

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА I

БЕОГРАД, 1932 ГОД.

БРОЈ 22

XVIII РЕДОВНИ САСТАНАК СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 22 МАРТА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

Претседавали:

Претседник
ДР. АНТЕ ПАВЕЛИЋ

и

Потпретседници
ЈОВАН АЛТИПАРМАКОВИЋ

и

Др. ФРАН НОВАК

Секретар:
ДР. ИВАН ГМАЈНЕР

Присутни г.г. Министри: Министар социјалне политике и народног здравља, Министар шума и рудника, Министар саобраћаја, заступник Министра трговине и индустрије, Министар пољопривреде.

Почетак у 9.15 часова.

Садржај:

- 1) Читање и усвајање записника седамнаестог редовног састанка;
- 2) Саопштење да је Народна скупштина доставила Сенату на рад предлог Закона о промету пшенице и усвајање хитности тога законског предлога од стране Сената;
- 3) Избор одбора за проучавање законског предлога о промету пшенице;
- 4) Молбе и жалбе;
- 5) Дневни ред: — Наставак претреса предлога буџета у појединостима. — Претресени су и примљени буџети Министарства трговине и индустрије, Министарства шума и рудника, Министарства саобраћаја и Министарства социјалне политике и народног здравља.

Говорници: Заступник Министра трговине и индустрије, Министар пољопривреде Јурај Деметровић, Атанасије Шола, Јован Станковић, Иван Хрибар, Милан Поповић, Др. Емило Гаврила, Министар шума и рудника Др. Станко Шибеник, Тома Јалжабетић, Др. Јосип Шиловић, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Владимир Митровић, Др. Алекса Станишић, Паја Обрадовић, Др. Љубомир Томашић, Др. Мића Мићић, Павле Вујић,

Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел, Јово Бањанин и Др. Исак Алкалај.

Потпретседник Др. Фран Новак: Господе сенатори, пошто је присутан довољан број господе сенатора, отварам осамнаести редовни састанак и молим г. секретара да изволи прочитати записник прошлога састанка.

Секретар Др. Иван Гмајнер чита записник седамнаестог редовног састанка Сената.

Потпретседник Др. Фран Новак: Има ли ко да стави какву примедбу на прочитани записник? (Нема) Пошто нема примедбе, записник се прима.

Народна скупштина, сходно члану 64 Устава и параграфу 66 Закона о Пословном реду у Народној скупштини, доставља Сенату на рад предлог закона о промету пшенице.

Тај законски предлог гласи:

Народна Скупштина

Краљевине Југославије

Бр. 6026.

21. III 1932 год.
у Београду

Господине претседниче,

Част ми је известити Вас, да је Народна скупштина на свом тридесетом редовном састанку одржаном 19 марта 1932 године, коначно усвојила предлог Закона о промету пшенице поднет јој од стране г. Министра трговине и индустрије на основи овлашћења датог му Указом Његовог Величанства Краља Бр. 6512-0 од 8 марта 1932 г.

Извештавајући Вас о предњем, мени је част, Господине Претседниче, на основу члана 64 Устава о пословном раду у Народној скупштини, доставити Вам дефинитиван текст овог законског предлога онако, како га је Народна скупштина усвојила као и оригинал Указа о овлашћењу за подношење Народном претставништву овога законског предлога, — с молбом на Ваш даљи поступак.

Овај законски предлог претресан је у Народној скупштини као хитан.

Изволите примити, Господине Претседниче, и овом приликом уверење о мом нарочитом поштовању.

Претседник Народне скупштине,
Др. К. Кумануди, с. р.

Господину

Г-ну Д-р Анти Паселићу,
Претседнику Сената.

Београд.

Народна скупштина
Краљевине Југославије

сазвана Указом од 23 септембра 1931 године у ванредни сазив за 7 децембар 1931 године на свом тридесетом редовном састанку, одржаном 19 марта 1932 године у Београду, решила је:

ПРЕДЛОГ ЗАКОНА

о

ПРОМЕТУ ПШЕНИЦЕ

који гласи:

§ 1

Трговина са житарицама у Краљевини Југославији слободна је. Извоз и увоз свих врста пшеница, ражи и пшеничног брашна остаје искључиво право државе. Држава ће вршити то своје право преко Привилегованог акционарског друштва за извоз земаљских производа Краљевине Југославије.

Привилеговано акционарско друштво за извоз земаљских производа Краљевине Југославије преузимаће до 1 јула 1932 године пшеницу

из жетве 1931 године у циљу извоза за рачун државе по цени од 160 динара.

§

Тако купљену пшеницу Привилеговано А. Д. за извоз земаљских производа Краљевине Југославије ће исплаћивати при преузимању са најмање 50% у готову новцу а за остатак може издати бонове са одређеним платежним роком, уз државну гаранцију. Пореске власти примаће све бонове за наплаћивање државних пореза. Ближе одредбе прописале Министар трговине и индустрије у споразуму са Министром финансија.

§ 3

Млинови, изузев сељачке млинове, (воднице), дужни су плаћати посебну паушалну таксу, која ће се одредити према капацитету млинова, а до највишег износа 300 динара по тони. Ову таксу биће дужни да плаћају сви млинови, који врше мељаву житарица. Обавеза плаћања не престаје, ако би пријављени млин обуставио мељаву а бави се трговином жита. Као сељачки млинови сматрају се они млинови без разлике на погонску снагу и капацитет, који немају уређаја за чишћење, сортирање и сејање брашна.

§ 4

Скалу таксе поменуће у § 3 овога закона као и начин убирања исте прописиваће Министар трговине и индустрије у споразуму са Министром финансија и Министром пољопривреде. Овлашћује се Министар трговине и индустрије да пропише начин регулисања обавеза, који проистичу из уговорних односа створених на основу одредаба закона о промету жита у земљи од 4 септембра 1931 године.

§ 5

Млинови, сем сељачких означених у § 3 овога закона, који врше мељаву житарица или се баве трговином житарица, дужни су пријавити капацитет својих постројења у року од 5 дана рачунајући од дана ступања на снагу овога закона. Ближе одредбе прописале Министар трговине и индустрије.

§ 6

Овлашћује се Министар финансија да стави код Поштанске штедионице на расположење потребни обртни капитал Министру трговине и индустрије под условима које ће прописати Министарски савет, ради обављања послова предвиђених §-ом 2 овога закона.

§ 7

Власници (закупац) млинова, који се огреше о прописе овога закона, који поднесу лажне пријаве у погледу капацитета свога уређења, односно који врше трговину и мељаву житарица без претходне пријаве казниће се заплемењем свих залиха и новчаном казном од 10—100.000 динара, обуставом рада и затвором од 3 месеца до године дана.

Ако власник (закупац) млина сам не управља млином, казниће се затвором лице, које је постављено да управља млином, али у овом случају

остале казне се изричу противу власника (закупца) млина.

Ове казне изричу месни надлежни редовни судови првог степена (срески судови, а где ових нема првостерени, односно окружни судови) по житном поступку, који несме трајати дуже од 14 дана. При томе ће се судови држати прописа крив. суд. пост. који за њих важи. Одлука (пресуда) суда другог стерена је извршна.

Надлежна општа управна власт ће, на тражење Министарства трговине и индустрије извршити заплену залиха пшенице и брашна и обуставу рада, док суд не донесе коначну одлуку по тужби (пријави).

§ 8

Привилеговано А. Д. за извоз земаљских производа Краљевине Југославије ликвидираће своје обавезе за преузету пшеницу до дана ступања на снагу овог закона постепено а у што краћем року, и то по реду пријава, а бонови за пшеницу преузету по овом закону имаду да буду исплаћени најдаље до 31 децембра 1932 године.

§ 9

У оним случајевима, где су велепоседници продавши своје поседе уговорили са купцима земаља купопродајну цену у вредности жита или алтернативно у вредности жита или новца према нотирању Новосадске или које друге домаће продуктне берзе, за утврђење куповне цене у новцу меродавна је цена светског паритета жита у Ливерпулу.

Овлашћује се Министар трговине и индустрије да уредбом пропише начин по којем ће домаће продуктне берзе забележити дневне цене продуктне берзе у Ливерпулу, почевши од 5 јула 1931 године, те ће сва плаћања наведена у првој алинеји а настала после овога рока, вршити по тим ценама.

Овај пропис важи само за оне купопродајне уговоре великих посела, који стичу важност по одобрењу Министарства пољопривреде.

§ 10

На дан ступања на снагу овога закона престаје да важи закон од 4 јула 1931 године о накнадним прописима за извршење житног закона, закон од 4 септембра 1931 године о продаји пшенице у земљи као и правилници и наредбе, које су донети на основу поменутих закона.

Поступци о прекршајима закона, који су на дан ступања на снагу овога закона још у току, довршиће се по досадашњим прописима и код власти које су до сада биле надлежне.

§ 11

Овај закон ступа у живот кад га Краљ потпише, а обавезну снагу добија даном обнародовања у Службеним новинама.

19 марта 1932 године у Београду.

Претседник

Народне скупштине,

Др. К. Кумануди, с. р.

Секретар,

Др. Драг. Јевремовић, с. р.

(М. П.)

Молим г. Министра пољопривреде, да изволи образложити хитност овог законског предлога.

Министар пољопривреде **Јурај Деметровић**: Господо сенатори, с обзиром што нови житни режим треба да ступи на снагу већ 1 априла, а како вам је познато, он доноси много олакшања, уведени слободу трговине жита и брашна у нашој земљи, ја бих вас молио, да овај законски предлог огласите хитним, како бисмо још на време могли донети потребне одредбе, да се тај нови закон може спроводити у живот.

Потпретседник **Др. Фран Новак**: Као што видите господо сенатори, за овај законски предлог Краљевска влада тражи хитност. Према томе, сад треба да решимо то питање. Питам Сенат, прима ли хитност за овај законски предлог? — (Прима). Пошто је хитност примљена, то у смислу нашега Пословника треба још исте ове седнице да изаберемо одбор који ће проучити овај законски предлог и поднети Сенату извештај.

Примио сам свега једну кандидатску листу, са довољним бројем предлагача, за избор овога одбора, те се избор има извршити акламацијом.

У овај одбор ушли би као чланови господа: Дака Поповић, Томо Јалжабетић, Антун Видаковић, Спира Хаџи Ристић, др. Отон Франгеш, Милутин Драговић, др. Влада Андрић, др. Алекса Станишић, др. Јанко Рајар, Милоје Јовановић и Димитрије Илићановић; а као заменици: др. Цафер Сулејмановић, Гаврило Церовић, Тома Ковачевић, Стјепан Јанковић, Паја Обрадовић, Павле Вујић, Салем Муфтић, Матија Поповић, Марко Радуловић, др. Љубомир Томашић и Атанасије Шола.

Прима ли Сенат овако састављену листу? (Прима). Објављујем да су ова господа изабрана у Одбор за проучавање законског предлога о промету пшенице. Ја бих вам предложио да ставимо овом Одбору рок да поднесе свој извештај Сенату до сутра ујутру у 9 сати. Слажете ли се с тиме? (Одзив: Слажемо). Према томе, ја бих молио господо чланове Одбора да се одмах изволе састати у министарској соби, да се конституишу и наставе даљи рад, како би на време могли завршити овај посао.

Молим господина секретара да изволи саопштити приспеле молбе.

Секретар др. **Иван Гмајнер** саопштава молбе Савеза новчаних завода из Загреба и Удружења трговаца и индустријалаца.

Потпретседник др. **Фран Новак**: Ове молбе упутиће се Одбору за молбе и жалбе.

Сада прелазимо на дневни ред: Наставак претреса буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за 1932-33 годину. На реду је претрес предлога буџета Министарства трговине и индустрије. Молим господина заменика Министра трговине, Министра пољопривреде господина Деметровића да да укспозе уместо оболелог Министра г. Крамера.

Заступник Министра трговине и индустрије, Министар пољопривреде **Јурај Деметровић**: Господо сенатори, г. Министар трговине и индустрије ненадно се разболео и због тога није у могућности да дође овамо и да изнесе свој експозе. Г. Министар трговине и индустрије

изнео је своје погледе и смернице свога рада у више наврата. Он је поднео експозе и у Финансијском одбору Сената, а, осим тога, из његове велике активности која се је показала у подношењу разних законских пројеката, и ја мислим, господо сенатори, да сте добили довољно елемената да можете узети у дискусију предлог буџета за трговину и индустрију. Ја мислим да не би било zgodно да место г. Министра излжем његове погледе, јер се надам да ће ипак у скоро време бити могуће да се о свим питањима он сам изјасни. Међутим, ја ћу да саслушам све сугестије које ће доћи од вас, господо сенатори, и обавестићу г. Министра а колико будем у стању, — а ја мислим да ће ми бити могуће — радо ћу се осврнути на поједине примедбе, односно приговоре и на интенције које у ком погледу постоје.

Ја бих вас молио, господо сенатори, да извините г. Министра Крамера што данас не може да буде овде, и да узмете у расправу и примите предложени вам буџет Министарства трговине и индустрије. (Одобравање).

Потпретседник Др. Фран Новак: Има реч сенатор г. Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, врло ми ми је жао, што овде није г. Министар трговине, јер би нам он можда могао дати обавештења, да ли је у овим ставкама и предметима о којима ћу говорити стварно нешто предвиђено у буџету. Ја те ставке нисам могао наћи, зато узимам себи слободу да овде наведем три, четири врло важне ствари.

Господо сенатори код нас се баш приликом ове дебате са стране свију говорника, а и са клупа чланова Краљевске владе, наглашавало, да ми требамо што више стручних школа. Заиста, то је једна поторна чињеница. Сви ми знамо како са тим школама оскудевамо. То жалосно стање најбоље је јуче илустрирао г. Министар пољопривреде наводећи како мало имамо разних стручних господарских и других школа. Међутим под ресор Министарства трговине спада неколико грана наше народне привреде, управо трговине и индустрије, за које се предвиђају разне стручне школе.

Господо, ја ћу овде говорити само о потребама Дринске бановине. У Сарајеву постоји Средња техничка школа, која је стекла леп глас, и данас је цењена у целој Краљевини. Она је прославила 40-годишњицу свога опстанка. Кроз то време дала је она сјајне резултате. У погледу те школе био је направљен један аранжман, који је баш г. Деметровић као Министар трговине склопио са градском општином у Сарајеву. По том аранжману општина је имала да даде 4 милиона динара, а држава такође извесну своту, и да се изврши нека замена земљишта и неке зграде итд., па да се подигне нова модерна зграда за Средњу техничку школу. И заиста приступило се раду, главна зграда је изидана, само није дошла под кров. Оно обично наше, запела ствар! Изговарају се да је то омела зима, која је нагло наступила. Међутим факат је да зграда стоји недовршена. Потребно је стога да осим оног износа који се је обвезала Сарајевска општина да даде, да и држава даде оне своте, које су обећане и предвиђене. То износи око 3 милиона динара, и кад

би се тај новац дао, зграда би била потпуно довршена и уређена, и имала би се једна школа, која би потпуно одговарала својој сврси. Данашње просторије, то је једна страхота, јер не одговарају ни хигијенским условима, нићи прописима наставе, тако да се ђаци просто гуше. А осим тога, школа је смештена у неколико зграда. То је једна ствар.

Друга ствар је ово. У Ужицу постоји државна пушкарска школа, која је недавно основана, али је смештена у скроз неподесну зграду, где не може да се успешно обавља рад, тако, да та школа, по извештају са надлежне стране, само животиари. Међутим пушкарство је било раније, а и данас је развијено у Словенији, па би требало да се развије и у другим нашим крајевима. Зато је, как осам обавештен, и смештена у Ужицу нека пушкарска индустрија, а тој додата ова пушкарска ошкла, која је Ужицу добро дошла, јер су баш ту људи, горшатици, по традицији вешти светлом оружју! Зато би требало помоћи ову школу, за Ужице толико потребну, па одредити потребан кредит за једну пристojну зграду.

У Високом код Сарајева одавно постоји кожарски занат у великом опсегу и у великом замаху. Тамо је држава основала и подигла једну стручну школу за кожарство. Обука би у тим школама трајала 3 године, и то 2 године за кожарство и 1 годину за крзнарство, јер је Сарајево познато као један врло важан центар за „зверку“, како ми називамо т. ј. за крзно. И то би била благодат за онај крај када би се тој школи у потпуном опсегу омогућило да делује, а то би било када би се довршила једна зграда, којој је кредит у прошлој години остављен. Та је зграда врло потребна; потребна је и стога што је недовршена и квари се, те ћемо до године имати можда само рушевине. Сада нема учioniца, нема ничега што је потребно за једну школу, него се деца гуше у радioniцама, и ту су им и учioniце и све. То је такођер једна потреба, о којој треба водити рачуна.

Најзад да говорим и о домаћим занатима, тако званој домаћој индустрији. У Сарајеву сам стекао на надлежног места уверење, једну сугестију, да би и ту требало предвиђати сваке године једну дотацију, да се помажу и унапређују ти домаћи занати, којих данас има доста. Ту има ћилимарства, ту има и разних везова, дрвени радови, али све је то неорганизовано, запуштено, а са малом свотом, са подељивањем извесног уређења, то би могло да се организује и да се створи једна одлична грана привреде, одличне наше индустрије. То су четири ствари о којима сам мислио да говорим и молим г. заменика Министра трговине и индустрије да ово прими к знању. Гласаћу за.

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. Јован Станковић.

Јован Станковић: Ја сам узео реч да говорим, али не знам да ли ћу ја Вас више намучити или себе. Али како било да било, ја ћу почети.

Прва напомена коју ћу учинити то је, да се неки од наших суграђана бацио на студију како је култура и образованост распоређена у нашем народу, у нашој земљи. Резултат до кога је он дошао тај је, да је он нашао једну границу Дрином, Савом и Дунавом; југ и овамо на исток, — то

су Балканци, балканска култура, а даље преко тих река тамо, то је европска култура, европска образованост. Ја узимам са своје стране да то тако стоји. Ми смо друге културе, друге образованости, а друге сте Ви са оне стране тих река. Дакле ту сам напомену имао да учиним. Сад ћу да пођем даље.

У млађим годинама ја сам путовао. Пут ме је једном пре 30 до 40 година нанео тамо на Рајну, у те крајеве Рајнске, где је индустрија гвожђа јако развијена. Био сам дошао послом у једну фабрику. Случајно се десио један национални празник у томе народу и фабрика није радила, али кад сам ушао унутра затекао сам једнога старога Немца који је одмах задобио моје симпатије. То је био миран и искрен човек, који ми је описао једну слику која много личи на наша садашње прилике и србијанске и ваше пречанске. Он је испричао следеће:

Рођен је у томе месту. Његов отац радио је у тој фабрици, у коју је и он ступио још кад је био дечко. Из те фабрике није излазио све док није остарио, а кад сам ја с њиме разговарао, он је још тада имао око 70 година, што значи да се он родио у ствари пре 100 и више година. Затим је рекао да кад је дошао у ту фабрику да ради, Немци нису знали ни за какве новине. Радили смо и прерађивали гвожђе вели он, на стари начин, како смо од наших дедова научили. У Енглеској међутим, у то време индустрија гвожђа јако је напредовала и Енглези су гвожђе израђивали према новим методама, које су у оно доба пронашли и они су били далеко дотерали, тако, да су у томе погледу Немци далеко иза њих изостали. Имали смо материјал овде да копамо, каже ми стари Немац, а кад смо силазили на 200 метара да га вадимо наплазили смо на воду, која нас је гушила и која нам није дозвољавала да силазимо дубље. Због тога смо морали чепкати горе. То је тако трајало неко време док нису дошли Енглези који су познавали нове методе у фабрикацији гвожђа. Ми смо тада с тим методама, с тим новим начином били упознати, те нам је фабрикација гвожђа остала лакша, бржа и боља. Доцније наша је дирекција слала младе инжењере на школовање и праксу у Енглеску, они су тамо студирали, учили, доносили су нама знање које су у Енглеској стекли и наша је индустрија гвожђа постајала све јача и јача. Она је напредовала и брзо се развијала. Све је то ишло преко мојих руку, својим очима свесам ја то гледао. Тај човек, господо, није учио никакве школе, још мање је посећивао универзитете, који су нама врло потребни, али, ето видите, они су све то савладали, поставили овога старца за инспектора и као таквог га пензионисали.

Ја ово све наводим да видите како је било у тој великој Немачкој, где је та индустрија развијена боље сада него у целој Европи, да видите како је у то доба ишло. Тај старац ми је рекао: ми смо једини усавршили се, дотерали смо до тога да ти исти Енглези наши учитељи сада долазе нама да студирају и уче код нас многе грање и многе ствари које смо ми пронашли.

Па није само то било у Немачкој. Ја ћу вам укратко напоменути да сам путујући преко Ау-

стрије из разговора дознао, онда кад је у Ческој већ постојала она велика фабрика гвожђа Рингхофера, да су своје време у то место дошли људи из Немачке, прости бравари, који су ту почели да раде браварске послове, усавршавали се у своме раду и захваљујући штедњи подигли су велику фабрику која је остала и њиховом потомству, који су временом постали и барони.

То сам исто чуо за велику пивару Дреер, исто тако у Мађарској за Ганца, даље за велику фабрику шпиритуса близу Арада. Све су то уредили људи обични, као што је био онај човек из Немачке с којим сам разговарао.

Све је то било исто тако и код нас у Србији. Кад је Србија постала вазална Кнежевина, била је слабо насељена, што су били узрок чести устанци. Али касније кад се Србија ослободила и почела слободно да дише, онда су навалила наша браћа са свих страна и са југа и са севера и са истока и запада. Наш народ није био занатлија, могао је правити куће обичне дрваре и плетаре. Ти људи, који су долазили са стране, ојачавали су популацију по Србији, доносили су занате, доносили су писменост, јер и наши кнезови чак нису били писмени као што Кара-Ђорђе и Милош, а војводе још мање.

У току даљњег развитка од 30—40 година онај свет, који се доселио у Србију са стране сливао се са оним светом што је био у Србији у један народ. Немојте мислити, господо, да је то ишло баш тако глатко, да није било протеста и неспоразума. Било је свега тога. Али на крају крајева у току тих 30—40 година све се то слило у један народ и то у народ, којег ви зовете Србијанци.

Кад се то свршило наступило је оно што су Срби увек желели, освета Косова, ослобођење српства. Почео је рат, почела га је једна земља мала сирота насељена са једним милионом сто до двеста хиљада становника, са оружјем слабиим, које нам је дала Русија а које је она раскодовала после Кримског рата.

Имали смо топове који се пунили спреда а имали смо нешто и пушака острагуша, свет је изашао на границу без униформе већ у свом оделу. Ја сам гледао својим очима људе у кошуљама и гаћама, како су ишли у бој. Није онда било довољно официра. Ја сам гледао, где су се грађани обучавали у току једог до два месеца за командира. С таквом војском је Србија ступила у рат са Турском, која је имала регуларну војску. Крупове топове и пушке мартинске. Унапред се могло рачунати, да ће Србија подлећи и подлегла је. Доцније дошао је други рат. И што ћу вам даље да говорим о том. За непуних шездесет година Србија је водила неких пет до шест ратова. Тако је радио тај народ кога називате Србијанци.

Ја сам вам рекао за индустрију, како се она развијала. Сада ћу вам рећи, како је то било у Србији. Они који су долазили у Србију, доносили су занате и друге новине. Дошли су зидари, који су зидали много боље куће, него што су то умели наши. Дошли су бравари, а долазили су и људи свих других струка који су се мешали са онима које су затекли у Србији и тако се та култура

Балканска како је ви називате, полако развијала. Са севера су долазили људи много писменији који су се у Србији ширили.

Досељеници су били људи са мањим или већином капиталом, али су они имали знања, разумевали су свој занат. На тај начин култура се полако дизала и развијала, и тако је Србија напредовала.

На тај начин постајале су пиваре, на тај начин постојала су и млинови, и на тај начин постајале су и сви други занати. Сада је ово главно, које треба да истакнем. На тај начин, та култура, та индустрија и та радност која се код нас развијала, она се самим својим почетком и постанком национализовала. Међу досељеницима било је људи који нису припадали нашем роду, али се ипак национализација брзо извршила. Тај начин национализирања индустрије био је најлакши најбржи и најсолиднији. Поред поменутог начина било је и других. И, као што се сада апелује на страни капитал, исто се то тако говорило и у ондашњој Србији. Сећам се врло добро, да је овде под Авалом била нађена једна руда, из које се могло да вади жива, наравно зато је требао да буде пласиран већи капитал. Образовано је страно акционарско друштво за експлоатацију тог рудника. Наши се надали да ће се ту подићи велика индустрија и велика фабрика, и да ће се ту развити и велика радност. Ми смо се том предузећу радовали.

Све је било спремно да рад отпочне и отпочео је. Кажу, да је нешто живе и добијено да је иста послата у иностранство да се то прегледа и да се акционари увере да је предузеће осигурано. И пошто се све то свршило на један мах је, кажу, жица руде услед земљиног потреса изгубила се и прекинула се, те према томе изгубио јој се траг, и на крају крајева од тога предузећа није било ништа са њиме пропале су и наше наде.

Тако је било и са једним страним предузећем у Параћину и они су се удружили са уверавањем да ће поклати све свиње које је ондашња Србија увозила у Пешту. Подигнута је била једна радионица али чим се видело каква је, видели смо да од свега тога нема ништа, пропало је предузеће а пропале и наше наде. Међутим приватне кланице које су подигнуте са приватним капиталом и од приватних лица, то је лични капитал — оне су се одржале, и не само да су оне задовољавале наше домаће потребе, него су чак извозиле робу и на страну. Из овога се може видети, да је поступно подизање радности сопственим снагама и сопственим средствима много сигурније по страним но често пута несолидним страним капиталима и страним друштвима.

Трећи начин, то је оно, господо, што се сада овде тражи: велики страни капитал. Тамо на Тимоку, нађена је руда бакра и ту је уложен велики капитал јер је руда одиста нађена. Зато смо ми онет имали великих нада да ће се наши радници запослити а исто тако и изван број чиновника а највише да ће се ту развити велика радност, да ће се ту развити велика индустрија и да ће странци подићи велике фабрике бакра. То су биле наше наде јер је ту био уложен велики ка-

питал. Надали смо се, дакле, да ће се подићи не само топионице, него да ће се подићи и радионице бакарне индустрије. На шта је све то изишло? Тај велики страни капитал он експлоатише и дан дањи те руднике, он експлоатише и сада ту руду, али то предузеће ни до данас није подигло никаквих фабрика ни ваљалоница, оно извози све то богатство на запад као сировину, и тај капитал, та руда прерађује се на страни у страним фабрикама и на нашу индустрију није се ни помислило, јер неће страни капитал да дође у нашу земљу да подиже нашу индустрију, а да своју напушта и занемарује.

Као што видите, на тај начин се не може подићи наша индустрија нити национализирати.

У Старој Србији су се пронашле велике и богате руде и ту се тражила концесија. Говорено је, да су тамо подигнуте велике инсталације које су стале две до три стотине милијона динара. Требало је почети са радом на један мах је застало. Зашто је застало, то ми ја не знам. Као што видите, господо, подизање индустрије и на овај начин уношењем страног капитала у нашу земљу није тако прост нити сигуран. Ми Балканци — извињите ме ви г. г. пречани — Морамо на све то гледати скептички и са неповерењем.

Кад уђе страни капитал, у коју земљу а страни капитал незна за државне границе, он зна само за своје интересе, он не улази тако просто; он улази у земљу где може да извуче што више користи.

Јер, господо, страни капитал не долази у нашу земљу због наших црних очију већ долази ради тога да одавде вуче користи. Али, осим тога, стран капитал не долази само са парама него он носи иза себе један други пртљаг, који је незгодан, — страни капитал чешће носи са собом и корупцију. Ми смо после рата доста сазнали о тој корупцији, а пре тога нисмо је добро познавали. За доказ тога ја ћу вам испричати један случај. Неки предузимач градио је нашу железницу, по свршеном послу била је колаудација и нешто му је признато а нешто му је оспорено; изашло се и пред суд. Предузимач је био из једне земље на чија врата често куцамо. Спор је имао да пресуди избрани суд. Једног судију бирао је предузимач, другог држава, а трећег су они изабрали сагласношћу. Суд је почео рад. Разуме се ни суд није могао примити све што је предузимач тражио, јер су ти рачуни били страшни. Људи са запада, и западне Европе, знају врло добро да праве рачуне. Пала је и пресуда. Пресуду је требало потписати, али судија који је био изабран од предузимача, одбио је да потпише пресуду, — и кад је на њега наваљено он је рекао, на крају крајева: „Ја вам признајем отворено, не могу да потпишем ову пресуду, јер ја живим од предузимача, који ме је за изабраног судију изабрао; они који су ме овде послали, плаћају ми; ја од те плате живим, — и ако бих ја сада потписао ову пресуду, ја бих изгубио хлебац. То не могу да учиним“. И, господо, како ми често куцамо на врата тих држава на западу, јер су нам зајмови потребни, они нам дају зајмове под врло тешким условима: У тај зајам улази и зарада акционара, и зарада

директора и сви други споредни трошкови, — па евентуално и овако неисплаћени рачуни које састављају поједини предузимачи, одбијени од суда. И ако ми не пристајемо на зајам под тим условима ми се враћамо кући празних руку. Курсеви зајмова које нам страни капитал даје често су доказ тога.

Кад тако стоје ствари, господо сенатори, онда је врло незгодно што се ми тако лако упуштамо у закључивање зајмова и што под тако тешким условима довлачимо страни капитал у нашу земљу. Ми требамо да се вратимо онаквом раду какав су радили прости радници у Србији; ми треба сами својим силама да подижемо нашу индустрију. Кад сељак може, гледајући циганина како кује, да и сам научи ковање; кад он може, гледајући зидача како зида, — зашто не би могли да подижемо сами и своју индустрију, мању и већу.

Како мени изгледа, ни у Западној Европи није све тако ружичасто. Можда вама, који је боље познајете, то друкчије изгледа; али, како ја гледам, изгледа ми да ни тамо није све цвеће. Тамо се спремају велики и страшни догађаји, који могу да претуре сву ту западну културу, а када је претуре, биће горе него што је у Русији. Те бојазни изазивају зебње код нас овамо. Ми смо, истина, заостали у култури — ми то признајемо; али, та западна култура, док је дошла до Дрине, Саве и Дунава, није дошла пуном паром, већ се полагано кретала из Енглеске ка Немачкој, из Немачке ка Аустрији. Изгледа ми да наша браћа из Загреба нису баш тако велики Европејци, као што су наша браћа из Словеначке. Из говора г. Франгеша видео сам да је он за ону нижу малу индустрију. И када је поштована и честита стариша г. Хрибар поменуо да би требало позвати страни капитал, да подигне код нас велику индустрију, вероватно индустрију гвожђа, г. Франгеш се мало узнемирио. Изгледа да та велика индустрија и њега баш не одушевљава, као и мене. Индустрија гвожђа, о којој се много говори, у вези са страним капиталом, постоји на граници Словеније, у Јасеницама. Она је наслеђена. Гвоздена руда из Љубије, изводи се сирова, онако како се ископа, као камен. Било је говора, с времена на време, да се тај рудник да неком великом страном друштву, које ће га претворити у индустрију гвожђа. Кажу: да не вреди извозити камен, кад га ми можемо прерађивати и имати гвожђе у земљи, а не да плаћамо тако много за готово гвожђе. Ја се бојим да и у том случају не прођемо као са Бором и Трепчом на Косову. Ја мислим да нама није баш толико стало до тога, да морамо да увлачимо нов велики капитал са стране за подизање индустрије гвожђа, кад имамо, као што сам чуо из ваших говора, господо, Вареш и Зеници, које је држава већ узела у своје руке. Па, када та индустрија није у самом зачетку, већ постоји мало подуже и ради, онда се намеће питање: каква је нама нужда да ми сада улазимо у такве вратоломнице и у такве несигурне послове, и да увлачимо за ту ствар страни велики капитал, јер иза страног великог капитала стоје силне и јаке државе, и, што је још горе, ако су те државе пријатељске, оне су за

нас још незгодније. Дакле, ја држим, да бисмо требали помагати индустрију у Варешу и Зеници, и да ми то можемо учинити и без страног капитала; јер, према ономе што сам читао у новинама, улози на штедњу у југословенским банкама и новчаним заводима износили су, онда кад сам то читао 12.000.000.000 динара.

Зар се тај капитал од 12.000.000.000 динара не може употребити за те ствари? Може, зашто да не може. Увлачити страни капитал тако насумце није згодно. То је исто као и са зајмовима. Влади и Министрима наравно да је најлакше кад им нешто треба да праве зајмове, али, зато је ту Народно Претставништво да стане томе на пут. Јер многи зајмови доводе до прилика као што су биле у Србији да се чиновници не плате по 2—3 месеца, или као у Гурској, где је рђаво ишло због слабе администрације. Њу су зајмови упропастили. Готово је и судбина садашње Русије оваква због тога.

Сада ћу да пређем на једну другу ствар, опет у вези са индустријом. То су предузећа која код нас већ постоје, то су саобраћајна средства, железнице, телефони и телеграфи. Ми имамо у државним рукама Бродарско друштво, Речно бродарско друштво, нећу да помињем Поморско друштво. То Речно бродарство које смо ми наследили, које су нам управо велике силе поделиле, оно је у оно време претстављало вредност око 400, па и више милиона динара. То је један капитал велики, то је оно готово што је најбоље што смо наследили од ратног плена, јер је оно друго развучено. Сада се код нас јављају прохтеви за експлоатацију овага од стране друштава. Каже се држава није способна да то експлоатише, то треба дати приватној иницијативи, јер приватни могу боље да искористе него држава. Међутим, питање је, да ли држава тако стоји и тако несретно може да рукује са тим првокласним саобраћајним средствима. Али је ту нешто што се иза тих силних доказа крије. Кажем, дакле, да ово бродарство не сме да буде у приватним рукама. То што важи за бродарство, важи и за железнице. Јер, држава мора да има у својим рукама тарифе, она мора да одређује тарифе са трговачког гледишта. Дакле, није тачно да држава не може да ради. Држава може да ради, и да држи у својим рукама све то. Са приватном иницијативом ми имамо пример како се радило баш у Србији. Када је Кнежевина Србија постала Краљевина нисмо имали ни инжењера, да праве железнице. И онда је друштво које је дало паре сад у другој форми требало да их експлоатише. И друштво их је експлоатисало. А знате ли како? Експлоатисало је као и свако друго друштво у своју корист. Оно није дошло да подиже нама железнице на неки већи, усавршенији ступањ. Не, оно је гледало своју корист. Они из друштва нису хтели да улажу нове капитале у железнице. Али је сад дошла друга невоља. Трговина почиње да се развија, а нити је било локомотива, нити вагона да се роба извози.

И онда је морала држава њих да отера, а када их је отерала морали смо им платити што су тражили. После тога нам се пребацивало да смо били

нагли и да смо увредили страни капитал, па да нам неће више долазити у земљу. То се, међутим, није обистинило. Страни капитал је поново долазио у земљу и ми смо плаћали што је тај капитал тражио.

Ми смо балканци заиста заостали и на вама је, који сте више европљани, особито на вама чреко Саве и Дрине, а нарочито на браћи из Словеније, који су готово већи Европљани него они у Загребу, додуше признајем да су они у Загребу и они из Босне нешто пред нама, али је дужност ваша да нас Балканце, нас из Србије, Црне Горе и Јужне Србије, својски помогнете, јер су ови крајеви страдали и патили дуги низ година. Србија је само у току 40 до 50 година водила толике ратове, шест ратова и то није мало, особито је био тежак овај последњи, па је ред да нас помогнете. Али, господо, мени изгледа да се то некако обрће. Некако изгледа да ви боље вучете тамо, ваљда зато што сте образованији него ли ми овамо. (Смех). Смејете се, али мени изгледа да је тако. Тако је било и онда када су на рачун репарација дошли телеграфи телефони и т. д. Ови се у Београду обрадовали да ће сада имати телефоне, јер је у рату све упропашћено, али они вагонни патоварени том робом остадоше у Загребу. Ми смо рачунали: ево пострадали смо у рату и ово нам је ратна оштета, па ћемо сада Србију, Црну Гору, Јужну Србију да повежемо телеграфима и телефонима. Они преко Дрине, Саве и Дунава опет рекоше: шта ће вама то, ви немате ни индустрију, ни трговину, а ми је имамо, нама то треба и тако остадоше телефони у Загребу.

Па добро, нека су и остали, али сада ред је да ви нас помогнете. Са овим сам свршио, стар сам и заморан па нећу даље да мучим ни себе ни вас. (Одобравање и плескање).

Претседник др. **Анте Павелић**: Има реч сенатор Иван Хрибар.

Иван Хрибар: Господо сенатори, из уста го- да ви са мном заједно жалите што господин Ми- сподина Министра Деметровића чули смо да је његовог друга господина Министра трговине и индустрије бацила болест у кревет. Ја сам уверен да ви самном заједно жалите што господин Ми- нистар није у могућности да присуствује овој дискусији, иако има доброг заступника. Уверен сам у толико пре, што ви сви знате са колико љу- бави и разумевања као и радне снаге господин Министар води ресор трговине и индустрије. Ја вас молим да овластимо његовог пријатеља, Ми- ниистра господина Деметровића, да му изрази наше осећаје и да му пожели што скорије и потпуно опорављање, па да га поново видимо здрава и чила на раду у ресору трговине и индустрије. Ја молим господина Министра Деметровића да му испоручи ове наше жеље.

Господо сенатори, ја ћу данас изнети само неколико сугестија, које бих желео да г. Министар трговине и индустрије узме до знања, те их, по могућности, усвоји. Каквих промена при његовом прорачуну ставити нећу, ја ћу за тај прорачун гласати. Припомене, које ћу ставити, ваљају за будућност, јер се ја надам, да ће Висока Влада већ у идућој години нама тако благовремено пред-

ложити прорачун на проучавање, да ћемо моћи дуље проучавати поједине ставке прорачуна.

Господо сенатори, у садашње доба се веома радо говори, и види се то и код свих парламената у Европи, особито код парламената у оним зем- љама, где главно превлађује пољопривредна грана државног господарства, да је земљоделац највећи сиромах јер да се зањ, премда је сељачки сталеж најважнији скоро ништа не чини. Жали боже, да смо и ми ове речи чули овде међу нама. Ја, го- сподо моја, тога жалим, ових речи на име жалим, јер апсолутно није истина, да би се сељачки сталеж тако запостављао, да се тако рећи, за њега ништа не чини. Ако гледате наше државне прорачуне, доћићете до осведочења, да нема ста- лежа у нашој држави, за који би се на свима по- љима толико учинило, као што за пољодески ста- леж. А и наша Влада и све Владе после 6 јануара доказале су, и то речима доказале, да су баш овај сталеж узеле у највећу заштиту. Радо при- знајем, господо, да је сељак стуб државе. Он је навезан на своје земљиште, које обрађује у своме зноју и које љуби, он зна да ће му дати све што му је за исхрану потребито, и он је зато најкон- зервативнији елеменат у држави. Зато, господо, овај елеменат и потребује сву пажњу. Али, го- сподо моја, постављати се пре више на једно- страни становниште, кад се расправља о државним прорачунима, није мудро. Ја држим да су сви сталеж у држави тако тесно повезани међу со- бом, да творе или да би бар морали да творе такву материјалну, како би морали да творе и душевну целину. Материјално ради тога, јер сељак ће наћи занатлију који му припомаже, да може имати оно дробно оруђе, (алат) које потребује за свој сваки- дашњи живот. Он ће наћи потпоре у великој ин- дустрији, која му потпомаже да може своје про- дукте у њој давати у израдињу, чиме ови продукти дођу у трговину, она пак посредује, да материјалне добрине, које је сељак са својим радом и знојем стекао, што најбоље прода.

Ја, дакле, господо моја, држим, да само она држава може говорити о потпуној срећи, која је државни живот уредила тако, да један сталеж по- дупире други и да сви укупно раде за добробит домовине и народа. А и то је код нас, господо, потребно. Зато морају престати набацивања од једне или друге стране на који год сталиш, и пре- бацивање како он превише зарађује а осталима да не преостаје толико, колико би за свој рад заслуживали, него морамо у љубави и међусобној слози гледати на то, да господарство своје уре- димо тако, да ће свим сталишима бити добро. А што се тога тиче, ја морам рећи да смо ми баш у Краљевини Југославији у сретном положају. Ми можемо створити такво господарство, да ћемо сами себи бити достатни.

Дошла је у моду и употребљавање реч „ау- тархија“, т.ј. могућност да се са својим сред- ствима излази на крај. Господо моја, код нас би то било сасвим друкче. — Ми би данаш, у кризу много мање осећали, ако би све гране наше привреде биле тако развијене, као што према значају наше земље и према способности нашега народу и према приликама, које заузимамо у светском господарству, треба да буде. За-

то морамо тежити за тим, да развијемо све гране нашег народног господарства сразмерно.

Али зато нам, жалибоже нечеса недостаје. Ми наине немамо никаквог становитог плана. Ко хоће у животу штогод урадити, мора пред собом имати свој циљ. Тај циљ треба да нам је јасно оцртао; за њим треба да идемо. То вреди особито и за наш државни живот. Чим смо дошли до своје самосталне државе, у којој смо уједињени и која је тако лепа и велика, одмах је требало да помислимо, да си створимо план за паметно државно господарство. Међутим тога код нас није било. Ако се сећате у пријашње парламентарно доба, једна је влада имала један принцип, а друга други принцип. Један је Министар одредио у господарском обзиру једну ствар; дошао је за њим други, па си је поставио на сасвим друго становиште. Није било некога сталнога смера, под којем би наше господарство имало да се равна за ових последњих 10 година.

И зато је по моме мишљењу неопходно потребно, да садања влада постави себи такав програм. Пошто ће ступити на снагу и бити наскоро оживотворен — тако се бар надам — привредни савет, може се влада његовим искуством послужити, ако га замоли а и ако му предложи, да помogne саставити такав нацрт, који би по моме мишљењу требао да обухваћа барем 10 годишње доба. Ја држим, да би то било лако могуће и да би било од великог замашаја за наш привредни живот.

Догоди се и може се догодити, ако овакав сталан нацрт нема готове линије, по којој би имала наша привредна политика ићи, да једна грана привреде запоставља другу, да једна грана привреде наилази на негодовање код припадника друге гране. И тако се може и догодити, да се на пр. нашој индустрији, за коју сви виде, да и она тешко страда у овој кризи, и у којој има много инвестираног капитала, пошто се у њој налазе неке резерве народног иметка то радо спочитава, предбацујем јој, да је експлоататорка сиромашног пучанства.

Ја' веома жалим ако, и да се уопште такви гласови чују, а чули смо их и у Народној скупштини, као и овде у Сенату.

Господо, индустрија сама пати у погледу ових прилика како су сада настале, а пати и трговина. Али свакако треба споменути, да је индустрија донекле сама изазвала тешку кризу, јер је у добрим временима, када се је дало добро зарађивати, све што је зарађивала усупрот поразделивала, место да си плодноним инвестицијама ствара жељезне резерве за каснија времена. А с друге стране — и на то особито упозорујем — јер је код ње недостајало оне бригае за социјално слабије слојеве, која је у садашње доба постулат времена, и коју нам налаже наша хришћанска дужност.

У последње доба чули су се оштри протести противу Бате. Ја бих свакоме индустријалцу у нашој држави саветовао, да се у Бату угледа и да погледа какву је он организацију створио у социјалном погледу, и уверен сам да би и једни и други, који у њему виде непријатеља, добили сасвим друго мишљење о њему. Ја држим, и на то

бих обратио пажњу г. Министру трговине и индустрије, да у будуће, када се буду стварале нове индустрије, обрати велику пажњу на то, да те индустрије буду основане под таквим условима да у социјалном погледу из своје зараде учине све што је могуће, како за задовољење потреба радништва, тако и нижег чиновништва. Капитал на име не сме мислити да је он сам за себе све, него се капитал мора научити да полагао и онако како треба даде један део своје зараде за опште корисне сврхе, за социјалне потребе.

Још имам само да се обазрем на инцидент који ми се је јуче, — признајем услед импулзивности мога темперамента, — десио у овом високом Сенату. Колега Рајар говорио је о неким стварима, које се тичу велике индустрије. Пошто сам видео да г. колега по моме уверењу није добро информисан о ствари, приговорио сам му. Жалим то и молим г. колегу, а може бити и све Вас ако би сте ми то узели за недостојно, да ми опростите. Ја о тој ствари нећу овде говорити, само изјављујем да је моје становиште, које сам заузео, исправно и да ћу то доказати са фактима самом г. колеги др. Рајару. Ми ћемо то дакле између себе изравнати. Али се надам и осведочен сам да ће г. колега онда о целисходности наше индустрије и о њеноме развоју добити управо онај исти осећај, као што га имам и ја.

Велика индустрија нам је потребна и ми би сретни били кад би је могли створити толико, да можемо задовољити свим нашим привредним потребама. Како је важна велика индустрија, најбоље се показује у Енглеској, која даје потпуно заштиту својој индустрији високим увозним царинама. И видите, како се на једанпут развија енглеска привреда у сасвим другом смеру, чим су уведене ове заштитне царине. Да смо ми имали толику индустрију као Енглеска, ми би на сличан начин могли поступити, и ми би сами себи били dostatни. Међутим ми морамо себи стварати индустрију, јер ћемо само тако моћи да сами покривамо своје потребе.

Господо, наша пољопривреда врло је важан фактор, јер нам наше људе држи на дому и запослује их. Међутим пошто имамо мало индустрије по селима, бојим се да ће све више и више пољопривредних радника бежати у градове. А такозвани урбанизам може постати велико зло. Наш сељак види како се држава осигурањем брине за радништво, а пензијама за неке друге ствари. У последње доба добили смо красан, модеран — можда најбољи — закон о радњама, којим се прописује принудно осигурање обртника, па чак и трговаца за случај старости и изнемоглости. Међутим сељак види да се за њега до сада у том погледу није ништа учинило. Тек ових дана г. Министар пољопривреде први је ступио на нови пут са два закона, које је обелоданио, а који ће доћи и пред нас да их расправимо. Он је тиме учинио први корак, да се социјалном законодајом и за сељака нешто учини. Топло препоручујем да се у том правцу иде даље; али да се држава, ако већ има да помаже, ипак у том правцу превине и овако не ангажира, да би могло постати погубно за њене финансије.

Господо, од особите би важности било, да се

нове индустрије, које се код нас стварају, не подижу на једном месту. Ја нисам зато да концентришемо нашу индустрију на једно место као што су и .пр. учинили Чеси у Брну и Прагу, него да се наша индустрија колико је могуће поразмешта по целој држави. Према томе било би добро да Влада, када даје концесију за неку нову индустрију, постави услов — пошто је претходно прегледао где би то за народ било од веће користи — где нека се та индустрија подигне. Није ни мало здраво, да се одвише повећава број становништва у великим градовима. Сретан онај народ, који има своје привредне направе пораздељене широм целе земље.

Господо, како је велике важности, да наша индустрија буде подигнута у селима или у близини села, најбоље се види сада у овој тешкој привредној кризи, када би сељак лакше подносио тешкоће, да има у близини неку индустрију, где би он сам и деца његова могли нешто да привреде. Међутим, ако је сељак принуђен да иде на рад у градове, он онда у случају невоље пада на терет државе.

То је дакле од велике важности за нашу будућност. Наши људи, пошто оваквих прилика није било код куће, полазили су радо, сада већ не могу, у иностранство. А то је тежак пут, пут из домовине, особито из тако лепе домовине, као што је наша, у иностранство, где човек не зна где ће добити рада и у какве прилике ће доћи. Атилио Барбиера издао је књигу под насловом „Вита Паезана“, што значи по нашем: „Живот у селу.“ У овој књизи он је описао како и у којим приликама јадни италијански народ живи на Сицилијанском острву. Последња слика, коју даје у јако лепим цртама, јесте како се исељеник, који иде у Америку, опрашта. Њега испраћају отац, мајка, сестра, браћа прате га на колодвор. Ту су и други од његове породице са малим даровима, које њихово сиромаштво може да пружи. Влак има већ кренути. Кондуктер зове полазак. И исељеник скочи у вагон; погледа из вагона и кликне: „Збогом земљо, богата за богаташе, али која немаш хлеба да га даш онима, који ти својим знојем давају живот.“ Такав по прилици усклик може доћи и на уснице неког нашег исељеника, премда код нас може бити нема толико сиромаштва, као што је у једној Италији, где је толико људи без сваког иметка. Свакако жалосно је кад се човек мора селити из домовине. Треба дакле да му код куће прескрбимо рада, јер главна ствар и главни иметак сваке државе је да зна добро искористићавати радну снагу свога пучанства.

Господо, што се тиче отписа сељачких дугова, о томе нећу да говорим, премда би се дало много шта казати. Време је врло кратко, а осим тога мислим да ће ме г. Претседник почети опомињати да свршим. Зато прелазим на друге ствари, које сам хтео г. Министру трговине и индустрије да изнесем.

Мени се чини, господо, да би добро било кад би наша иностранна заступства била неколико друкчије организована него што су сада. Ја не дирам у посланства, за које знам да врше сјајно своју дужност. Али конзуларна служба чини ми

се да није најповољније уређена. Господин Министар трговине и индустрије има, како ми је приповедао, намеру да оснује код наших конзулата комерцијалне аташе. То је врло добра мисао и за поздравити. Само бих му препоручивао како би пазно да ови комерцијални аташеи и код посланства не буду никакви бирократски намештеници, него да буду у истину комерцијално поготовљени, да имају комерцијалног духа.

Наши консули су, о томе сам се осведочио у властитој пракси, врло способни људи, који ће вам знати направити најсјајније извештаје по податцима, које су били сабрали на местима свога пословања.

Тај сјајни извештај послаће се преко њиховог Министра у Београд. Али какве користи, ако у Београду заостане негде у каквој фиоци, како се овде вели.

Ја мислим, господо, да би требало конзуларну службу овако удесити, да би ови конзули имали могућности да се сами уплићу у трговачке послове. Они би имали тражити купце за наше производе. Пошто је то пак тешко спојиво са бирократским звањем, онда би било за препоручити, и то такођер из разлога штедње, да се на место садашњих званичних конзула почињу више и више намештавати хонорарни конзули. Хонорарни конзул, ако је добро подготовљен, ако је добар трговац и мобилан човек, нека има право да сам тргује. И само такав човек, који је сам трговац, само такав ће се бринутити, да трговачки послови са земљом, која га је поставила за конзула, постају све већи и већи. Само на тај начин ће се постићи да развитком прекоморске трговине наша лепа Јадранска обала, да наше красно море, не остане — како је жали Боже до сада у великој мери — неискористишено, него да нам доноси богатих користи.

Конечно, господо сенатори, још једну сугестију. Та се сугестија тиче закона о принудном изравњању ван стечаја. Ово принудно изравњање ван стечаја дошло је код нас у моду и умножило се је у последње време јако. Године 1930, било је нешто преко стотину случајева, а године 1931 било је већ око пет стотине случајева. Зашто? У највише случајева ради могућности, да се може изравњањем стећи иметак. Из ове могућности неки су људи, направили посебан обрт. Има наиме људи, који обилазе трговце, који се задовољавају са добитком, поштене трговине, те их наговарају, нека се јаве за принудно изравњање ван стечаја приказујући, да ће на тај начин убрзо много зарадити.

Ево видите, господо, како се може злоупотребљавати закон, који је потекао из најбољих намера, као што овај закон. Ја стога велом, господо, да би најбоље било да се ово принудно изравњање ван стечаја укине. Ја знам, какав је некада био рејон наше трговине у Словенији, Хрватској, Славонији и Далмацији, а какав је сада после многих случајева принудног изравњања. Сада и ако је у закону предвиђено да се може понудити, нико не пуди више него 40%. Ако је дошао ко у потешкоће ради плаћања а његов је иметак такав, да би могао плаћати 80%, 70% или 60% никому не падне у главу да он толико понуди, него свако пред-

лаже највише 40%. Али у истини сва се изравнања свршавају са 40%.

Ако није могуће да се овај закон сасвим укине, било би добро, господо, да се господин Министар трговине и индустрије побрине за новелу, која би оваково изравнање ван стечаја отешчавала. Тиме сам свршио. Гласоваћу, како сам већ рекао, за овај прорачун. (Аплауз).

Потпретседник **Јован Алтинармаковић**: Има реч г. сенатор Милан Поповић.

Милан Поповић: Господо сенатори, у развоју привредне кризе која се код нас испољава сад већ у свима гранама народне привреде, наш произвођач нема потребне снаге да се сам искобеља и упућен је на помоћ државе. Ја ћу бити тако слободан да Господину Министру трговине обратим пажњу на неке недостатке у уверењу, да ће његови органи моје примедбе уважити и олакшати тиме стање у трговини и код наше индустрије.

У северном делу Дунавске бановине, у срезу сенђанском, у општинама Мартонош и Хоргош баве се људи интензивном производњом паприке. Читав крај од Суботице према Мађарској граници све до Тисе, живи, може се рећи, првенствено од те врсте производње, а у Хоргошу постоји станица за хемијско испитивање паприке. Та станица је у надлежности Новосадске индустријске коморе. Било би куд и камо боље да ту анализу предузме држава из руку Индустријске и трговачке коморе и да ту врсту производње одржи не само на одговарајућој висини, већ да ово предузећа домаћег тржишта и ову потрошњу знатно повећа. Нарочито скрећем пажњу Господину Министру да боље заштити домаћу производњу паприке од спекулативне иностране конкуренције. То ће најлакше учинити тиме, што ће се увоз паприке из Шпаније ставити бране у облику више заштитне царине, од прилике 18 динара по килограму. Ако се то не учини, наши домаћи произвођачи неће моћи да просперирају и мораће, пошто пшеницу на том земљишту не могу сејати, материјално потпуно пропасти. — Исто тако требало би у општини Хоргошу, као еминентном виноградарском крају, олакшати извоз вина и поставити у њему станицу за анализу вина. Било би од користи, кад би се порез на потрошњу за вино смањило на 1 динар и кад би се слободно пустило у промет винско сирће, ослобођено од порезе; кад би се обуставило израђивање дрвене киселине и ограничило најстрожијим мерама даље насађивање винограда. Једна аномалија постоји у том тако плодном воћарском и виноградарском крају, што произвођачи воћа и вина не уживају никакву тарифну олакшницу на железницама, док други виноградарски крајеви у земљи уживају 50% тарифалне не повластице на железницама. Пошто у том крају роди изврсно грожђе и производи се познато одлично вино у Краљевом Брегу, то би било од користи за нашу домаћу производњу да се спречи увоз страних вина у Хоргош. У Краљевом Брегу и Хоргошу има и данас још, нажалост, 1,000.000.— хектолитара вина из године 1930 која количина није ни до данас продата. Произвођачима би се могло помоћи кад би се Законом одредило, да се вина слабијег града од 7—8 малигана претворе у алкохол и да се пусти у промет

и за кухињску употребу винско сирће слободно од наплате пореза. Исто тако требало, би дозволити мешање са бензином, јер би на тај начин велика количина вина могла да се употреби и претвори у алкохол, — те би се омогућило да се мање бензина уноси из иностранства. Ако би се и та грана привреде занемарила, онда би наш ондашњи живаљ пропао.

Национализирање села Хоргоша у последњих 10 година рапидно је напредовало. Док је 1919 године, било тамо свега 7 наших породица а 1920, једанајест, данас има тамо 350 наших домова са 1258 душа. Ово су један део добровољци из Црне Горе и Далмације, други део оптанци из Мађарске, Баната и Барање, а трећи део су колонисти из Ђале у Банату.

Данас има у Хоргошу 314 изграђених кућа ових насељеника. Они су насељени са 2.925 катаstralних јутара оранице земље, махом црни и бели песак доста лошег квалитета. Просечно на једну душу долази по 2 $\frac{1}{2}$ јутра земље, сем кућишта која износе 78 $\frac{1}{2}$ кат. јутара, пошто је свака кућа грађена на простору од 400 кв. хв. Земља је опорезана по пореском кључу III категорије, што је нарочито неправедно и што штети интересе колониста. — Уз то искоришћује и Аграрна заједница 186 $\frac{1}{2}$ кат. јутара махом пашњак и сенекос. Колонисти плаћају државног пореза по јутру просечно 47 динара или око 120 динара по глави.

Квалитет земље није никако у складу са вишином пореског оптерећења.

Земља, иако је лошег квалитета, процењен је њен чисти катастарски приход у 34, док банатска земља преко Тисе, која је знатно бољег квалитета, урачуната је у 24 динара. Ту диференцију нека илуструје само овај пример. Чисти катастарски приход једног јутра 1918 год. износио је 86 круна, после ослобођења износио је 86 динара. Оних 34 дин. помножите са 86, и добићете 2.924 динара чистог катастарског прихода. Отуда је 10% земљарина, што износи 292 динара — то је основна пореза. Од тога је 95% општински прирез, 20% бановински порез, што износи 335 динара, а а укупно на једно јутро земље 667 динара. Да је тај рачун изведен по кључу који је употребљив у Банату, изнело би то 442 динара. Том основном опорезивању додаје се још порез на кулук (150 динара) и допунски прирез (102 динара) тако сада по једном катастарском јутру износи порез 919 динара. Цео тај крај Хоргош — Краљев Брег изузет је из реона производње шећерне репе, под изговором да је крај удаљен од шећерних фабрика и да, због високе железничке тарифе, није та производња рентабилна по шећерне фабрике. Тај навод не стоји, јер атар града Старе Кањиже спада још у реон сејања шећерне репе и лиферије репу преко Хоргоша до фабрике. И општина Хоргош треба да добије железничку повластицу од 50% за лиферовање и пренос шећерне репе, јер у Хоргошу се производи годишње до 700 вагона репе.

Пољопривредник највише, међутим, страда од високе камате коју плаћа банкама, тако да те обавезе прождиру бруто приходе, а банке непрекидно траже отплате главнице и воде бездушне

егзекуције против сељака, тако да се имање сељака продаје у бесцење на лицитацијама, а што је најгоре ту земљу сељака купују понајвише саме банке. Само један пример како се поступа приликом лицитације. У Мартоношу, у сенћанском срезу, познатом као најплоднијем крају Бачке, продат је на лицитацији један ланац земље т. ј. 2.000 кв. хв. за 4.000 динара, док је та земља пре 5 година још вредела 30.000 дин. по ланцу.

Да резимирам. Краљевска Влада има целокупну домаћу потребу индустријских продуката да покрије путем домаћих производа. На тај начин било би запослено око 2.000.000 радника, око 1/4 милиона интелектуалаца, да свима њима осигура боље услове за живот, и да, снижењем цена индустријских производа, поправи животни стандард, изазове бољу исхрану народа и, услед тога, рентабилитет пољопривреде и као коначни резултат цео наш национални иметак. Ја не кажем, да се подизање индустрије не може да врши и страним капиталом, али, у том случају, не може странац изнети из државе више од 12%, а након 30 година мора предати цело индустријско предузеће домаћим произвођачима и нашим држављанима.

У уверењу да ће Краљевска Влада уважити ово неколико мојих општих опазака, ја ћу и у појединости гласати за буџет Министарства трговине и индустрије. (Одобравање).

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Има реч г. сенатор др. Емило Гаврила.

Др. Емило Гаврила: Господо министри, господо сенатори, принуђен сам да се вратим на једну ствар, коју сам изнео већ једном, али онда нисам имао срећу да је овде Министар трговине. Он и данас на жалост није ту, али је послао свога заменика и друга, и ја рачунам да ћу исто тако бити у прилици да изнесем моју ствар и да ће она допрети до господина Министра трговине.

Банат је господо, као једно острво. Нарочито зими можете видети да су скоро немогуће комуникације. Са запада од наше територије дели га Тиса, на југу је Дунав, а они други крајеви његови граниче се са другим страним државама, и особито преко зиме немогуће су комуникације, пошто је ова јака и ми смо тако били одељени од остале територије. Само примера ради кажем: ко је хтео да иде одавде до Панчева, морао је да иде преко Суботице. Можда у догледно, а можда и у недогледно време то ће се променити кад добијемо мостове, који су у градњи. Али је он тако одељен, и тај тако одељени део наше државе претставља један нарочити календоскоп у мешавини насељених народа тамо. Треба само проћи пругом од Панчева, да не идемо даље, до Великог Бечкерек, и наићићете на тој прузи чисто немачка села, чисто румунска, чисто словачка, чисто мађарска села, чисто српска села, и једино бугарско село. То је само дуж границе. Тај кратки пут од 3 сата чини да се додирују толике многе народности, али, мало даље, када се иде од пруге наићиће се многа села чисто хрватска. Чак и име тако носе. Имате Хрватско Неуздине, Хрватску Кладњу, па онда имате словачка села, а остало су Румуни, Немци и Мађари. Али имамо и других курнозитета народности. Имамо и неке Крашоване, имамо Французе који су дошли из Елзаса и Лотарингије, а данас су по-

немчени, дакле имамо понемчене французе, имамо русине, имамо и остатке од Јермена, имамо порумуњених срба и посрбљених румуна, имамо порумуњених црногораца и херцеговаца. (Смех). То су они који су сад дошли, аграрна реформа их је довела. И, господо, у таквој једној средини су градови помешани тако исто. Ту имамо и Вршац, и Бечкерек и Панчево, свуда је од прилике једна трећина Срба, једна трећина Немаца, а трећа трећина то је помешано нешто Мађара, нешто Румуна, нешто помађарених јевреја, итд.

И једна по једна институција нам се носе оданде Ја ћу бити слободан да вам и набројим институције које су оданде однесене. Господо за те институције биле су везане породице и из Србије и из Хрватске и из Словеначке, било је ту Срба и Хрвата из свих крајева, из Лике, из Хрватске, из Црне Горе и доста њих из Далмације и из Шумадије. Једна по једна институција одношена је и ми Срби и Хрвати, који смо из тих крајева, изгубили смо много тиме. Можемо слободно рећи да смо ми данас у тој покрајини у мањини, а могли смо тај крај на овај начин да национализирамо и да паралишемо тако оно шаренило, међутим ми смо данас тамо све слабији. Допустите само да вам набројим шта је све тамо било ранијих година и шта је однесено. 1919 године однесен је Бележнички течај, 1920 године Етарно Правобраноштво, 1920 године Коњички цук, 1920 године опет Коњичка подофицирска школа, 1921 године Финансиска дирекција, 1921 године Поштанска дирекција, опет 1921 године Препарандија женска, 1923 године Финансиско рачуноводство, 1924 године Саобраћајна служба, 1925 године Царинарница, 1926 године Жупанија, 1929 године Инспекција рада, исте године Инспекција парних котлова, исте године Аграрни уред, исте године Просветни инспекторат и Хидротехничко звање.

То су 16 институција и са сваком од ових институција ми смо изгубили просечно око 50 наших породица које су биле из свих крајева. Нарочито код Поштанске дирекције било је много Словенаца, затим Срба и Хрвата из Далмације и Хрватске у Финансиској дирекцији и т. д. То све је морало да напусти ове крајеве и на тај начин знатно је ослабљен наш национални елеменат. По рачуну, који не може бити тачан до стотнице, око 800 породица морало је отићи и тиме је наш национални елеменат у центру те покрајине, која је насељена мешавином свих могућих народности, знатно ослабио.

Господо, сада се томе крају спремају нови удари. Лане је покушан један удар, који се тешком муком одклонио, када су хтели да однесу Уред за осигурање радника. Једва се то задржало. И због тога би морале многе породице да иду. Сада чујемо да нам спремају да носе Трговачку академију и Комору трговачку, и то да носе из једнога краја где има око 300 великих индустрија и близо 6.000 трговачких радњи и 15.000 занатских радњи. Ако се то учини остаће оволики број њих без своје коморе и без свог подмлатка, нарочито ако се уклони Трговачка академија. Као што сам већ први пут изнео, ови би млади људи морали да продуже школе у таквим установама, из којих би пали на терет државног буџета, јер би ови људи нагрнули

по свршеној школи у државну службу. Тако се не би постигло ништа ни у интересу штедње, а индустријска и трговачка предузећа, у овом крају остала би без свога подмлатка. Ја сам то приликом расправе о предлогу Закона о трговачким академијама већ изнео, а нови елеменат, који сада износим, јесте национални, који онда нисам споменуо. Незнајући да ли је г. Министар имао сазнања о овоме, јер је и онда био спречен да присуствује дискусији, ја данас морам поново да се вратим на ту ствар и да нагласим националну опасност ако се продужи да се односе и ове институције из тих крајева.

Питамо: зашто то? — То не знамо, нагађамо. Ја нећу то да спомињем, није за велику јавност. У једноме меморандуму, који смо дали пре пет до шест година Народној скупштини, изнели смо тај разлог и рекли: ово је најтежи разлог, немојте га спомињати, кад су нам жупанију однели. Господо, још једанпут ја овде апелујем на г. Министра и на Краљевску Владу, да нам не носе више никакве институције оданде, које јачају наш елеменат, ако нису у стању да нам даду нове. Ја верујем да г. Министар трговине и индустрије, који те прилике добро познаје, јер ми имамо њему да захвалимо, да смо добили трговачку комору и што се он за њу бринуо, неће предложити да се трговачка комора сконча с другом и да ће нам помоћи и он, да нам остане како комора, тако и трговачка академија. Да би, господо, олакшао господину Министру, ја ћу да му дам овај списак како укинутих институција тако и број наших индустријско трговачких предузећа са молбом да се заузме код ресорног Министра и код целе Краљевске Владе, да нам ништа више оданде не носе. Ја сам тиме завршио свој говор. (Пљескање).

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Господо, исцрпена је листа говорника. Приступимо сада решавању предлога буџета расхода Министарства трговине и индустрије. Молим г. извештајца да прочита прву партију тога буџета.

Извештајца Др. **Љубомир Томашић** чита партију 848.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је примљена. Изволите чути даље.

(За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела XIII Министарства трговине и индустрије, и то од партије 849 до закључно партије 901 а такође и буџет расхода и прихода Државне хипотекарне банке).

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Према томе, господо, објављујем, да је Сенат примио у појединостима предлог целокупног буџета Министарства трговине и индустрије.

На реду је претрес предлога буџета Министарства шума и рудника. Отварам претрес. Има реч г. Министар шума и рудника.

Министар шума и рудника др. **Станко Шибеник**: Господо сенатори, пре него пређем на цифарски део буџета мога ресора, дозволите, да вам истакнем неколико начелних ствари, које су од замашног утицаја по рад мога ресора. И ако

се оштро луче јавноправне функције, што их може Министарство врши, од приватноправних функција, ипак се једне од других не могу да посвема одеље, него оне узајамно врше знатан утицај с једне стране на привредну политику, а с друге стране и на јавноправну политику мога ресора. Вршећи јавноправну функцију, мој ресор иступа свде као орган, који врши надзор над целокупним шумама и рудницима у држави колико приватним толико и државним, затим као орган, који помаже шумску културу и коначно као орган, који отклања штетне упливе у природи и који настоји, да унапреди шумску културу.

Вршећи приватноправну функцију иступа држава као експлоататор шума и експлоататор руда, којима је она власником. Али осим тога не сме држава ни једнога момента да пусти из вида и своју задаћу чисто стручну, коју она врши, као нити своју задаћу социјалну, коју треба да врши и коначно нити задаћу ону, коју она треба да врши обзиром на унапређење целокупне шумске и рударске индустрије.

У следству тога никада не сме држава као привредник да врши једну привредну политику чисте конкуренције, већ напротив држава мора имати у виду и приватне индустрије и шумску и рударску, да је не искористићава, него да — ако је потребно, врши функцију и једног регулатора. Исто тако не може и не сме држава као привредник да врши једну привреду чисте рентабилности, јер мора да има увек у виду и радништво и социјално питање. С друге стране не можемо ми Министарство шума и рудника да изручимо из склопа свеукупних државних потреба и целокупне државне привреде, јер по природи ствари, као један део државне администрације, треба и шуме и руде да помажу и друге привреде и да служе за покриће осталих државних потреба. Тако излази Министарство шума и рудника као привредник у једном врло компликованом својству. Ово треба да врши и чини обзире на све стране и ради тога и база шума и руда постаје много опширнија. Задаће шума и руда многе су веће и теже, али с друге стране опет је и подлога и отпорна снага Министарства шума и рудника као привредника много јаче него ли је код других једностранних привредних предузећа. Ово је једна добра страна Министарства шума и рудника као привредног предузећа, нарочито с обзиром на последице које врши привредна и економска криза и на тај привредни ресор. С друге стране је једна добра страна и због тога, што се Министарство шума и рудника налази у положају Министарства шума и рудника као привредник бави произицањем сировине, а не продајом сировине, и услед тога редукција те продукције било у шумама, никако не смањује вредност тог народног добра и народног капитала, него чак шта више још се вредност тих шума још и повећава а редукција у рудама исто тако не смањује вредност тога природног блага, него остаје сачувана и за касније генерације.

Ја бих хтео овде да истакнем да и извесне рестрикције експлоатације наших шума неће шкодити нашем народном добру, него ће вршити и извесан благотворни утицај на њих, јер бих могао

да кажем, да баш врло повољне трговачке коњуктуре у прошлој години у многочем су допринеле да су наше шуме експлоатисане и преко своје привредне моћи.

Ја бих после ових начела прешао на цифарски део буџета ресора Министарства шума и рудника.

Ми имамо господо сенатори, под шумама све укупно 7.800.891 хектара, а од тога су државне шуме у површини од 2.250.683 хектара. Од тога има предатна Србија 23% шума у површини од 1.748.985 хектара, Хрватска и Словенија има 18% са 1.433.830 хектара, Босна и Херцеговина има 2.698.557 хектара, што значи 35%, Словенија има 687.408 хектара, што значи 9,06%. Интересантно је суделовање по вредности продукције, па ћете видети како се величина површине шумске никако не поклапа са вредности продукције. Шуме предатне Србије производе по вредности целокупне наше државне продукције 10%, шуме Хрватске и Славоније, које долазе тек на трећем месту, производе 38%, шуме Босне и Херцеговине, која долази на прво место по површинама, производе 21%, а Словенија, која долази по површинама на четврто место, производе 29%, и ту се неће на друго место. Разлог овом на први поглед неразумљивом несразмери лежи у томе, што су шуме у Босни и Херцеговини у једном великом делу прашуме, које не могу да се рационално експлоатишу онако, као што се експлоатишу оне шуме, које су уређене по принципима рационалног gospodarства и које имају све комуникационе и експлоатационе напаве, као што, се тиме одликују шуме у Словенији и у Хрватској и Славонији, а тек на задње место у погледу шума долазе оне у Босни и Херцеговини и предатној Србији. И по томе одмах долази јасна задаћа која чека овај ресор као једно привредно предузеће у спремању програма у свом будућем раду: да се и ово природно благо, које лежи неискоришћено у једном великом делу, да се привеле својој сврси т. ј. један нарочити део пажње овога ресора мора да буде управљен експлоатацији тих шума у Босни и Херцеговини и у предатној Србији.

По својем извозу шуме и шумски продукти одбацују 49% насупрот извоза пољопривредних продуката, који чине 50,4%. Види се како важну функцију врше наше шуме од нашег извоза.

Како сам већ у почетку истакао, и ово државно предузеће у великом је било изложено последицама економске кризе. Последице економске кризе виде се одмах у смањењу извоза, затим у паду цена и у смањењу потрошње у самој земљи. Наш извоз кретао се овако: У првом четврт годишњу 1931 године, т. ј. у прва три месеца 1931 године извезено је грађевног дрва 179.381 тона у вредности од 167,8 милиона динара.

Дакле то је било у 1931 години. За исто време у год. 1930 извезено је 325.825 тона, — дакле готово двоструки број тона у вредности 370.000.000 динара, дакле значи да је готово више него два пута више извезено у 1930 него у 1931 години.

Код огревног дрва имамо извоз 66.000 тона у вредности 13.000.000. — динара, а у 1931 години 48.739 тона у вредности од 8.000.000. — динара.

Што се тиче цена у иностранству, оне су пале око 30%. Поводом смањена извоза нарочито се

истиче питање контингентирања увоза у Француску и у Алжир. У Француској је уведен контингент према увозу прошлих пет година проценуано за све увозне, односно, извозне државе, па је Краљевини Југославији припао један контингент који не подмирује ни половину потреба њезиног извоза.

То је са наше стране омет изазвало контингентирање извоза, односно репартирање извоза. Чим је се сазнало за то контингентирање са стране Француске, пожурели су се наши извозници да извезу што већи део и да тако закапаре што већи део контингента. Са друге стране је имало то за последицу изигравање сваког извозника и тако су настали приговори које смо ми хтели да отстранимо, тиме да смо пренели на трговачке коморе Љубљанску, Загребачку и Сарајевску, нека оне саме међу собом разделе тај извоз и да се ником извоз не дозвољава док се не покаже са извозником те коморе.

Код домаће наше потрошње опажа се исто тако једно велико опадање. Нове лицитације које су државна предузећа, односно дирекције државних шума, вршила, остала су по више пута без успеха. И тако ми морамо бити спремни да ће се приход који се по овом буџету предвиђају у једном знатно смањеном износу, да ће они моћи још и да подбаце.

Код куће је рестрикција односно смањење потрошње, а према томе и смањен извоз, имала за последицу картелисање, настојање да се получи картел шумске продукције. То картелисање било је започето већ пре у међународном промету са дрвеном индустријом. Ми смо, наравна ствар, као и све друге интересиране државе приступили тим преговорима; дошло је до извесних споразума, али ти споразуми нису међутим могли да се приведу реализацији ради тога јер се показало једно помањкање санкција за оне који нису хтели да се покоре одредбама тога споразума. Како год смо ми, господо, са симпатијама пратили и суделовали код преговора међународног картелисања ових држава, нисмо ми могли исто становиште да предузмемо код покушаја картелисања у самој земљи.

Баш из ових разлога које сам у почетку говора изнео, на име да држава као шумарски привредник не сме имати, у виду само ту привреду, него мора водити рачуна и о социјалним приликама, а нарочито то, да услед користи које би она црпела као привредник, не буду општењени интереси ширих слојева становништва. Ту долазе у обзир шири слојеви потрошача, па ради тога да се не би можда вештачки подржавале цене на једној висини која не одговара стварним приликама и да услед тога диспарат између цена индустријских и пољопривредних производа не би постао још већи, нисмо ми као шумарски привредник могли са симпатијама да примимо ова настојања.

Господо сенатори, расходи Министарства шума и руда смањени су према прошлогодишњем буџету за Динара 35,655.568, а приходи за 19,263.813 динара. Према томе остварена је чиста добит од 67,100.460 динара. Услед свих ових лоших последица економске кризе, наравна ствар да се и у овом буџету, као и у свим другим буџетима при-

ступило једној штедњи, како у персоналној политици, тако и у материјалном привредном пословању подручног ми ресора. Али ту треба имати у виду, да се код шумарског пословања са умањивањем саме продукције сразмерно не умањују и административни трошкови, јер шума живи, шума треба своју негу исто тако када се експлоатише, као и онда када се не експлоатише. Иако ми хоћемо да сачувамо шуму за познија боља времена, не смемо ту бригу нарочито не смемо оно особље које је за то потребно да редуцирамо ради тога, јер смо остварили мање прихода. Због тога се није смело у персоналној политици ни путем смањивања чиновништва у оном сразмеру, како се смањивала експлоатација, него је та штедња нарочито спроведена у том, што су систематизована места и према томе затворено свако ново попуњавање места као и у томе, што су становити дохотци приликом службеног рада чиновника на терену смањени на један минимум.

Господо сенатори, осим овога што сам истакнуо, врло је важно да истакнем, да код привредне политике ресора Министарства шума истакнем и ту тенденцију, да се експлоатација државних шума преда што ширим слојевима становништва. Због тога је донет закон о заштити малих пиљана и последњи закон о експлоатацији шума од стране сељака. Моје је мишљење, да велика и јака привредна предузећа имаду своју пионерску мисију због великог капитала, који им стоји на расположењу. Због тога та предузећа треба да прокрче пут једној широкој експлоатацији малих привредника, а никако да својом експлоатацијом исцрпе сва привредна врела.

У министарству Руда постигнута је редуција у издатцима: код расхода 101.462.191 динара, код прихода за 108.748.076, према томе остаје чист приход, који се предвиђа са 62.94.753 према прошлогодишњем од 69.380.638 динара. Видите, господо, да се чист приход никако не смањује у ономе размеру у коме се смањују расходи и приходи код самог пословања, јер док су смањени расходи за сто и један милион и приходи за сто осам милиона динара остаје чист приход мањи за шест милиона према прошлогодишњем.

Смањење расхода постигло се, с једне стране, концентрицијом производње, с друге стране становитом редукијом нерентабилних предузећа и са потребном редукијом радника, односно смањивањем њихових плата, те коначно ради тога јер су солане у Креки и Симин Хану прешле у ресор Министарства финансија, односно под Монополску управу. Одмах хоћу да истакнем да смањивање рада нерентабилних предузећа није апсолутно ишло оним кораком, који би рентабилитет самих предузећа то апсолутно тражило, него се смањивање односно затварање становитих радника угљена и отпуштање радника вршило тако да је на пример од 12.500 радника, који су запослени у државним предузећима, отпуштено не више од 1.000 радника. Код прихода је смањење настало услед тога, јер су отпали приходи солане у Креки, а пошто су пале цене угљену и од самога Министарства саобраћаја очекујемо један мањи приход од по прилици 20.000.000 динара. Осим тога приходи су се смањили и због тога јер смо морали да обуставимо и

рад на неким рудницима, односно неким железарама, као што је то учињено у Љубици и Варешу.

Да вам, господо, прикажем сада у коме односу стоје расходи материјални према расходима персоналним. Ја ћу навести да целокупни редовни расходи за набавку прометног материјала, за исплату радничких надница и т. д., износе 246.367.000 динара, а за све укупно чиновништво само 6.849.003 динара, дакле редовни материјални расходи стоје у односу као 97% према 3%, што мислим да је једна врло здрава појава код овога предузећа, јер то је један од опћених и готово од најоправданијих приговора код бирократизирања односно етатизирања појединих предузећа тај да се превисше троши на персоналне издатке. Господо, на 12.500 радника, а пошто је до сада редуцирано 1.000 на 11.500 радника, дакле, долази 545 чиновника, и то самих чиновника 353, званичника 126, другог службеног особља 18 дневничара хонорарних 48.

Као што сам код буџета шума истакнуо, да је ово буџет предвиђања, тако морам да то исто поновим и за буџет руда. Премда су се код израчунавања прихода радника предузимале све мере опрезности, узимале се увек процентне много мање цифре, ипак не можемо са сигурношћу да кажемо, да ће овај приход управо толико донети, колико је предвиђен. Али могу да истакнем, да има исто толико вероватности да ће тај приход пребацити то предвиђање, као што може и подбацити то предвиђање.

Како се поступало у израчунавању прихода за годину 1932-33, ја би био слободан да вам наведем једну скалу. Узела се за подлогу множина продукције од год. 1925-26 до 1931-32.

У 1925/26 години продуцирала су државна предузећа угља 1.176.767 тона, железне руде 182.691 тона, израђеног сировог жељеза 6.797 тона, ливене робе 2.811 тона.

У 1926/27 години имамо једно повећање продукције код угља на 1.239.000 тона, код железне руде на 331.000 тона, код сировог жељеза на 18.000 тона, код ливене робе имамо један мали мањак на 2.331 тону.

У години 1927/28 имамо стално попињање и то код угља на 1.427.000 тона, код израђеног жељеза на 332.000 тона, код сировог жељеза на 24.000 тона, код ливене робе на 3.800 тона.

У 1928/29 години даље пењање код угљена 1.530.000 тона, код руде на 395.000 тона, код сировог жељеза на 30.600 тона, код ливене робе на 3.767 тона.

У 1929/30 години имамо пењање, код угља на 1.696.000 тона, код железне руде на 453.000 тона, код сировог жељеза на 32.000 тона.

У 1930/31 години имамо кулминацију продукције и то код угља са 1.746.120 тона, код железне руде имамо опадање на 362.607, код сировог жељеза имамо пораст на 34.370 тона, код ливене робе на 8.095 тона.

У 1931/32 години очекује се једно смањење на 1.600.000 код угља, код железне руде смањење на 100.000 тона, код сировог жељеза од 34.000 тона на 30.000 тона, код ливене робе од 8000 тона на 5000 тона. А 1932/33 год., то је ова година, предвиђа се 1.400.000 тана угља, железне руде

75.000 тона према максимуму од 362.000 тона, сировог железа на 20.000 тона према максимуму од 34.000 тона, а ливене робе само на 3.000 тона, дакле имамо предвиђену једну редукицију код угља од 12 1/2%, код железне руде 25%.

Држава наша има око 15 предузећа угљених, угљених рудокопа, има 2 рудника са железом руда од којих је један у месту Варешу који продуцира у 1930/31 годину 1,756.000 тона железних руда и 362.674 тона сировог железа. Према томе јасно је колико учествовање запремила држава као привредник у целокупној нашој рударској привреди.

Оволико, господо, сматрао сам претходно да је потребно да вам изложим какво је стање у моме ресору, па се, господо, надам да ћете одобрити привредни програм мога ресора и да ћете примити овај буџет овако како вам је предложен. (Бурно одобравање и аплауз).

Потпретседник др. **Фран Новак**: Реч има сенатор г. Томо Јалжабетић.

Томо Јалжабетић: Господо министри и господо сенатори, запала ме опет част да проговорим неколико речи, да се осврнем и на буџет Министарства шума и рудника. Оно што је г. Министар изнео у своме експозеу имам да му приговорим само у једном у случају а то је извоз сировог железа. Слика је потпуно истоветна са оном сликом прошлог столећа у Хрватској са извозом пшенице. Ми смо пшеницу продавали трговцима по највише Јеврејима. Они су ту пшеницу после експедирали за Пешту и у пештанским млиновима претварали у брашно и тако смо ми онда од наше домаће пшенице добијали брашно из Пеште опет преко трговаца и тако су трговци имали две добити. То се догађало зато што ми онда у то време нисмо имали ни једног домаћег млина за производњу финога брашна. Слика је, господо, и овде исто таква и са сировином нашега гвожђа.

Ја сам говорио кад је био на дневном реду буџет Министарства трговине и индустрије и нагласно сам да је прилично велики али сам тада нагласно да то не приговарам ономе делу који се односи на индустрију него ономе који се односи на трговину. Ја знам да је наша Краљевина Југославија пресиромашна на индустријским продуктима. Ето вам јаснога примера са том железом рудом. Ја ћу бити врло кратак — да не би кратио драгоцено време али ћу истаћи да би требало једанпут да се одреди један програм за оснивање једне велике творнице наших руда јер је, као што је познато свима наша земља веома богата рудама, па да се на рате ствара један капитал где би се та индустрија отвараила и у доста сиромашним крајевима Босне која је рудом богата тиме би се много помогла и држава и народ. Код нас на овај начин како се код нас до сада радило ова се руда плаћа исто онако како се некада код нас у Хрватској плаћала пшеница.

Ми смо давали по 180 килограма пшенице, а уз то још и по 3 форинте, за једну метарску центу брашна — и то таквог брашна које би се могло уврстити тек у шести ред, док нису млинови саграђени. Био је свега један млин, али није имао добро уређење. Други је основан 1899 године, на задружној подлози. Ја сам у почетку био у Равнатељству, па ту ствар добро познајем. — Створене су и ак-

ције. Млин је почео радити. Прве године показали су се добри резултати, било је рентабилитета; сељаци су били диоинчари, они су били продуценти и консументи. И кад се показала да је предузеће на здравој подлози и да има будућности онда господа која су била у Равнатељству и диоинчари са великим капиталом приступе промени Правила, — и то тако да су мали диоинчари изгубили право гласа. Ја сам био устао против тога предлога, имао сам уза се већину диоинчара, али је број у погледу вредности акција био у мањини. — И ја сам том приликом подлегао.

Мој говор, господо сенатори, јуче био је потпуно оправдан, када сам говорио да су трговци спретни, просвећени — али у томе правцу да експлоатишу привредни сталеж.

Тај млин и данас постоји. И ако је дошао, услед опште кризе, у једно оскудно стање, ипак има изгледа да се он и данас одржи. Данас млинови услед порезе и других намета стоје рђаво, али надати се да ће то убрзо проћи. — Млинове треба присподобити жељезним рудама. И ту је такво исто стање. Била је у Беловару основана једна жељезна творница, у близини, и она се постепено градила и проширивала на разне гране обрта. 1906 године, била је у Загребу изложба и на ту изложбу донети су и производи из те творнице у Беловару, али се убрзо успоставило да довоз жељезне руде више стаје ту творницу него што је то случај са другим фабрикама, — и разуме се та творница није могла конкурисати другим фабрикама, те је морала напустити рад. То је сасвим разумљиво, јер у близини нема сировине, те увек фабрика која има у близини сировине успева да конкурише оној која тих сировина у непосредној близини нема. И због тога треба увек градити творнице где у близини има сировог материјала, јер под таквим приликама било, да се производи ливено жељезо за ковање жељезничких шина или старо жељезо, тако звано гусајзен, увек се може конкурисати. — То би биле моје примедбе на експозе господина министра.

Али, господо, сад ће доћи једна рђава страна гледе наших шума или житељства Краљевине Југославија. Ми имамо т. зв. имовинске шуме. Шумски закон донет је 1852 године за уастрјјску царевину. Тај је закон протегнут године 1854, царским патентом, на покрајине које су биле у саставу Аустро-Угарске, а то су: Хрватска, Славонија Далмација, Војводина, која се онда звала Ердељ. Од онда, тај је закон непрекидно био једнак до године 1873, када је донесен закон о имовним општинама у бившој Војној Крајини. У том закону налази се један параграф, чини ми се § 62, који каже: „Неповласно донесено оруђе у шуму има се одузети“. Тај параграф се практикује и данас, и то погађа искључиво пољопривредника, који, ако посече једно дрво, не само да плаћа страшне штете, што ћете чути касније, него се има ошлешити, има му се оруђе одузети. То су чинили прије шумари, са лугарским особљем, те су људе заустављали, робили, пленили, па су после у шумарији одузето оруђе изменили за старо, неваљало, и онда су оно старо извргли продаји на дражби.

Господо, године 1873, када је донесен закон о имовним општинама, имало се то дијелити, и то се

дијелило по катастралним податцима тако, да је једна половина остала као државна шума, а друга половина је припадала народу као народна шума, и онда се увео катастрални правоужитник пређашњих војних крајишника, који су имали право на бесплатан огрев и градиво из почетка. Године 1871 додато је и право на градиво за државне службенике. Од онда шуме су се експлоатисале врло мало за продају, а народ је више добијао. Пошто је била начињена и основа за уздржавање шума, била је основа тако уређена, да ће се шуме чистом сечом сећи на одломке, на отсеке и онда редом пошумљавати, тако, да прва млада шума дорасте, док старија дође до сече. Мисао је била добра, али пракса је изашла зла. Када се стварало то шумско право, онда је било још доста шума, а народа мало. Али, од године 1873 до данас народ се помножио за половину, нарочито у Подравском крају, у срезovima Копривничком и Ђурђевачком, где су велика села и многобројно пучанство. Деоба шума испала је за народ лоше, јер је народ добио уз крај комплексе који су били већ посечени, празни, а држави је остала шума даље од села, која је била јача, лепша, гушћа и т. д.

Осим тога народ је прикраћен и у том правцу јер су многе шуме биле продате по шумском уреду у Загребу, које су биле т. зв. енклаве, које нису могле бити трајно издржаване, јер су биле између посела приватних, па су те енклаве на просто продате, али никад није грунтовно спроведена та продаја. Чак је народ добио и квантум дрва мањи. Настало је зло у томе да су шуме у овоме крају, баш у моме родном месту тако прошле, више се је издавало него што је био прираст. Дошло је било до тога, како је закон накнадно решио од 11 септембра 1881 године, по коме су права тих правоужитника падала на селишта. У самоме закону био је корен лош, јер се је мислило тим надмудривањем да се правоужитништво дели, не по огњиштима, него по селиштима. Ко је имао 32 јутара земље имао је целу припадност, целог селишта, ко је имао 16 јутара земљишта имао је пола селишта, а ко је имао 8 јутара земљишта имао је четврт селишта. Како се земљиште не може, тобоже, увећати, увек је потребу лако намиривати. Али законом о кућним задругама од 1889 године дозвољена је била прва деоба кућних задруга, јер су кућне задруге биле тако размножене да није било много реда, настале су свађе, размирице. Тај закон ступио је на снагу некако шездесетих година. И колико ја памтим, моја прва задруга делила се 1866 године. Али, пошто је Аустрија заратила са Италијом и Пруском, потегнуто је било све способно мушко особље у војну, па је и моја кућна задруга, колико нас је остало код куће, најзад се склопила у целину.

Деобом су се размножила огњишта и кућишта, тако да је дошло за кратко време до тога да људи нису могли живети без огрева, јер закон није допуштао да се она четврт селишта на мање дели. Али силом прилика, људи су се тако одељивали. Ми, особито Подравци имали смо земљиште одстрањено од села и по 12 до 14 километара даљине. Тамо су били већи комплекси земљишта. Преко лета се тамо држи једна обитељ са говедима, крмади, гускама, све од пролећа до зиме. Када су

се добиле дозволе, онда су се фамилије разделиле, настала су нова господарства, и данас је нова порезна општина, која је од Ђурђевачке оцелена и спојена општини Фердинандовци. На тај начин дошао је закон у сукоб са народним правима. Народ има особено право, али је закон забрањивао деобу. Међутим људи су се поделили па су ишли на земљишта, тако да су они ишли као неправно ужитници у шуме. Настале су зле последице.

Ја сам имао част то у своје време у Хрватском сабору изнети и нагласио тада сам, господо заступници, кад се ушло у рат — назначио сам и задругу која се звала Фуцак — једна задруга је дала пет војника на италијанско ратиште и у њој је остао тада само један старац; данас тих пет војника су пет самосталних господарства, они требају сваки своје огњиште, најмлађи брат има шест синова и ту ће бити шест господарстава, а сви имају 1/4 селишта са правом на огрев, па због тога тај народ, који је своју главу изложио за одбрану царевине, зар не заслужује и зар није вредан да му царевина даде оно најнужније за огрев у кући. После тога се дозволило да се та 1/4 селишта не дели него множи, али сваких 10 година се тај крантум делбеника прибрављао као самостални ужити година два пута и онда је и то престало, даље се није делило.

Сада смо дошли догле, баш Ђурђевачка имовина општина, да ми добијамо на једногодишњи огрев четири просторна метра дрва и дванаест метричких центи угља, што није доста — кад би та дрва била и прворазредна — за печење крува у пећи преко лета, а како је зими да и не споминем, где се у кући имају мала деца и болесни старци, који морају имати огрев пошто пото. Сем тога ми нигде немамо право да купујемо огрев. Једно време било се испослвало — кад сам ја био у имовној управи — да општина купује дрва код Бировитице и општина је држала тамо складиште и одатле је довозила депутатно дрво на станицу. Ми, међутим, немамо сада где да купимо. Кад смо разговарали у клубу о доношењу најновијег шумског закона пала је једна реч од господe: па потребно је да се сељаку дозволи да усече нешто дрва и да однесе у град и добије за то 15 динара. Господо, ко би у Ђурђевцу изустрио реч да ће продати дрво, тај би био огуљен глобом и тај никада неби више добио ништа. Каква диаметрална опрека у нашој држави с обзиром на огрев.

А сада шта се дешава? Купити немаш где, а имати дрво мораш, јер се човек не може смрзнати у својој кући и не може дозволити да му мала деца и болесни старци преко зиме остану без огрева. И шта се ради? Иде се у шуму, неповласно сече се дрво тамо где је приступачније и лакше, а лањске зиме биле су међаве такве да се у шуму уопште није могло колима, т. ј. није се могло у онај део шуме где смо добили дознаку за сечење дрва, и тако је дозначено дрво остало неизвезено.

На интервенцију г. Бана Перовића дозвољено је било изнимно, да се та дрва извајају у месецу августу у времену од 8 дана. Ко је имао своје благо, тај је извезао, а ко није имао своје благо, чекао је докле су они други, који су имали своје благо извезли, и молио је пријатеља и рођака да

му изведе тај незнатни квантум од 3 до 4 метара дрва. Ми добијамо само на папиру 4 метара, али кад се вози, онда су дошла 3 метара. Ови људи, који су након тих 8 дана тај свој квантум дали извести, били су по лугару пријављени и пресуђени на 400 динара оштете, 100 динара глобе, 23 динара таксе и сваки по неколико дана затвора зато, што су тај незнатни квантум дрва извели оном утртином, која им је била дозвољена. Ја сам двојници из Цепеловца правнио призив. Ево вам решидбе банске управе, којом се то потврђује. Овде је речено с неколико речи тако, да човек не може да схвати дојам пресуде, која гласи овако: „предмет Турковић Јосипа број 13 из Цепеловца. Шумска штета. Обавијест. Краљевска банска управа у Загребу, решавајући призив Јосипа Турковића из Цепеловца против пресуде од новембра 1931 године ради шумске штете, донела је под бројем 98418—III 1931 од 3 фебруара 1932 године следеће решење:

„Пресуда се потврђује у целости са разлога што је кривња доказана властитим признањем.“ Дакле, господо, као поштени људи признали су, да су возили, то се не да порећи, али да су они на утртом путу направили штету, која износи 523 динара, господо, ово је вапијући грех. Људи су извозили своје дрво утртином, нису учинили никакву штету, а кажњавају се оволиком казном.

Исто тако пресуђен је Петар Прелић из Цепеловца. Ја сам обојици правнио призив. И ето видите банска управа не уважава то него потврђује пресуде и та два човека осуђена су преко 2.000 динара, што су извозили ово своје дрво.

За карактеристику наших шумских управа има још неки документ. Дошао један млад човек, који је пре пар година од оца оделио и наставио се крај једне шуме. По занату је бачвар. Нема кола, ни возног блага, али како је то нов човек у томе месту, начинио је кров над главом и хтео је да огради мало двориште. Отсекао је једну растову летву и на леђима донео кући. Зове се именом Јозо Ленардић. Лугар га је затекао. Морам рећи није лугар, већ крвопија, злочинац. Господо, ово су крупне речи, али, као што сам једанпут нагласио, на рану љуту траву. Тај човек пријављен је 23 јануара сада ове године за једну растову летву и добио је казнену одредбу да је пресуђен на 641 динар и трошкове. Затим човек, због потребе, другога дана отсекао је другу летву. Лугар га је другога дана затекао. То је опет пријавио 24 јануара. Други пут али боље је ошамарен за ту растову летву и пресуђен је на 978 динара и 23 динара таксе и 10 дана затвора.

Рекли су ми: „Дај направити призив!“ Ја то нисам могао начинити, али из казних пријава то сам написао. То је оригинално и то се не може побити. Сад, господо, кад смо ми расправљали о најновијем закону о шумама, да се може дати сиромашку, господо, ово мора бити изнимка, ова рана на народном телу мора се залечити.

Ја мислим, да ће г. Претседник бити толико увиђаван и допустити ми, да мало продужим говор. Ја нећу говорити дуго.

Тај злочинац зове се Миљур, не знам крсно име, и није наш домаћи човек, али се он освећује народно, не знам зашто и крши своју присегу, ко-

ју је положио, јер он није пријатељ очувања шума, него је за уништење и ради на пропасти егзистенције једне сиромашне фамилије.

Такве шумске штете ми имамо сви без разлике и то је један пример задуживања народа у Подравини, и зато сам рекао ја, да онај закон о шумама нема за нас никакве важности, осим што се неће ове године шумске штете утеривати, а на годину доћи ће исто.

Господо, наглашавам, да је овоме задуживању доста крива државна управа, не данашња, него пријашња, да не би ко протегло на себе, нарочито г. Министар (окреће се према Министру шума и руднику Др. Станку Шибенику), и то оним даном, кад је прогласила чиновништво имовних општина државним чиновнишвом. Замислите, господо, једно подузеће, без обзира какво било, којему ће неко други постављати персонал, управне чиновнике, да им повишава њихов ранг, да им установљује плаћу, да установљује њихов број и сва друга питања онога, чије је подузеће, зар ће то предузеће моћи напредовати? Чиновници имовних општина кад су дошли под управу, постају млади људи за неколико година саветници, надсаветници, лугари, надлугари, и у колико је у народу већа двојност и тешкоћа, у толико је више лугара, надлугара, контролних лугара, једна читава војска, а чули сте моје јадиковке, шта трпи онај, чија је шума.

Господо, кад сам ово напоменуо, ја нећу више да говорим, мислим да сте ме доста разумели, и молим г. Министра да то забележи и да овога злочинца лугара просто дигне са службе. Ја предајем ова два комада г. Министру на располагање.

Претседник др. Анте Павелић: Реч има г. сенатор Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, ја сам у, у суботу, у начелној дебати, споменуо на првом месту једно врло важно и хитно питање, које се тиче наших шума у Босни, а споменуо сам га зато, иако није било места да се о том говори у начелној дебати, јер је ствар дошла већ у дванаести час. Тичало се отварања кредита за сузбијање штеточине, шумског лептира „ноне“. И ја бих био врло захвалан г. Министру кад би он данас овде изјавио — а ја сам апеловао специјално и на г. Министра финансија да отвори кредит и да новац стави на расположење — кажем, био бих врло обавезан г. Министру шума и рудника, кад бих овде изјавио да ли је то уследило или ако није; да ли ће ускоро, јер припреме за то, као што сам рекао у суботу, изискују време од 5 до 6 недеља, тако, да би с овом акцијом тек могло да се почне око 15 маја, а то је већ последњи термин. Управо пребало би почети нешто раније, али се припреме не могу извршити, јер још није новац дозачен. То је прва и најхитнија ствар.

Неоспорно је, да је ресор Министарства шума и рудника најважнији за територију бивше Босне и Херцеговине. Не треба да наводим колико запремају шуме, колико износе рудна блага, јер то је г. Министар цифрама и документовано изнео малочас пред вас. И због тога што је тај ресор од важности, ја ћу се мало дуже, с вашом дозволом, с тим да позабавим.

Пре него што пређем на саму ствар, односно на дискусију и на претресање буџета, ја ћу да изнесем и мало историјата. За време бивше Аустроугарске владавине у Босни, ресори, односно дирекције шумске и рударске и сва та надлештва, била су у рукама странаца чиновника, јер се сматрало да није било домаћих спремних синова. И, док је, на пример, у правосуђу говорено у канцеларијама српско-хрватски, у Просветном одељењу такођер, па чак и у Привредном одељењу, у шумским и рударским дирекцијама говорило се искључиво, може се рећи, немачки. И, ако је који наш син дошао доле, а у оно доба долазили су нарочито Словенци, и они су се владали онако, како су се владали они громовници, који су управљали тим одељењима. И онда није чудо да се у тим одељењима после ослобођења створила једна нарочита атмосфера, једна чудновата атмосфера, која никако није била у хармонији новог великог доба, које је наступило.

Ја сам имао част да будем на челу Бесне и Херцеговине у години 1918. Ја сам добро осетио ту атмосферу, ту оловну, загушљиву атмосферу туђинштинe у Босни. Али нисам смео, право да вам кажем, у оно време да дирнем у то, јер сам се бојао да ће те чисто стручне ствари, да се поремете, и да због тога шумарство и рударство претрпи велике штете. Био сам решио да то извршим постепено, и факт међу првим мојим изменама било је то да су неки млађи људи дошли на достојна места, јер су имали године службе итд. Али, као што рокох, остао је тај онако чудан, олован притисак нешто што није било у хармонији са стањем које је наступило. Разумљиво је! Јер менталитет тих људи није се мењао. Они су се у почетку, за време слома Аустрије, мало поплашили, али су после терали свој стари занат, јер њихов менталитет није могао да прими нову оријентацију. У Србији, овде у Београду, кад је основан ресор Министарства шума и рудника, политичари нису много схватили колику важност има тај ресор, нису се сналазили. У колико би неко од господe политичара из Србије засео на ту фотељу и преузео вођење тога Министарства. Владало је и било је једно извесно несналажење, и тај ресор био је као неки ресор за поткусуривање између политичких странака, и ту је та трагика његова. Али ако се нису снашли ови политичари, „снашли“ су се његови високи чиновници, неки начелници, и то добро се „снашли“. И одатле је једна друга трагедија тога ресора.

Са треће стране ми, који смо пратили рад у овим ресорима, приметили смо да су људи, оног старијег менталитета бившег, да кажем, аустријског менталитета, који су остали у служби применили ово „сналажење“ с чисто материјалним циљевима и окренули су воду на своју воденицу. Наиме, они су са њима пактирвали, упућивали их у све, али су почели да терају и једну извесну персоналну политику, која је имала по мало своју реализацију и кретала се не у знаку Југословенства, него против Југословенства.

Наиме, полако се уврежавала, било у томе Министарству, било по неким дирекцијама, једна извесна систематска акција за потискивање припадника српскога племена. Ја то отворено и смело ов-

де кажем. И наравно, на шта се наишло? Станите Србину на жуљ, па је реакција готова ствар. И настала је једна борба, наравно подмукла, борба, борба актима, борба ове и оне врсте, — један хаос, један мравињак, који се између себе гложи и гризе.

Али срећом, и баш ми је мило што овде то могу да кажем, — дошао је на чело тога Министарства један врли грађанин, господин Ради, ојевић, и он је покушао и успео да ту атмосферу мало рашичисти. Настало је сталожавање; они који су се захуктали, примирили су се и почело је једно нормалније живљење у томе ресору, а што је још главно, они који су се добро „снашли“ били су изведени пред суд, пред Државни савет, који им је изрекао једну врло строгу али праведну пресуду.

Али ту се стало. Зашто? Ја сам се увек интересовао тим ресором, распитивао се и видео сам, да је ту било утицаја са разних страна, да је било разних обзира, али све то мени није изгледало да је доликовало методама шестог јануара. Пре би то биле методе пре 6 јануара, него после шестог јануара. Али може бити не може човек да се курталише од својих старих симпатија и других неких разлога. Факат је, међутим, да је ова добра акција била заустављена. Извршено је оно што је Државни савет пресудно, неки су од криваца изгубили пензију, неки су платили глобе и ту се стало. Међутим, има ту великих криваца које треба извести пред суд и ја чујем из ваших редова да би тај поступак требало наставити и изнова почети, где то потреба буде захтевала, јер иначе ми не можемо изићи светла образа пред наш народ. Ми који смо следбеници шестог јануара, хоћемо да имамо чисту ситуацију и да не поцрвенимо ни због најмање стипице.

Господо, због тога би ја апелирао са овога места на г. Министра, односно и на целу Краљеску владу, да још један пут претресе ту ствар, не би ли било опортуно да се кривци поново изведу пред суд, да се проведе суђење против њих и ако има још каквих деликата, да се то све прочисти пред најприроднијом формом, пред судом. (Узвици: Тако је!) Јер иначе, господо, неће бити добро и ми који смо овде претставници народа, нећемо имати подршке ни правога ауторитета, који би требало да имамо, кад би и те све ствари биле рашичисте и сведене на праву меру. Најзад, зашто не би било опортуно да се то изврши? Погледајте Француску републику, где се афера банке Устрик још увек повлачи и где се људи великог ауторитета изводе пред суд. Знамо да је у Чехословачкој један министар осуђен. Боже мој, људи смо и неће бити никаква штета да и код нас један високи државни функционер осети последице за своје кривице. (Тако је!) За пример другима, нарочито млађој генерацији, да тако бар она сачува од окуженог организма оно што је здраво.

Господо, сад долази на ред једно друго цвеће, које је у вези са овим. Долазе разна велика страна капиталистичка предузећа, која помоћу дугорочних уговора експлоатишу наше босанске шуме. Г. Министар је нагласно као једну од најбитнијих чињеница, да су наше шуме прашуме, дакле шуме које су презреле и које морају да се секу, иначе

ће пропасти и упропатити оно што је још здраво и младо, и услед тога и могло се схватити, што су до сада прављени тако звани дугорочни уговори. То право експлоатисања наших шума у Босни, давала је странцима још аустријска власт под врло повољним условима и ми, који смо били у Босанском сабору, имали смо због тога гужве, били смо увек љута опозиција против тога, јер смо сматрали да је то једно пљачкање нашег народног добра. (Матија Поповић: Министар Калај је био акционар).

Господо, та иста пракса, инаугурисана од туђина, који нам није био пријатељ, настављена је и после ослобођења. Прављене су те исте врсте дугорочних уговора. Навешћу вам овде само један пример, за илустрацију, и уверен сам, да ћете се ви кад то чујете згранути.

Какве су ту рачунице употребљаване, како се ту прорачунавало, како је ту учињено све што је извесни громовник захтевао, нека вам послужи један класичан пример са шумским предузећем Криваја. То је бивши Ајзлер и Ортлиб. После ослобођења, пошто је Ортлиб био немачки држављанин његове акције су припале држави и сада је држава ортак у томе предузећу са 26% акција. Е, лепо, то предузеће сада треба да се експлоатише и шта бива? Држава као ортак учествује, сече се, диме се димњаци, гатери, машине за резање, раде пуном паром, наравно у времену добре коњуктуре. Све тутњи, реже се на годину 350 000 кубних метара, а чиста је добит — ево вам један биланс оригиналан из године 1926, — 244.000 динара! Они обично исказују дефиците, али су за годину 1926 ставили у овај биланс да добит износи 244.000 динара. У тој години 1926, коњуктура је била прилична. Они годишње режу 350 000 кубика и сада, молим вас, да упоредимо ово: 350.000 кубика дају једва 244.000 динара добитака. с једне стране, а с друге стране имате једног малог пилањара, кога ја лично познајем, и који изреже једна 10.000 кубика годишње и при тој истој коњуктури заради годишње један милиончић! Али је најтрагичније и најкарактеристичније то, што је држава овде ортак и што она као таква делегира своје чланове тамо, који ће у управи седети, а ипак резултата нема.

Господо, какви се још закључци могу да извуку из тошга, да вам наведем само један пример. То предузеће има железницу државну и оно је експлоатише, а ако та железница има дефицит, Држава мора да га надокнади. Ко се користи том железницом? Користи се фирма. Имају право и приватни сопственици шума, који имају тамо негде шуме, да се користе овом железницом али нико не дође на ред, јер Криваја на првом месту води рачуна о себи, а Држава има да надомирује дефицит те железнице. С друге стране имате железницу Шипад, једног другог предузећа, које је потпуно државно и, које има презрелије шуме него Криваја. И то друштво експлоатише те шуме, на чистој дужини од прилике 600 км., експлоатише и ту железницу, издржава је о своме трошку, и сваке године цело пословање исказује један суфицит, који у званичном билансу износи обично суму од 5 до 6 милиона динара, а фактично је тај суфицит око 30.000.000 динара. Наравно, то се држи

као гвоздена резерва; то се расподели тако, што се роба јефтиније процени на лагеру, па кад дође рђава година, да предузеће може да дише и остане на ногама. Ове године је ситуација рђава и Шипад мора да губи. Зашто губи? Јер је прођа рђава. На њега се сада више да он продаје испод цене робе. Могуће је и то, али Шипад има и ту незгоду, што је роба Шипадова горе врсте па не сме да стоји дуже на лагеру, а друго, не може оно дозволити као државно предузеће да стотине и стотине радника остану без посла.

Е, сада шта се има? Има се то, да Шипад једе сам себе, а примно се за то, и ја мислим, да је боље оно наших неколико стотина породица да живи, па макар се храниле сухим хлебом, него да гледају у небеса, када ће пасти мана са неба.

Али ово је главно што сам хтео да истакнем. Криваја, која не подноси никакав трошак, за железнице, исказује један чисти добитак од 244.000 динара, а Шипад, који издржава железницу, исказује вишкове, који се крећу од три пута по десет милиона у резервама, а фактично у билансу по пет до шест милиона. Овде је држава власник, а онде је ортак. И то је несрећа! Где год је држава ортак, она буде увек прикраћена. Не треба, господо, да навађам друге примере, сви су овакови. Зато сам ја пре две до три године рекао у једном реферату (Чита:) „А не треба испустити из вида жалосну чињеницу, опште познату, стечену на досадањем искуству, да је Држава у свим оним предузећима, где је само ортак, до сада редовно била експлоатисана на тако груб начин, да је њено сувласништво управо илузорно. Да је то тако, доказале су недавно велике шумске афере на претресу пред Државним саветом, а сви покушаји са избором јаким и исправним државних делегата у управне одборе тих мешовитих предузећа остали су без утицаја, јер су предузећа знала изиграти њихов надзор, или су их једноставно корумпирала. Међутим, кад је држава сама сопственик предузећа, то се не може догодити, нарочито не ово последње.“

Може се догодити, да дође и неколико нестручњака — као људи из народа, којима држава хоће да се одужи, али увек има по два до три стручњака, који воде предузеће. Има и у приватним предузећима, има и у банкама три до четири човека, који су стручњаци, и који воде фактично сами предузеће. То је тако свугде.

Зато сам ја, господо, одлучно зато, да се овај дуализам између државе и приватника решава, како било. Чујем да је Криваја у тешком положају, али то ми није јасно, у којем погледу би се то могло кретати. Само је карактеристично, да сам, поводом тога, добио једно писмо од малих пилањара у Сарајеву. Ово је препис писма, које је упућено господину Министру и у којем се каже (чита): Овде се проносе гласови, да је генерални директор Шипада, г. Улмански, ишао у Беч, да води и сврши преговоре са досадашњим генералним директором Криваје, г. Регенштрајфом. Ти исти гласови кажу да би се Шипад имао да ангажује у Криваји својим капиталом, тако да се Криваји омогући рад.

Ову ствар ми можемо само поздравити, као ствар од велике опће користи и по државу и по

опће интересе, али смо уједно слободни да господину Министру скренемо пажњу на једну околност, која би могла да читаву акцију скрене са правог пута и одведе на кобну страну.

Ти исти гласови кажу, да би у томе случају Кривају имао и даље да води г. Регенштрајф.

Онда се обарају на овога Регенштрајфа. Ја не знам, је ли господи познат тај Регенштрајф, али нама из Босне познат је и сувише. Њега народ народ зове кнез од Босне. Њему не може нико ништа. Држава га је по некад притиснула. Одредила му неку глобу, забранила неку сечу. Мало овамо, мало тамо, опет се све то опозове. Дакле, зове кнез од Босне. — Њему не може нико јалну штету, коју држава трпи, него и ону велику моралну штету, од које пати престиж државе, ауторитет наше Краљевине и Краљевске владе, изјављујем да то ја не могу подносити. И верујте, господо, кад ми цитирају нови који овакав пример, нови какав његов подвиг, удари ми крв у образе! Али тако је.

Било је чини ми се, 1931 године неке 3 комисије, које су долазиле тамо на лице места да установе какво је стање. Било је говора да се спроведе нека трампа, и те три комисије пресуђивале су како су оне нашле за сходно. То су, господо, били стручњаци. Прва је комисија казала: Регенштрајф нема права, друга комисија је казала: Регенштрајф нема права, али је дошла трећа комисија, која је казала: Регенштрајф има права и држава га је и опет помогнула. Тако је то! Ово је један врло драстичан пример, али је то одиста било тако. Детаље нећу да показујем, а и не могу, бар за сада, јер су ми се затурили негде, а баш жалим што Вам не могу то показати. Држава инсистира да Криваја, као и све друге велике индустрије ове врсте, на томе да мора енергично поступити да штеточину који се зове „Поткорњак“, истребљује, јер је то опасна и врло штетна болест дрвета, наиме руше се стабла, обара се шума и онда се дрва јефтиније таксирају, која се, наравно, и јефтиније продају. И кад је пре две године била добра коњукура, он је искористио оно дрво, које му је подносило, а гледао је да избегава оно што се избећи може што више. Држава га је један пут позвала на одговорност, и да видите, за дивно чудо, како се он измотавао, како је ствари изигравао и како је адвоцирао за своје гледиште, само да избегне одговорност. Гледао је на сваки начин да ту ствар отегне до зиме, кад падну велики снегови па се дрво не може извлачити. И он је онда, наравно и сигурно добијао увек за право. Не знам како се та борба свршила, али све су мере предузете да господин Регенштрајф, Кнез од Босне, не остане и даље да управља Кривајом, али на жалост, он је и даље остао на свом месту. Разуме се, да је оправдан вапај људи, да он више не управља Кривајом и да се ово страшило уклони из тога краја, да би људи могли да дахну душом. То је, господо, сасвим разумљиво.

Има још једна таква рана међу многима, на коју морам да Вам скренем пажњу. Ми смо пре рата имали једно основано старо предузеће за шумску индустрију, поред једне старе шуме која се зове „Варда“. То је на Дрини, и то друштво имало је своју стругару у Вишеграду. Држава је

сматрала — пошто су се им јавили млади вредни људи, наши домаћи људи — да треба да им се изађе у сусрет. Јесте, али ти људи нису имали довољно капитала и они су убрзо застали. Држава, која их је иначе помагала и отписивала им извесне дугове није их могла обржати, и они нису могли даље. Наравно, трговци као трговци, трчали су на све стране и сасвим логично тражили су у помоћ и страни капитал. И долази, господо, тај страни капитал у облику некога новог предузећа, које се зове „Офа“. То је кратица једне мађарске фирме, коју ја не могу да протумачим и прочитам. Они су тобоже интернационални капитал, који има свог финансијера у Швајцарској, у Рануи, која се зове „Контоар Сантрал Д'есконт де Женев“. Та њихова централа има капитала и италијанског и пештанског. Дакле, господо, дошли су ови људи, а кад су већ дошли тражили су лавовски део, а наши су ипак капитулирали. Гурали су и гурали, истина, али некидан теслимими су цело ово предузеће „Офи“, наводно са губитцима!

Чујем, чак, са великим губитцима. Ако је ко пре зарадио, сад мора изгубити. Сад имате једну нову управу. Жалосна је ствар како је та управа формирана. То је једно предузеће где је држава заиста много жртвовала, па да видите његову судбину по том какав му је управни одбор: Варда, која је прешла потпуно у руке концерна „Офа“, дакле у стране, има овакав Управни одбор: Др. Виктор Александар, државни надодвјетник у пензији, Загреб. Он је наш држављанин; Др. Иван Чок адвокат из Београда, и он је наш држављанин; Геза Стукс-Рибар, генерални конзул Краљевине Шведске; др. Душан Летица, први помоћник Министра финансија — он је као гарнирунг у овом друштву; Лудвик Соненфелд, генерални директор „Офе“ из Будимпеште; Др. Ханс Ротенберг, дворски савјетник из Беча; Жак Келер, генерални директор из Женева и Др. Мориц Роткопф, адвокат из Сарајева. — У Надзорном одбору су ова лица: Др. Јулијус Роткопф, адвокат из Сарајева; Луј Бигон, рентијер из Париза и Рудолф Шпилман, директор из Беча, — сто, господо сенатори, како изгледа то „национализирано“ предузеће.

Молим вас, господо, може ли овако и даље ићи? Може ли се дозволити да нам у нашој сопственој држави откидају комад по комад нашег живог меса. Ја мислим да је у решавању тих питања тенденца наше државне политике у шумарству. Треба створити један план, који се има извести у раздобљу од 10 година, па да се зна шта има да се ради у томе времену. Постоје карте, постоје статистички податци и треба одредити, које шуме треба пре експлоатисати, а које после, па да се према томе распореду и поступа. Треба првенствено имати у виду то, да експлоатацију шума треба уступити домаћем капиталу. Ако један човек није довољан за то, нека се удрже три и четини ра ће бити довољно. Јер, овако радећи ми ћемо растурило све ово што имамо, па ће нас наши потомци у будућности корети што смо овако рђаво газдовали. Кад споменух „Варду“, једна је ствар карактеристична. Та је Варда била у пословним везама са Шипадом пре две три године, тако да је „Шипад“ од Варде потраживао једну суму од око 40 милиона динара. У то вре-

ме постојале су две струје: Ја сам заступао струју, која је ишла за тим да треба извршити једну велику трансакцију и да „Шипад“ треба да се погоди са Вардом, управо да откупи Варду, да плати поштено вредност, па и неки хар, па да „Шипад“ постане централна индустрија меког и тврдог дрвета. Варда располаже у већини црним бором, који је тврдо дрво. Требало је закључити и један синдикални уговор, али све је то покварено неким чијим утицајем. Знам да се Министар г. Радивојевић борио, такође за ову тезу, али успеха није било. Не знам чији је то утицај био. Осим тога, ја сам заговарао и то да се предузеће „Устипрача“ одузме, да се и оно откупи, и да се не дозволи више претставницима разних страних фирми, да се шећу по нашој држави, све до Албанске границе. Јер, господо, ту има и један политички моменат, пошто, на пример, предузеће Офа може да теслими своје шуме неком нашем суседу, који није најбоље расположен према нама, — и да тако по нашим шумама девичански чистим вршљају разни агенти, под видом инжењера итд. Видите, дакле, да је ту по среди и један политички моменат. Али, као што рекох, у томе се није успело. Направљен је један сасвим сакат уговор. „Шипад“ је доцније купио Дурмитор. Нико незна поуздано каква је та планина у погледу рентабилности. Она је тада била пасивна, а ја мислим да је то и данас.

Од кад је ово тако свршено, нисам се даље много интересовао, па вам не бих могао рећи у каквом је стању сад тај Дурмитор. И ту је много пропуштено било, пропуштено је што држава није постала власник једног здравог посла, јер би се у њеним рукама то у здраво претворило, а с друге стране је велика штета у томе, што су наши људи, који су ту остали, пропали и грдно изгубили, што не би било, да су их на време спасли. Ето, видите, шта је и ту учинила једна политика колебања. То је све оно тапкање у месту, хоћу нећу; а када се крочи напред, крочи се у панаму. То је оно зло код нас. Међутим, ја сам прошлог пута, кад вам је Привредни одбор поднео извештај у Клубу, нагласио као једну хитну потребу специјално за наше рударство: комерцијализацију свих рударских и топлинских предузећа, и то, ако је могуће, у једно или у два друштва. Зашто то препоручујем, мислим да није потребно да вам много образлажем. То је потребно због тога, што је једно предузеће, које се води на чисто трговачкој бази, као акционарско друштво, много еластичније, много брже свршава послове, много брже долази до кредита, много брже подиже зграде и уопште остварује много брже све инвестиције, него кад се то државно предузеће води по закону о државном рачуноводству.

Ја имам за то један пример. Вазда, кад прођем кроз Зеницу; гледам увек, већ преко 10 година, где поред друге леже паковани разни машински уређаји — види се нови — обојени црвеном бојом, огромних димензија. То је била читава једна електрична централа, која је дошла на име репарација, и она је сложена била тамо, поред друге, и ту толико дуго стајала на киши и снегу, а само они делови, који нису смели да се изложе, били су по магацинима, али су и они били

изложени влази итд. Та централа је дошла у нашу земљу, чини ми се, пре 7, 8 или пуних 10 година, и тек прошле године почела је да се зида зграда, где ће се ти уређаји сместити. Зидови су готови, али крова још нема. Изгледа да је предвиђено у буџету да се зграда доврши, и тако ће мо имати централу ове године, или најдоцније до године. То је огромна централа, која ће не само у Зеници, руднику, железари давати електричну енергију по врло јевтину цену, него ће је давати и једном делу других рудника у долини Босне, а тако и општинама, док се сав капацитет не искористи. А да је то било у једном друштву, које се управља на комерцијалној бази, оно би то све свршило за годину дана. Нашло би мало кредита, мало позајмице, мало причека, и централа би се подигла и до сада би се потпуно исплатила. Када већ држава има своја предузећа, ја сам против тога да се она воде по закону о државном рачуноводству, него сам за то да се воде као комерцијална предузећа.

Ја сам навео примере из послератне Немачке. Она је наследила била извесна предузећа и почела је њима управљати на разне начине. Прво је позвала своје домаће приватне капитале да ту учествују; па је, после, видела да то не иде, из истих разлога које сам мало прије навео са Кривајом, и решила се да их претвори потпуно у своја акционарска друштва, задржавши 100% акција у својим рукама.

Бугарска, која има 80% рудника у државним рукама, показала је за неколико година леп успех са својим рудницама, са Перником и још неким. И она води сва та своја предузећа на подлози акционарској, као приватна акционарска друштва.

У Чехословачкој је тако исто. У Пољској, између осталих постоји и једна фабрика експлозива; вођена на тај начин. Елем, људи су дошли до уверења да је то најбољи пут, јер државна администрација је спора и гломазна и не свршава на време. Док приватна предузећа, када се добро воде, када су људи у Управи делегирани од стране Владе не по партијском кључу, него по способности и поштењу, онда нема бојазни да то неће напредовати и онда не фамозна крилатица, која каже: „држава је лош господар“, није истинита. Ево вам за доказ Шипад и Криваја. До душе, код Криваје има свачега, али код Шипада кад има дефицита, видимо да тај дефицит надокнади и још искаже суфицит.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић:** Ви сте, господине сенаторе, говорили већ 10 минута више него што имате на то права.

Атанасије Шола: Онда ја морам прекинути половину свога говора.

Дакле, господо, то вам је о комерцијализацији. Ја ћу поново узети реч за време дебате о финансијском закону, на то ми даје право Пословник, и о томе ћу говорити, а сад ми дозволите да направим једну рекапитулацију свега овога што сам до сад казао. О осталом задржавам себи право да говорим у другој половини свога говора. Нисам хтео у начелној дебати да говорим о овоме, мислећи да то говорим сад. Навео сам вам неке примере, а сад ћу да вам наведем још један при-

мер, који говори у прилог комерцијализације државних предузећа угљарских и топионичких.

Познато је да је једно велико питање код нас електрификација земље. Ми имамо руднике који су пасивни због лошег квалитета угља и због силних неискоришћених отпадака. На пример Угљевик код Бијелине је један од тих рудника који може постати активан, ако би се његови производи угља претворили у електричну енергију. Угљевик је зато што је у близини Срема, и Мачве, и Београда као створен да буде једна велика електрична централа, да, алиментнише све те крајеве јефтиним струјом, па чак и Београд. У своје време, када је Београдска општина закључила онај зајам за подизање нове електричне централе, било је сазрело питање да се од те централе са Угљевика алиментнише и Београд и онда су калкулације биле овакве: ако би се централа правила у Београду, могла је општина добити по 82 паре првих 30.000.000 киловат сати. Што би више било преко тридесет милиона киловат сати било би јефтиније. Међутим, општина је похитала и свршила тај зајам са 1.27 динара да плаћа по киловат сату. Замислите ту разлику за 20 година! То би било довољно, да се онај зајам, који је општина у то време добила у износу од 5.000 долара, уз концесију коју је дала, амортизује из ових разлика у цени, т. ј. толико уштеди. Али, наравно, када се безглаво ради, када се не пази, када се не зна какво је богатство у земљи и где је, и кад има и разних утицаја, разних људи са разним циљевима, онда је разумљиво да једна оваква добра ствар пропадне.

Међутим, у оне време нити је требала општина да троши и да подиже на дуг ту централу, него могла држава подићи, јер су још реперације биле у току, и тако би се то лако свршило. Али, наравно, када је то управљено по закону о државном рачуноводству, није се могло брзо радити, а да је код нас рударство било комерцијализирано, брзо би се радило и та би се ствар брзо перфектуисала. Међутим, то је пропало и закључен је онај неповољан зајам за београдску општину. Са Врдника би то исто коштало око 60 пара али се претежно нагињало да се централа диже на Угљевик и нагињало се из многих других разлога.

Ето, видите, како се због једног пропуштања губе силни милијони и кад ми кукамо на наше економске прилике, морамо лојално да признамо да смо и сами томе много допринели и да смо за такве прилике и сами криви.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Господине сенаторе, ви већ говорите 15 минута више, и ја вас поново молим, да завршите.

Атанасије Шола: Господо, ја завршавам сада а придржавам себи право да наставим, где сам стао приликом претреса Финанасјског закона. (Пљесак и одобравање).

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Реч има сенатор г. Др. Јосип Шиловић.

Др. Јосип Шиловић: Господо сенатори, ја ћу да будем врло кратак, јер је време одмакло, ма да је предмет о коме каним говорити за нашу домовину ванредно важан. Ја хоћу да проговорим неколико речи о пошумљавању нашег краја. Ја др-

жим да је то једно од најважнијих питања за онај део нашег народа, јер то претставља једну ванредну беду за онај сиромашни свет који тамо на обали морској и у оним крајевима живи на литици те на широко и далеко нема нигде ништа зелено, нема ни мало шикаре, а камо ли шуме или бар шумице. За стотине хиљада ланаца оне литице, коју је Бог створио за шуму, већ кроз столећа нико се не брине да се пошуми, а међутим у овим равницама, које је Бог створио за пољопривреду, расту и данас шуме. Шта би било природније него да се ове равнице приведу ливадарству и ораницама, а да се пошуме оне наше литице и да оживи и онај наш свет тамо.

До сада нико није ништа учинио да се суствено приступи пошумљавању краса. Обрнуто, сви покушаји да се за атар краса коза уништи, остали су без сваког успеха па и оно мало што још има уништава коза. Ја држим, господо сенатори, да је крајње време да и ту станемо суствено радити. Држава не може све, најпаче данас у овој тешкој кризи, у којој се народ и држава налази, али ја држим да има једно сретство које кошта ванредно мало, такорећи ништа, а које је најуспешније.

Ми знамо да наш народ оно, што припада земљишној заједници, оно што припада општини или држави, сматра, да не припада никоме и он оно девастира, да је, управ, жалосно и погледати, док код оног што припада њему, па било и литица, он ће за педаљ дати главу. Таква му је природа. Сада, господо, ја држим, да је из овога конзеквенција сасвим лака и једноставна; разделите земљишне заједнице и државну литицу, разделите оно литица, што је уз село, међу народ, пак му кажите: ако у десет година пошумиш оволико ланаца литице, твоје је. Па да видите, господо сенатори, како ће онде, где је данас литица, зазеленити се шума. Доказ су вам оне обзидане шумице, које припадају појединцима, њих нико не дира. И ако се и кад се то проведе, ја сам чврсто уверен, да ћемо ми за који десетак година место десетак и стотину хиљада ланаца што имамо данас литице имати гачеве и шуме. (Гласови: Тако јест!) То је једина исправна метода са разлога тога, што ћемо на тај начин добити десетке хиљада лугара, који не коштају државу, нити самоуправу, нити општину ништа, јер ће чувати своје. Ми имамо у Лици врштинне. То је беда и невоља. Расте шаш и папрат онде, где би могле да буду узорне ливаде и оранице. Зашто? — Јер те врштинне не припадају народу него земљишним заједницама, држави и општинама, и тако стоје необрађене. Само су за стелу и не вреде ништа. Разделите то међу народ, па да видите, како ће наши Личани од оне врштинне да направе и ливаде и да направе оранице и да не буде морао сиромаш плакати, како је гладан и како не може да живи и да тражи од другог помоћ. А овако ће се сам помоћи. Само сам хтео ово да препоручим г. Министру шума и рудника и изјављујем: гласаћу за прорачун. (Пљескање).

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Има реч г. сенатор Иван Хрибар.

Иван Хрибар: Ја у формалном погледу стављам предлог: да сада прекинемо седницу и про-

дужимо после подне, па ако је потребно, да уве-
че седимо дуже.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић:** Не можемо, г. сенаторе, јер после подне имамо да свршимо два Министарства.

Иван Хрибар: Ако не можете, онда ћу ја говорити, али да је овде г. Министар народног здравља, ја бих на њега апеловао, јер држим, да мора бити држави нешто до тога да очува здравље господи сенатора. Ако је наше Претседништво друго мишљења, ја ћу своју дужност испунити, јер сам си наменио да о овој ствари говорим.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић:** Господине сенаторе, Претседништво врши распоред рада, и ја јако жалим, што не могу да водим рачуна о здрављу сенатора.

Иван Хрибар: Примам то до знања, али јако жалим. Кад смо овамо дошли, кад је Сенат остварен, имало би држави бити до тога, да сенатори не буду превише малтретирани. Држим да не би било незгодно, ако се сада седница прекине и после подне настави.

Ја, господо, прелазим ствари.

Господо, чули смо овде врло интересантних излагања и од предговорника г. Шоле, и од непосредног предговорника бившег бана г. Др. Јосипа Шиловића.

Ја ћу вам, господо, казати нешто може бити друго, што нисте до сада чули, нити до сада знали. Познато вам је, да смо ми између држава једна држава, која има Министарство шума. У ниједној другој држави тога не видите. Свуда су шуме и рудници подређени Министарству за народну привреду или Министарству за пољопривреду. — Можда ће бити за нас интересантно сазнати, како је наше Министарство шума настало. Не може бити ради тога, да поставим своје лице пред вас из буди каквих разлога, него да видите, који су разлози водили постанак тога Министарства.

Било је почетком децембра 1918 године. Онда се српска влада са пок. Николом Пашићем на челу са другим избеглицама, који су били нашли за време рата у Француској гостољубивост, враћали преко Бриндизија и Крфа у Домовину. Био сам случајно у овом влаку такођер ја. Наш друг господин Милоје Јовановић био је међу господом која ме је у Риму примила у купе последњег влака српских избеглица. На путу из Крфа према Дубровнику позвао ме је Никола Пашић, да седимо, па да разговарамо, како би се уредила наша, сада увећана држава. И у овом разговору ја сам се сетно оних голети, којих је толико у Далмацији, онда у Хрватској на Приморју и у Херцеговини, па оних шума, којих смо имали толико у Босни, и предложио сам му између осталог, како би се установило код нас Министарство шума. Пашић је то прихватио одмах чим сам му казао своје разлоге. На овај начин је настало Министарство шума. Моји разлози пак су били:

Знао сам, да је у босанским шумама огромно богатство и казао сам: Видите, ова брда наша са толиким отоцима, која красе Далмацију и оно крајно Хрватско приморје, све је то голет. Покушаји, који су чинени са пошумљавањем, показали су да се пошумљавање може јако добро извести, и ја уверавам г. колега, који је приликом говора

г. Шиловић изрекао сумњу, да би се могао и Велебит пошумити, да је на кривом путу. Велебит се може пошумити, као што се то показало на многим местима у Далмацији, где је пошумљавање изведено, особито пак на нашем кршу око Св. Петра на Нотрањском. Упозорио сам колико имамо огромну земљу, која нам ништа не доноси, и ако може у будућности са пошумљавањем остварити велике вредности и донети нашој земљи богатства.

И пошто имамо у Босни такво богатство, ја сам рекао: половину од куповине за босанске шуме које се експлоатишу, нека би се употребило да се придода дохотцима државног газдинства, а друга половина нека би се употребила да се по известном плану пошуме ови крајеви. И г. Пашић примио је то моје разлагање и Министарство је основано. Данас али морам рећи да сам се већ давно пре него што сам чуо пригужбе на Министарство шума и рудника овде, срамно да сам икада дошао на мисао препоручити оснивање таквог Министарства. Срамно сам се не зато што не би мисао била добра, него што сам чуо да се у Министарству тако... (Мин. шума и рудника др. Станко Шибеник: Молим вас, господине сенаторе, да бирате речи!) Господин Министар нека ми не замери, али ствари, које су се износиле овде, такве су природе, да су по мом мишљењу оправдале реч коју сам изустно. А то, господине Министре, не односи се на вас, него на Министарство као уред, који би морао више пазити да се такве ствари не догађају. (Министар шума и рудника др. Станко Шибеник: А шта ја радим, зар не пазим, а у осталом било је и ваших људи Словенаца као министара шума). Ја то кажем ради тога, јер желим да се нешто таква, као што је било, више не понови. Било је ствари, које нећу да наводим, али би их могао. Само молим г. Министра да ми не замери јер то не иде на личну његову адресу. (Мин. шума и рудника др. Станко Шибеник: Ја сам приговорио зато што сте рекли необичан онај израз да се срамите једног Министарства). Нисам ја то рекао, г. Министре, него сам рекао да се срашим што сам имао такву мисао и такву идеју да препоручим оснивање тог Министарства. А то је сасвим нешто друго и молим изволите то узети на знање. Може бити да сам са изразом „срамити се“ мало предалеко ишао!

У Босни је велико шумско богатство Аустро-Угарском управом дано било у руке странаца. Они пак су добит, које су из босанских шума **вукли**, извозили у иностранство, те овако земља сама није од свог шумског богатства имала никакве користи. Ради примера спомињем само железнице на Векделштајн у Баварској, која је била саграђена с добити коју је покојни Штајнбајс извукао из Босне. Колико користи могла је имати земља, да се је овај новац употребио у њој, рецимо за подигнуће туристичког промета са изградњом железнице на једну од лепих наших планина, на пр. на Прењпланину. Из тога се види колико је зло кад се странцима даде домаћа привредна богатства државе у руке. Још увек данас има страних предузећа која вуку корист из наше земље. Г. претговорник Шола је то показао. Зато се ја, као и он, обраћам на г. Министра с молбом, да што је пре могуће, отстрани, ако се то да по садашњим

уговорима, странце из наших шумских предузећа. Ми имамо код нас врло много трговаца дрвом, врло много људи који се код нас баве дрвном индустријом. Велика већина њих имају у томе велику рутину. Тако је у Босни као и у Србији, а нарочито у Хрватској и у Словенији и кад би се овима омогућило, да се потпором владе, како је то препоручио и предговорник г. Шола, оснују предузећа може бити као задруге, онда је сигурно да би барем тај капитал нама, нашој држави, дошао у корист, међутим како то иначе иде у целове страних подузетника.

Даље је моја жеља та да би г. Министар по могућности што пре дао изградити план како би се пошумљавали они наши крајеви, које сам мало пре споменуо, да за будућност остваримо богатство наше привреде и да поправимо климатске прилике, које сада у оним крајевима владају. Пошумљавањем најме престали би они велики вихори, велики ветрови, пошумљавањем би се, како се то доказало на Красу, где је то пошумљавање изведено, као и на неким отоцима Далмације, почела би се стварати продуктивна земља.

Сада треба споменути и то, да је неопходно потребно тачно вршење свих прописа шумског закона и да би у том погледу требала да влада крајња строгост. Ја се никако не могу сложити са мишљењем које је изразио г. колега Јалжеветић, да је поступање оних чиновника, који у извођењу шумског закона хоће да се строго по пропису поступа, штетно и да се не би смело допустити. Напротив ја држим да би сваки орган шумске управе, који не би вршио своју дужност, одмах морао бити позван на одговорност. Ја при томе упозорјем, да ми је познато да се у неким крајевима Далмације, где шуме, које јако лепо расту и имају већ доста дебела стабла, преврше секу. Секу преко онога што је власт допустила. У том погледу је најме тачно одређено шта се може и колико се сме посећи. Али бива тако бар се ми је казало, — да негде и са знањем шумских органа, неки људи преко тога што су тражили, и што је било одобрено, из шума узимају стабла, која продају. То би се свакако морало спречити.

Имам али још једну другу бојазан ради наших шума, ако господарство тих шума не би било вршено сасвим по закону и по прописима. Аграрна реформа је поделила и поделиће још многе шуме. У неким су се крајевима основале задруге које хоће да преузму у име становитог дела пучанства шуме од некадашњих велепоседа.

У овим шумама могло се је водити вешто и правилно шумско господарство по плановима, јер су комплекси били тако велики, да је великом поседнику било могуће да има потребни персонал. Сада ако се оснују задруге или ако општине преузму ове шуме, биће то такође могуће. Зато се може само препоручити, да се ситним поседницима не додељују ове шуме, јер је сигурно да ће онда шуме бити брзо исечене и наше шумско господарство у место да напредује, назадоваће. Друго је, као што рекох ако те шуме преузму ове нове задруге или општине по узору имовних општина у Хрватској, јер ће се у том случају ова нова правна лица, која ће настати, бринути за

стручни персонал, који ће имати да води господарства у тим шумама.

Господо, још једну бојазан имам. Ако се оснују имовне задруге, да се не би у њима нашли на окупу само неки поседници, који су се међусобом споразумели и који можда имају још и других шума, да само они добију и ове шуме у своје руке. На тај начин могло би се догодити, да не дође до шума онај сиромашни свет, који шума нема и без тога много теже живи, него ли поседници, који имају и шума и другог земљишта толико, да могу своје породице поштено издржавати. Због тога се из социјалних разлога препоручује да се, када се буду шуме делиле општинама свима општинарима осигурају становите користи од ових шума. Где пак буду основане задруге, да се пропише, да оне морају примити у задругу и сваког сиромашног сељака дотичног краја, ако изрази жељу да задрузи приступи. То је као што рекох потребно из социјалних разлога, да се преврше не шири пролетаријат, да неби онда држава имала преврше бриге за подупирање сиромашних слојева, који се не могу издржавати из сопствених прихода.

Господо, ја тиме свршавам и изјављујем да ћу гласати за предложени прорачун Министарства шума и руда. На крају још једанпут изјављујем, да нисам намеравао да г. Министру учиним и најмање спочитање, него сам се можда само мало незгодно изразио а и то што сам казао, протегнуо сам на себе.

Министар шума и рудника др. Станко Шибеник: Примам на знање.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Реч има г. Министар шума и рудника.

Министар шума и рудника др. Станко Шибеник: Господо сенатори, сматрам за дужност да дадем одговор на нека нарочито истакнута питања од стране госпоре предговорника.

Г. Јалжеветић дотакнуо је у првом реду питање умањења овлашћеничког права код имовних општина и тужио се да та овлашћеничка права не могу никако да покривају потребе овлашћеника. Ја могу на то да одговорим само толико, да је то један сасвим природан процес. Шума имовних општина су један капитал, који су овлашћеници заслужили и добили, па је и тај капитал подвргнут истим оним променама као и сваки други капитал, приватна имовина, земља итд.

То је један природни процес, коме се настојало предустерити у туђим земљама на особени начин. На пример у Немачкој наследно сељачко обитељско право је тако уређено да најстарији само преузима господарство, а сви остали синови, наследници морају да траже зараду изван имовине која је остала, тако да та имовина као целина остаје недељена и она се не умањује. Сада треба држава да води бригу једнако о свима својим држављанима и не може се ставити у томе правцу нарочите захтеве за те овлашћенике, а да се крај тога мимоилазе потребе свих осталих потреба.

Што се тиче приговора да чиновништво преврше оптерећује имовне општине, чиновништво активно и пензионисано, то је донста једна истина незгодна и ја сам од почетка свога рада на томе

Министарству предузео кораке да се томе помогне, да се пребаци сувишно чиновништво на државна надлештва. Тежа је ствар међутим, са пензионисаним људима, који су на терет тим општинама. То је једна последица партијског режима у прошлости, која се сада тешко поправља и неће преостати друго, јер потпуно озбиљно имам намеру да се то поправи, да се то питање уреди, него да се са једним новим законом о имовним општинама то питање ликвидира.

Господин сенатор Шола је апелирао на мене да му дам изјаву гледе акције коју кани Министарство финансија предузети против штеточина, с обзиром на то што је крајње време да се потребне мере предузму. Ја могу на то да изјавим да сам потпуно свестан те своје дужности и те погибелни, која би могла одатле да настане и то катастрофално, нарочито за шуме у Босни, и да сам ступио у договор са г. Министром финансија да ми те суме обезбеди, а и са целим Министарским саветом и и баш пре неколико дана нашли смо једно решење, да ће се потребна средства позајмити из фонда за шумљавање и употребити за ту сврху. (Др. Влада Андрић: Врло добро! То је по нашем предлогу).

Интересантна су разлагања г. Шоле о духу туђинштинe по дирекцијама шумским и рударским. Ово је дело прошлости и то нарочито г. Шола врло добро зна као и сви Босанци, и мене је то озбиљно заинтересовало, премда оно нема таквог значења у садашњости, као што је пре било, јер је онда било друго упориште и друга тенденција. Али иако данас нема тога значења, јер је изгубило сваку потпору и подлогу, оно је ипак толико незгодно, да бих ја молио г. Шола да ми поднесе статистичке и стварне податке и ја вам, господе сенатори, свечано изјављујем, и обавезујем се да ћу предузети све што је потребно да се то отклони. (Гласови: Врло добро!) Ја сам већ до сада пензионисао преко 20 старих директора међу којима се највећим делом налазе овакве личности, јер су по служби премашили преко 30 година. То је онај стари кадар. Ја мислим да то спада на то гледиште које је изнео сенатор г. Шола а наравска ствар, то сам учинио по самој струци, а и лично ако буде нешто оваквога учинићу и мимо те своје стручне дужности.

Мало ми је нејасно било да је сенатор г. Шола, рекао да има ту неког тенденциозног деловања, те стране најезде против српскога духа и ја бих га молио да ми каже у коме положају долазе Хрвати, да ли су поштеђени, или су се, може бити, они ставили дапаче на њихову страну.

Г. сенатор Шола истакао је, да је акција чишћења код свих дугорочних уговора експлоатационих нарочито страног капитала, да је та акција заустављена.

Ја морам да додам, да сам нашао не само заустављену ту акцију него и затворену. Ипак ако г. Шола, а може бити и други који, који се зато интересира, ако мени донесу стварно образложени један поднесак, ја немам ништа против тога, да се та акција поново поведе, и мислим, да ћу моћи да докажем, да нећу заостати у том послу ни за једним својим предчасником. (Гласови: Добро је).

Што се тиче шумскога предузећа Криваје, мо-

рам да кажем, да сам ја још млад у том Министарству и да ми дјеловање тога предузећа у прошлости није познато. Мени је познато само нешто као члану Министарског савета и економског комитета, гђе се претресао експлоатациони уговор овога друштва с обзиром на његов приговор, да су му се додељивале сушике у превеликој мери, које се нису могле употребљавати. Од када сам сјео на ову столицу у Министарству шума и руда, први поднесак са стране овога друштва био је тражење кредита од 5 милиона динара, да могу успоставити погон. Поводом овога поднеска могу да кажем, да ћу изабити ту прилику и повећати мало детаљније извиде о пословању тога друштва у даљној прошлости.

Господин сенатор Шола, био је тако љубазан да нам је у детаље образложио програме и функције наших угљеника, које би они могли да врше у питању електрификације не само Босне него и других територија. Ово су свакако детаљи интересантни и могу бити од важности за будућност. Али за сада, господе, на жалост немају они те важности, па ја мислим, да ће бити најбоље, јер ту или је приватно правни однос, јер свака таква акција има две ствари, има једна страна, коју представља држава, а друга страна, коју представља приватник, као што је био уговор са угљеником за електрификацију Београда, па ја мислим, да је то прва ствар Београда, како да кажем, њихова заслуга и њихова кривица.

Ако ћемо са ширега гледишта водити бригу, морамо улазити и у оваква питања.

Што се тиче Варде, могао би само толико да кажем, да ми је у неколико познато пословање тога друштва и да ми је познато пословање тога друштва, у колико долази у вези са Шипадом, да сам по некојим појавама и молбама упознао по све тешко имовинско стање. Али, на жалост, нисам имао могућности да диригујем њихово решење, јер је то њихова приватна ствар, кому у наручје хоће да се баце. То може имати важности, како ћемо се у будућности одређивати према тому друштву. Ово је добра ствар и без приговора, кад би могли да све овакве ствари ликвидирамо са државним повцем. Међутим то није данас апсолутно могуће, али и кад дође време, био би становити опрез на мјесту, јер код свих овакових посредовања и ликвидација без обзира, да ли су страни или наши држављани, увек држава остане на крајем.

Г. сенатор др. Шиловић нарочито је посветио пажњу шумљавању Велебита: Ја се са његовим излагањем у целости слажем, само би хтео нешто мало да исправим оно тврђење, да у томе правцу и да у томе послу није ништа предузимао. Предузимано јесте нешто, иако није предузимано баш у довољној мери, а за будуће настојаћемо да то буде више и да буде у довољној мери.

Што се тиче напомене г. сенатора Хрибара, да држава треба да води нарочиту бригу о деловању аграрне реформе код шума, он је врло добро истакао да се могу уклонити штетне последице аграрне реформе само онда, ако се излучене и експроприсане шуме предаду у управу колективним телима, а нипошто појединцима, јер они нису нити у могућности, нити имају знања да воде упра-

ву онако како то захтева шумарско редовно господарство. Ми смо се у томе питању, где ја сарађујем са г. Министром пољопривреде, потпуно ставили на то становиште и свако решење ићи ће у томе правцу, да се те шуме додељују колективним јединицама, довољно јаким да снесу све колективне трошкове.

Оволико сам сматрао за дужност да кажем на завршетку дебате. (Плескање и бурно одобравање.)

Атанасије Шола: Молим за реч само за 5 минута.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Има реч г. Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, ја сам захвалио г. Министру на првом месту што се побринуо за кредит потребан да се сузбије она штеточина која катастрофалном несрећом прети нашем свету. Молим г. Министра не само да изходи отварање кредита, него и да му се стави новац на расположење у најкраћем року. (Ми шума и рудника **Др. Ј. Шибеник:** Новац је спремљен!) Кад је готов новац, хвала!

У погледу моје примедбе за електрофикацију и у погледу извршења програма с тим у вези, ја сам хтео само да укажем колико је прилика пропуштено у прошлости, а те пропуштаје приписујем томе, што наша предузећа угљено-топлиничка нису била комерцијализована, а да су била, она би те послове свршила брзо и на своју руку без помоћи државе, наима, наша би приватни капитал за те инвестиције, а у то време биле су још и репарације на снази, и таква велика дела била би приведена крају.

У погледу „Варде“, ја сам само споменуо ово: да је ту пропуштана једна прилика, јер није победило оно гледиште, које сам заступао ја и нешто колико мојих другова, наима да „Шипад“ у оно време за своја потраживања купи „Варду“, и тако спасе и њих и то предузеће за националну сврху. То су ствари које сам мислио да треба г. министру да напоменем још при крају и уједно наглашавам да ћу о томе бити слободан још неколико речи да проговорим у дискусији о Финансијском закону.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Господо сенатори, исцрпљена је листа говорника и сада ћемо приступити решавању. Молим г. известиоца да чита партију по партију предлога буџета Министарства шума и рудника.

Известилац **Влада Андрић** чита партију 1 XIV раздела буџета.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима.) Објављујем да је прочитана партија примљена.

Изволите чути даље.

(За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет Раздела XIV Министарства шума и рудника, и то буџет расхода од партије 2 до закључно партије 63 и буџет прихода од партије 1 до закључно партије 18).

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Објављујем да је примљен и у појединостима буџет Министарства шума и рудника.

Господо, прекидам седницу, а рад ћемо наставити у 4 сата после подне.

— Седница је прекинута у 14 часова. —

— Наставак седнице у 16 часова. —

Потпретседник др. Фран Новак: Господо сенатори, настављамо седницу. Прелазимо на претрес буџета Министарства саобраћаја. Молим да изволите саслушати експозе г. Министра саобраћаја. Има реч г. Министар саобраћаја.

Министар саобраћаја Лазар Радивојевић: Господо сенатори, у састав ресора саобраћаја улазе поред администрације и извесна важна и маркантна државна предузећа, чији значај и вредност није само у обиму њиховог пословања, него и у карактеру и у природи саме службе, и та функција ових предузећа улази у карактер јавне службе, те се живот и рад ових институција има да третирају не само са гледишта пословног, не само са гледишта комерцијалног, не само са гледишта успеша пословања у материјалном погледу, него и са гледишта јавних интереса. Структура наших гвоздених путева, облик наше мреже, квалитет рада и уопште целокупан организам саобраћајни наше земље стваран је годинама, под нарочитим условима и под нарочитим приликама, и он није био подређен у своме рађању и стварању циљевима наше националне саобраћајне политике. Напори нашег државног живота били су упућени не само на то, господо сенатори, да се подигне и рестаурира оно што су ратови опустошили, него смо имали да показујемо и напоре у погледу реорганизације и реконструкције целокупних наших саобраћајних артерија, и да стварамо један саобраћајни организам, који ће да одговара нашим потребама. Наше унутрашње израђивање, формирање економске и културне заједнице, изглађивање оних историјских диференција, које су у прошлости вештачки стваране, подизање извесних замрзлих економских крајева, који су саобраћајно отсечени, има поред осталих државних средстава да буде резултат и снажења и акције израђивања саобраћаја, који приближује, нивелира, глати диференције и спаја. (Одобравање).

Код народа на западу саобраћајни организам развијао се путем историјске еволуције, акомодирао и прилагођавао културним и економским потребама, стања технике и науке, док је код нас наш организам саобраћајни, морао да се ствара у одређеном темпу, ван те историјске еволуције, да се ствара готово на пречац и због тога цео наш државни живот показује извесне нарочите напоре, па према томе и извесно експериментисање, да не кажем лутање. (Одобравање и повици: Тако је!)

Стара саобраћајна сретсва, железнице, гвоздени путеви и пароброди почињу да се усавршавају, како у погледу брзине, тако и у погледу редова вожње и комфора, али појављују се, с обзиром на техничке проналаске, и нова саобраћајна сретсва, као што је и аутомобил и авијон, а у последње време у Америци и водови, која из основа мењају односе у саобраћајној политици, и која постављају низ нових задатака, како у сао-

браћајној политици, тако и у грађевинској политици.

Аутомобил васкрсава старе комуникације света — који су некада појавом локомотиве детронисани, и почиње својим вредностима као саобраћајно модерно средство, нарочито на краћим растојањима, да скреће један велики део транспорта са шине на путеве и да мења из основа и менталитет и навике путничког света.

Развој аутомобилизма, нарочито аутобуски саобраћај у нашој земљи биће несумњиво резултат неизграђене, некомплетне, непогпуне мреже гвоздених путева, он ће бити истовремено резултат и несумњиве потребе, и тамо где гвоздени путеви нису кадри с обзиром на природу самих линија да одговоре економским културним циљевима извесних крајева.

Ми немамо, Господо, разлога да нарочито форсирамо развој тих модерних саобраћајних средстава, немамо разлога, господо, ни да их спутавамо, али оно што имамо за дужност, то је да стварамо једну координацију у саобраћајној политици свих саобраћајних средстава, да их повежемо, како би што боље одговарала и интересима државне и интересима националне политике.

Али, Господо, још за дуго наше железнице мора да буду основа, битна основа за вођење саобраћајне политике, и свака акција у области саобраћаја има да буде координирана циљевима тог највећег саобраћајног транспортног предузећа.

Једно основно начело у саобраћајној политици мора да буде: за једнакост права и једнакост дужности. Ми не треба нарочитим фискалним и легалним средствима да помажемо развој извесних модерних саобраћајних иструмената на штету нашег националног предузећа — железница, у којима је велики капитал нашег народа пласиран.

Због тога што ми немамо ни велику индустрију аутомобилску, због тога што појава аутомобила на нашим путевима поставља сасвим нове задатке у погледу грађења и одржавања путева, и што железнице имају извесна фискална извесна законска оптерећења, што морају из својих сопствених средстава да плаћају своје дугове, што морају да одговарају за безбедност путника, што морају да имају јавну сталну тарифу и одређен ред вожње, и на тај начин као и једна јавна економија, нарочито једно државно предузеће да буду постављене у један нарочити положај, те према томе наша саобраћајна политика не сме да буде упућена тим правцем, да безразложно фаворизира она саобраћајна средства која нам нису апсолутно потребна.

Надлежност Министарства саобраћаја протеже се на четири администрације, на четири државна предузећа. Најмаркантније државно предузеће несумњиво су државне железнице и, како је то општи светски феномен и општа појава кризе то и наше железнице почињу улазити у тешкоће, у фазу сужавања саобраћајног и пословне домене. Код нас за сад та појава није тако катастрофална као на западу, али се она осећа, она је ту. Нарочито се последице те осећају у нашем пословању и у приходима и ми морамо предузети хитне потребне мере да ту општрицу и те последице кризе што више ублажимо. Тешкоће те код нас настају

с једне стране од економских пертурбација, а с друге од штетне конкуренције нових подвозних средстава. Најзад, и због тога што су наше државне железнице оптерећене извесним политичким теретом, што је наша експлоатација оптерећена издацима, који немају везе са том експлоатацијом. И због тога су предузете извесне мере да се јавна економија што пре — а то је врло тешко постићи, јер та економија није исте природе као и приватна — прилагоди промењеним приликама. Ми морамо предузети хитне и ефикасне мере и средства да што пре функцију и пословање наших железница прилагодимо реалним приликама које наша земља и цивилизација преживљују. — Речено је у начелној дебати од стране уваженог г. сенатора, мога професора Митровића да су наше железнице пасивне и да тај пасивитет достиже једну хоронтну цифру за шест година. Господин Митровић налази, да пасивитет долази с једне стране од организације, а с друге стране од високих издатака на персонал, на најзад и због наше економске и привредне структуре. Али, приликом изношења целокупног тога питања учињена је нехотично једна погрешка збрајања, јер су репарације обрачунате у редовне издатке и расходе, и репарације нису третиране као повећање основног капитала наших железница. Као инвестиције један велики део репарација, то су ванбуџетска примања. То нису средства која произилазе из редовних издатака. То су инвестиције које се чине за нове објекте, за обнову наших пруга, за реконструкцију извесних праваца. То се чини ради тога да би се основна вредност наших железница подигла и инвестициони капитал повећао. Ако се од оне суме коју је уважени професор г. Митровић, и која износи преко једне милијарде и неколико стотина милиона динара — ако се одбије аунитет за Јужне железнице, и оно све што улази у основни капитал и нема везе са експлоатацијом и за издацима одржавања — онда не само да наше железнице нису од извесног времена пасивне, већ су оне шта више активне и непрекидно побољшавају услове експлоатације. Ради тога, да би се једанпут рашчистила ситуација у погледу финансирања наших железница, и створила тачна слика. — јер основно начело код сваког предузећа је: да се мора знати како стоји са приходима, а како са расходима, — ја сам био побуђен да донесем закон о имовини наших железница. Донео сам тај закон из тих разлога, што се и наша администрација и наша државна предузећа у погледу материјалних издатака администрирају једино на основу закона о државном рачуноводству, и што тај закон о државном рачуноводству не даје јасну слику о пословању и управи са једним предузећем; што закон о државном рачуноводству води рачуна само о једном делу имовине, а то је о готовини, и што закон о државном рачуноводству води само рачуна о трошењу прихода и расхода, а не води рачуна о томе каква резултат бива у погледу повећавања или умањивања вредности саме имовине предузећа. Тек кад се, господо, има биланс и рачун изравнања, с обзиром на двојно књиговодство, тек кад се имају та два рачуна, тек онда се може имати права слика о успеху пословања у једном предузећу. Ако ек-

експлоатациони издаци буду мали, ако издаци одржавања буду сасвим ниски, па то иде на уштрб основног капитала, онда та управа није успешна. да би се могао оценити успех управе у једном предузећу мора се исто тако водити рачуна не само о приходима и расходима, него о томе шта бива с оним основним капиталом: да ли се он увећава или умањује; да ли та експлоатација иде на уштрб квалитета службе и вредности основног капитала или не. Тек на основи свега тога, може се створити права слика о успеху пословања једног предузећа.

Наше железнице од 1929 године, која је врло маркантна у погледу обима пословања и у погледу рентабилитета самога рада, почињу да излазе из једне периоде хроничних дефицита и почињу нагло да поправљају свој рентабилитет пословања, па, према томе, и експлоатациони коефицијент. Тако, приходи од 1926 до 1931 године, на основи завршних рачуна, износе, господо, са вишком од 294,000.000.— дин., рачунајући у 1925 и 1926 год. дефицит 282,000.000.—, у 1926 и 1927 год. 108,000.000.—, у 1928 и 1929 год. већ се показује суфицит од 247,000.000.—, у 1929 и 1930 год. 312,000.000.—, а у 1930 и 1931 г. 112,000.000.—, на на основи завршних рачуна. Ако упоредимо експлоатационе коефицијенте наших железница, онда они, без кредитирања возарине, износе овако: у 1929 год. 100.30, у 1930 год. 100.90. Ако је такса плаћена у 1928/29 год., онда износе без наплаћене таксе у 1928/29 год., 90, у 1929/30 г. 80, у 1930/31 86, г. 1931/32 год. 94.

Стране железнице имају овакав експлоатациони коефицијент: Немачка 89 и 30, Аустрија 98 и 95, Белгија, која је своје железнице претворила у једно чисто акционарско друштво, има у 1929 год. 74, а у 1930 год. 81; Италија има 89 и 87 и т. д. — да не рејам даље, да Вас не бих замарао.

Али, Господо, падање прихода на нашим железницама почиње нагло да се осећа концем прве половине 1931 год., и то опадање прихода било је толико, да смо имали 1 септембра 1931 год. 43,000.000.— диференције између прихода и расхода, наравно у корист расхода, да се тај дуг после пописе 1 фебруара 1932 год. на 163,000.000.— динара.

Наравно, господо, ово се односи само на касену готовину. Али, господо, ти су дефицити дошли у доба када је несумњиво наступила једна тешка привредна криза, ти су дефицити наступили без изванредних мера које су наше железнице у своме пословању преузеле, без оних крупних мера, т.ј. без повећања тарифа, што је у 1930 години наступило готово код свих железница света. Та дуговања у исто време потенцирана су решењем многих питања на нашим железницама, која су стајала отворена. Ми смо, господо, решили један велики проблем, а то је откупљивање националних железница. Ово је једно од оних питања које је стајало отворено од ослобођења до данас и сада смо га дефинитивно ликвидирали. Ликвидирали смо га зато што смо морали да га ликвидирамо, јер смо стајали пред дилемом: или да акцептирамо арбитражу, која је стајала на дневном реду у Женеви, или, господо, да то питање ми сами решимо споразумно. Интерес саобраћане службе интерес

и углед и престиж наш, наше транспортне прилике захтевали су да то питање регулишемо, јер те вициналне пруге, које су имале сасвим један споредни значај обично пруге II реда у ондашњој Аустро-Угарској монархији, — а постојале су поглавито у Војводини, Хрватској и Словеначкој, — почињу да имају нарочито извесне пруге, један нарочити значај у нашој новој држави. Ми смо били упућени да вршимо инвестиције, ми смо морали да вршимо нарочите издатке на окјектима, чија својина није била дефинитивно решена.

То је један од битних разлога који нас је нагнао, а поред тога и арбитража у Женеви, да приступимо регулисању проблема откупа вициналних железница на бази преговора. Ми смо, господо, стајали пред дилемом: или да купимо објекте по њиховој грађевинској вредности, или приоритетни капитал, који није амортизован, или најзад, признати експлоатационе уговоре, који су постали у у Аустрији и Мађарској. Признање експлоатационих уговора није могло да буде усвојено зато што је експлоатација самих железница ствар јавно правне природе и, што ти уговори, с обзиром на односе саобраћаја, који су постојали нису били најповољнији за нас. Односно куповине по грађевинској вредности појединих објеката била је такође једна незгодна база. И најзад пошто је на бази откупа приоритетног капитала и у Чехословачкој, и у Румунији регулисан однос са највећим бројем вициналних железница, и ми смо приступили откупу приоритетних акција и са концерном пруга из Загребa са 24 железничких предузећа, и успели смо да регулишемо односе, тако да купујући приоритетне акције у релацији један према два, за једну предратну круну ми смо плаћали два динара и у исто време за оно доба од кад смо преузели у експлоатацију те пруге, од ослобођења до данас, ми смо признали на сваких 100 динара 90 динара интереса. На тај начин нас кошта један километар вициналне преузете и купљене пруге 130.000.— динара.

У грађевинској служби, господо, за ово време од две до три године учињени су такође видни резултати и видан напредак. Поред тога што је реконструисан један велики део железничке пруге, ми смо успели да блокирамо највећи број станица на главним нашим саобраћајним артеријама и да на тај начин обезбедимо бржу, бољу и сигурнију циркулацију возова, да повећамо брзину наших возова, која представљају не само један фактор економски, него у исто време и културни. Поред тога, господо, ми смо обратили нарочито пажњу и на изглед и украшавање појединих станица, не само на техничку опрему појединих пруга, него и на опрему и изглед појединих железничких станица, јер смо третирали железничке станице тако да су то извесне институције и установе које припадају не само особљу железничком него и публици! То су у исто време пријемне просторије за целокупни пословни свет државних железница. Образована су неколико расадника и подигли смо извесне стаклене баште, и организовали службу за што бољи и лепши изглед станица, и станичних просторија, јер то даје добар и пријатан утисак, на сав свет који се железницом користи. Једна та-

које важна ствар код грађевинске службе, то је обавезна одлука у погледу импрегнирања прагова, због тога што смо проучавајући питање издатака грађевинских на издржавање колосека приметили, да век наших прагова веома мало траје, услед тога што немамо контролу у погледу сече дрвета, што се једино растовина као племенита грађа употребљавала за одржавање наших пруга, што смо хтели да експлоатационе издатке што више смањимо, па смо донели дефинитивну одлуку да се само импрегнисани прагови могу убацивати у наше пруге. На тај начин обезбедили смо с једне стране употребе буковог и боровог дрвета, а са друге стране снизили издатке на радну снагу, а најзад што је најважније, век трајања тих прагова знатно је продужен. Висина Трошкова у грађевинској служби, која се често истиче, потиче, господо, с једне стране услед тога што смо ми примали врло често у експлоатацију извесне недограђене пруге. Трошкови одржавања грађевинске службе високи су нарочито и због тога што ми имамо много више него ма које железнице света, потребу за реконструкцијом појединих пруга, потребу за допунским радовима, потребу за оне издатке који нису издаци једне чисте експлоатације и одржавања. Због тога је, господо, врло тешко казати да ли су ти издаци грађевинске службе високи или не, с обзиром на то што један велики део тих издатака иде на инвестиције, на допунске радове, а нарочито кад се извесне нове пруге пуштају у саобраћај, онда се, господо, за дуго време не зна кад почиње чисто одржавање а кад се завршава дефинитивно дограђивање. Поред тога на издатке грађевинске службе и уопште на експлоатационе издатке утиче и то што на нашим пругама машина није заменила човека, што ми, господо, нисмо извршили рационализацију целокупног пословања, што немамо ранжирне станице, што наше пруге и наше станице нису довољно технички опремљене, што немамо механички претовар уређен, што немамо многе инсталације које имају западне железнице и према томе ми радимо под врло неповољним и најнеповољнијим условима него можда и једна администрација железничка на западу. Али док дужина пруга у експлоатацији стално расте, дотле издаци на грађевинску службу непрекидно опадају. У 1930 и 1931 години било је око 303,000.000.— динара, док је у 1931 и 1932 години предвиђено само 266,000.000.— динара. Да би се могла дати једна тачна слика и оцена, колико су ти били је, господо, да се пре свега главни и битни радови на нашим пругама сврше, потребно је, господо, да се реши проблем реконструкције појединих станица, допунских радова и свих оних питања која стоје на дневном реду, да би се евентуално ти издаци могли да нормирају. Али ова сума показује јасно и то, господо, да су у погледу одржавања чињени извесни напори, и то видни напори с обзиром на недостатак репарација, с обзиром, господо, на то, да су у последње време извршене извесне инвестиције у грађевинској служби у инсталирању на пример преко 100 комада вага на појединим станицама, у проширењу и подизању водостаница, у изради и дограђивању извесних грађевинских објеката, који никако, господо, не могу да се сматрају

као редовно одржавање. У свему томе мора да се гледа несумњиво један велик напор, да се наше железнице што пре среде и да се уђе у фазу нормалног живота и рада.

После грађевинске службе по реду долази машинска служба која у погледу величине издатака стаје на прво место. Осетно је побољшање наступило у 1929 год. нарочито у одржавању возног парка. Превозна моћ наших железница од 1929 године стално расте. И упоредо, господо, са побољшањем и повећањем промета побољшава се и одржавање возног парка као и рационализација железничке вуче. У експлоатацији железница највећи део издатака чини служба вуче и одржавање возног парка. Али у целокупним издацима ови издаци зависе од многих чињеница: прво од карактера пруга и њихове опреме, од врсте и цене угљева, од стања возног парка, од густине саобраћаја и од начина саме експлоатације.

За издатке и одржавање возног парка и за напоре, који су учињени на железници, потребно је, господо, сетити се онога стања, које је постојало после ослобођења, кад смо ми имали један возни парк, који апсолутно није одговарао нашим потребама. Имали смо један велики део локомотива, који није био употребљив. Од онога целога возног парка свега је једна трећина локомотива могла да се употреби, три четвртине кола за теретни саобраћај, а једна половина путничких кола, која су могла бити у циркулацији. Од тога доба настаје изузетан напор да се створи возни парк, који ће одговарати нашим потребама. И зато је железничка администрација била упућена, да апелује не само на извесне радионице у земљи него да пише и велики део возног парка у иностранство. За одржавање возног парка ми смо у иностранству потрошили преко 600,000.000.— динара а преко наших радионица у земљи преко 900,000.000.— динара. На тај начин ми смо дали за обнову нашег возног парка преко, 1,500.000.000 дин. и поред тога били су ангажовани потребни кредити за оправку и преко службе вуче и преко појединих радионица, где се оправља возни парк. Од 1930 године, ми смо успели да елиминисемо у погледу одржавања возног парка иностранство и приватне фабрике и ми наш возни парк оправљамо искључиво у нашим државним железничким радионицама. Што се тиче приватних радионица, ми смо се трудили да поручујемо нова возна сретства, да их оспособимо за сарадњу, да буду у могућности, да железнице и железничку администрацију снабдевају са новим возним сретствима, јер једна озбиљна индустрија не може да живи од оправка, од крпежа, она мора да изграђује и ствара нове објекте.

Једно од важних питања, које такође улази у рационализацију издатака за службу машинску несумњиво је, господо, и питање унификације возног парка. Примера ради навешћу господо, да смо ми у локомотивама нормалног колосека у 1929 години имали преко 120 серија, док господо, по извесном плану, који је акцептиран и усвојен, у 1932 години има да се број серија локомотива сведе на 57, и од тих 57 биће 60% од 18 серија. На тај начин симилишући један велики део разноврсних типова локомотива, ми ћемо успети, го-

сподо, да снижавамо и издатке и утичемо на експлоатацију и да на тај начин појединамо одржавање и не само да ће то утицати на издатке у погледу одржавања вознога парка, него ћу исто време утицати и на издатке у погледу службе вуче.

Једна од највећих ставака машинске службе и уопште железничких издатака несумњиво је и ставка за угљ, и ми смо успели с једне стране побољшавањем стања вознога парка с друге стране повећањем брзине појединих возова, редуцијом извесне маневарске службе и најзад снижавањем и цена угљу, да редуцирамо издатке на гориво, који су били прилично високи, на једну меру, која се може да поднесе, и ми смо, Господо, успели, да иако су ти издаци прилично високи, да они стално показују тенденцију снижавања, али у поређењу са осталим железницама света, ми се налазимо у много тежем положају због тога што имамо велики број и врсту угљева и разноврсне калоричне моћи и старости, што су цене угљева доста високе с обзиром на светски паритет и светске прилике, и што наше железнице у подизању индустрије угља имале су, господо, видног резултата и видног учешћа, јер се при набавкама угља нису руководиле само разлозима комерцијалним већ и социјалним и привредним.

Издаци за угљ у 1929 години износили су 431 милијон, у 1929 год., 428 милијона, да се у 1930 години ти издаци сведу на 350 милијона. Чехословачка трошила је на 1000 бруто тона у 1930 години 21 динар, у 1929 години 22 динара, у 1928 години 22 динара, док су наше железнице трошиле у 1931 години 24 динара, у 1930 год. 29 динара, у 1929 години 29 динара. Према томе, господо, и ми се постепено приближавамо у погледу утрошка горива извесним железницама на западу, али с обзиром на наше привредне прилике, ми свакако у проценту издатака за службу вуче морамо још непрекидно да будемо неповољнији од многих управа железничких.

Издаци за машинску службу и радионичку службу у години 1929 и 1930 износили су једну милијарду 242 милиона динара, у години 1930/31: једну милијарду 246 милиона, у години 1931/32: једну милијарду 163 милиона динара, док већ за годину 1932/33 износе око 908 милиона. Овим издацима несумњиво нису обухваћени они издаци, који се односе на обнову вознога парка. Али ако упоредимо постигнуте резултате са резултатима ранијих година, можемо се уверити да су наше железнице последњих година у погледу квалитета службе знатно коракнуле напред и то како у погледу квалитета, тако и у погледу ревносног испуњавања својих многобројних обавеза што је утицало да престиж установе порасте. Ја ћу вам, господо, да прочитам само извесне податке, из којих ћете моћи јасно видети, да на пример у колико се је брзина наших возова повећавала, да је у исто време закашњење тих возова опадало, и да се осећа побољшање саобраћаја како путничког тако и теретног, и да ће ускоро наступити момент као што је лепо рекао један познат железнички стручњак; да ће наш пословни свет моћи да дотерује своје сатове према доласку возова. Колико је повећана брзина на нашим железницама, најбоље се види из овога: док се у години 1928

путовало од Београда до Загреба брзим возом 9 и 10 часова, дотле се у 1931 години путује 8 часова и 15 минута; од Београда до Ниша путовало се раније 6 сати и 25 минута; а сада се путује 6 сати; из Београда за Сарајево путовало се раније 20 сати, док сада треба 18 сати. И бављење на нашој територији симплона је скраћено. Пре извесног времена чинили смо успеле покушаје да се скрати возња Загреб—Београд, на 6 сати. Исто тако се побољшао и теретни саобраћај. Док се 1928 године путовало од Цариброда до Јесенице за 68 сати, у 1931 години тај се пут прелази за 53 часова. У погледу подмиривања кола дуплом поделом кола као и другим мерама у 1929 години дефинитивно је решено питање уредне расподеле и благовременог додељивања вагона. Док је године 1928 и у првој половини 1929 године недостатак вагона био очигледан и несумњив и износио често 50—60% дотле се у 1929 години успева да се манипулација у погледу додељивања вагона административним мерама толико унапреди, да смо ми имали у септембру, без обзира на ширину колосека, 82% задовољења, у октобру 94%, у новембру 99%, у децембру 100%, а у години 1930/31 такође 100%. У 1927 години имали смо у употреби око 1,207.000 кола, што чини дневни турнус од 10 дана, тако да су се кола могла свега три пута месечно товарити. Међутим у години 1931 ми смо успели да тај турнус вагона спизимо на 6 дана, тј. да један вагон пет пута месечно искористимо. Све ово показује да је наш железнички саобраћај у погледу превоза робе кренуо напред и да се то побољшање осећа све више и више и сваки дан све боље и боље.

У погледу удеса интересантни су подаци. Дакле, у 1929 години било је, господо, исклизућа 1831, у 1930 било је 1359, у 1931 год. 919 је 837 случајева. Према томе упоређено са 1929 год. смањује се у 1931 години проценат исклизућа са 38%, а повреде са 40%.

Што се тиче персонала учњени су извесни приговори да ми имамо један врло висок проценат персонала, и што је најглавније та се висина персонала утврђује у одмеравању извесних возних километара и у упоређивању са осталим железницама у Европи, и да је проценат несумњиво, господо, за нас доста неповољан. Али поред тога није само одмеравање према возним километрима једино сретство за утврђивање да ли ми имамо сувише персонала или не, већ постоји, господо, и један други начин утврђивања колико отпада персонала на 1 километар експлоатационе дужине. Ако овај систем и овај начин у оцени употребимо, онда господо, долазимо до овог закључка, да је у Југославији у 1930 години било 8,34 у 1929 год. било је 8,34. На немачким железницама било је 12,67 у 1930 години, а у 1929 год. било је 13,25; на аустријским железницама у 1930 год. 13,92 а у 1929 год. 14,9; на белгијским железницама 1930 године било је 19,6, а у 1929 год. било је 21,7, итд.

Према томе, господо, немачке, аустријске, белгијске, пољске, француске, румунске и чехословачке железнице у погледу особља по километру

експлоатационом стоје много горе, него што стојимо ми.

Ако упоредимо, господо, издатке на особље, који износе од прилике 50%, рекло би се да су значајно велики. Али на страни ти издаци на особље износе овако: у Немачкој 65%, у Белгији 61%, у Француској 61%, у Грчкој 66% у Чехословачкој 50%, у Бугарској 53%, у Аустрији 37%, у Италији 52%, у Пољској 62%.

Исто тако и у погледу режијских пошиљака несумњиво је да на нашим железницама, господо, има један велики проценат у упоређењу са осталим железницама у погледу режијских пошиљака, али те режијске пошиљке проистичу с једне стране због транспорта угља, а с друге стране, господо, што један велики део режијских пошиљака иде на допунске радове, иде на инвестиције, иде на куповину и набавке извесног материјала, који долази из иностранства, тако да тај режијски став и ти издаци и тај проценат у погледу режијског транспорта ни у колико не може да се мери са режијским пошиљкама појединих железница, које немају да решавају те проблеме, које ми имамо да решавамо.

Што се тиче организације самих железница, несумњиво је, господо, да наше железнице имају једну прилично компликовану администрацију, једну прилично бирократску администрацију, да мора да се приђе што пре решењу проблема организације железница на једној модернијој, еластичнијој основи, али при томе, да се спроведе једна организација, морамо имати потребних студија и сређених података.

Железнице су једно старо предузеће са традицијама и свака нагла промена у организацији може да доведе до тешких потреса. И на западу организација и реорганизација извесних железничких управа није вршена нагло него постепено. Код нас су у том погледу чинени извесни покушаји, врше се студије, тако да ћемо и ми ускоро доћи у положај, да имамо предлог за једну железничку организацију, која ће да омогући боље пословање, али да ли ће она моћи да утиче на рентабилитет пословања, то је једно врло сумњиво питање. Јер ако су привредне прилике у једној земљи такве да не дају и продукују скупу робу, ако мрежа гвоздених путева у земљи није потпуна и не одговара интересима једне земље, привредним, културним и националним ако је такав положај мреже железничке да у једном правцу имамо пословање са затвореним вагонима, а у другом правцу са отвореним вагонима, ако је привредна структура земље географски неповољна онда под таквим околностима железнице не могу да показују у свом комерционалном пословању потребне резултате као оне које су решиле све те унутарње проблеме. Питање изграђене и комплетиране железничке мреже важна је ствар исто тако и привредна структура земље као и решење свих оних проблема у погледу лакше и рационалније управе самих железница, што све утиче само донекле али не и искључиво на успех пословања.

Господо и наше железнице налазе се у тешкоћама које наступају као последица економских потреса, али ипак ефекат тих економских потреса није у толикој мери тежак као у многим другим

државама на западу као на пример у самој Америци, последице економске кризе биле такве, да су американске железнице биле упућене да дигну преко 10.000 км. железничких пруга, и то је дизање тих пруга наступило с једне стране: услед 20% аутомобилске конкуренције, и 17% осталих погодних превозних линија, а 52% услед променених привредних односа. Тешкоће осталих западних железница такође су велике, и ми смо свесни положаја у ком се налазимо, али ма колико да је тај положај тежак ми ипак морамо продужити у предузимању извесних сретстава да нашу железничку службу учинимо што рационалнијом, да променимо и усавршимо методе експлоатације, да применимо извесне техничке напретке и да најзад јавне издатке компримирамо у толикој мери, да не доведемо у питање престиж институције и квалитет саме службе.

Господо наше железнице узеле су великог учешћа у акцији хуманој, националној и културној. Кад су поједини крајеви Јужне Србије били пођени земљотресом, тада су наше железнице тим крајевима притекле у помоћ, дајући преко 3000 вагона бесплатан превоз грађевног материјала. А када се у пасивним крајевима појавила невоља због исхране наше су железнице и тада узеле видног учешћа помажући ту акцију за помоћ пасивним крајевима дајући 7—8 хиљада вагона бесплатно превоз хране.

По угледу на извесне администрације на западу, где је та служба развијена као на пример на француским железницама. Ми смо преузели, господо, службу и привредне пропаганде. Основали смо на нашим железницама један нарочити привредни отсек, ангажовали смо једнога стручњака и отпочели смо да студирамо привредне прилике у нашој земљи, јер железнице као једно од највећих транспортних предузећа нису равнодушне у погледу тога шта ће се производити, како ће се производити, да ли ће се моћи оно што се производи да пласира на нашим и иностраним тржиштима. Као један први потез у погледу те привредне пропаганде то је несумњиво, господо и ова пољопривредна изложба, која је до сада дала лепих резултата и која је имала преко 90.000 посетилаца и која је најбоље показала колико је интересовање нашега народа за поуком и упутима у погледу боље производње.

Ми желимо, Господо, да продужимо са привредном пропагандом путем курсева, путем делења помоћи у материјалу, путем нарочитих властица и да утичемо на производњу, јер ми преко 100,000.000.— динара издајемо годишње за рано поврће, за карфијол из Холандије, за цвеће из Нице, за извесна јужна воћа. Међутим поднебље је наше тако да ми, господо, на пример у Јужној Србији можемо да производимо извесна квалитетна воћа, рано поврће. Копање, Херце Нови, Далматински отоци могу згодно да послуже за културу цвећа, а поред свега тога ми имамо један велики део воћарских крајева, који имају много услова за једно напредно воћарство. Имамо крајеве где не достају само поуке у погледу начина паковања, у погледу извесних основних услова да би ти продукти могли да се пласирају као првокласни у иностранству.

Наше је грозђе по своме квалитету такво да се свуда тражи и у последње време и у самој Француској врше се напори да се винска грозђа замене столним, како би се, с једне стране, снизила продукција вина, а, с друге стране, да се подигне један артикал, који се може да пласира и на домаћим и на иностраним тржиштима. Ја мислим да у томе правцу морају да буду упућени и наши напори и наше железнице ће са своје стране све учинити да производњу подигну, да је квалитетно обезбеде и да омогуће пласирање наших производа на иностраним пијацама.

Друго прелузеће по важности својој у ресору саобраћаја је пошта, телеграф и телефон. Оно што је интересантније у буџету пошта и телеграфа, то је да 70% чине персонални издаци. И оде се несумњиво осећа потреба да се створи једна организација, која ће да омогући развијање и напредак телеграфа, телефона и пошта и да се организује као једна самостална техничка фаза, специјална администрација и дисциплина, као једна самостална целина, која ће то да буде и са дирекцијама и са централом.

Што се тиче телеграфске службе, господе телеграфском мрежом повезана су готово сва места у нашој земљи. У целој свету је телеграф у стагнацији па природно и код нас. Ми имамо поред жичаних веза и радио телефонску везу у Раковици. Сва већа места а нарочито центри као што су Загреб и Београд, снабдевени су модерним апаратима. Имамо Бодове и Хугове, док су у осталим мањим местима Морзеови апарати. А у последње време набављене су Сименсове и Гредове писаће машине.

Телеграфски саобраћај врши се преко 1660 телеграфа на линијама, којих има од прилике 21 километар, које не само да везују поједина главна места у нашој земљи са телеграфима, него имамо извесних телеграфских веза директно са државама на западу са Аустријом, Холандијом, Чехословачком, Немачком и с тим земљама увели смо и нарочито снижене таксе за писма од двадесет речи. У исто време примљени су извесни телеграми и честитке у одређеним Европским државама са нарочито повлашћеном таксом.

Телефонски саобраћај се нагло развија и нарочити напредак у том погледу је показао телефонски саобраћај на великим даљинама, што је све утицало, да су потребне веома велике инвестиције, да би се одржао овај транзитни саобраћај, који гравитира преко наше територије.

Ми имамо у нашој земљи око 35.000 телефонских претплатника. 20.000 км. израђене телефонске мреже. Од постојећих телефонских централа Београд, Загреб, Љубљана. Нови Сад су аутоматизирани тако, да од свих телефона 50% је аутоматизирани.

Исто тако међународна телефонска служба је на једној одређеној висини, ма да не одговара потребама и имамо преко 35 места, која могу директно да воде разговоре са целом Европом и та међународна служба, господе, врши се преко 25 међународних телефонских водова, по којима се обавља годишње преко 500.000 разговора.

У последње време студира се питање увођење високе фреквентне телефоније која би омо-

гућила још бољу и јачу и модернију и савременију везу између наших централа и Европе и да омогући транзит телефонски на већим растојањима.

У погледу пошта ми смо земља од 14,000.000 становника, имамо око 4.000 пошта. Једна пошта отпада на 3472 становника или на 62 квадратна километра. У Румунској на 17.000.000 има 6.390 пошта, или једна пошта на 2.462 становника. у Чехословачкој има 4.500 пошта, једна пошта на 3000 становника, или на 31 квадратни километар, Аустрија има 2.375 пошта, једна пошта на 750 становника или 30 кв. километара.

Дакле упоређујући наше полатке са иностранством ми имам оношта које ни у колико нису сразмерне са нашим потребама и с обзиром на саму природу и карактер буџета види се, да смо ми отварали године институције само тамо где су оне биле рентабилне, јер док су буџети за поште телеграфе и телефоне готово у целом свету пасивни, јер су вршене велике инвестиције с обзиром на последњи напредак технике, докле код нас у погледу поште, телеграфа и телефона ми смо у приличном застоју и буџет пошта и телеграфа с обзиром на приходе и расходе претставља једну интересантну услику буџета наших државних прелузећа, јер расходи износе 345.000.000, док се прелузећају приходи од 560.000.000. Приходи пошта и телеграфа стално расту и од 1928 год. кад су износили 240.000.000 динара очи су се најзад попели у прошлој години на 520.000.000, а у овој су прелузећени на 560.000.000.

С обзиром на важну функцију пошта и телеграфа, с обзиром на то да је то не само једно важно државно предузеће које треба да служи културним циљевима земље, несумњиво господе, да се морају да предузму извесне инвестиције како у погледу телефонског и телеграфског тако и у погледу поштанског саобраћаја како би та служба била у висини модерних техничких напредака.

Сувоземни поштански саобраћај вршен је преко аутомобила и један велики део аутомобилских линија имала је у режији сама пошта — око 23 линије — у дужини 1598 километара. Тај саобраћај нарочито почиње нагло да се развија 1925 године, али донекле мењао се тај систем јер се показало много рентабилније да поштанско телеграфска управа закључује уговоре са појединим предузећима у погледу преноса поште него ли да поједине линије у својим рукама држи, у својој сопственој режији. Једино у Словеначкој поштански саобраћај рентира се у режији и са гледишта пословања он је рентабилан, само се морају да набаве боља кола.

Поред сувоземног саобраћаја, поште су код нас увеле и аероплански саобраћај. Аероплански саобраћај код нас почео је да се развија још од 1928 године кад је закључен споразум са „Сидном“, и Аеро-путом у Београду. Ова друштва су обавезна да врше унутрашњи саобраћај са већим градовима, и поред тога да одржавају саобраћај и са Европским линијама. Сем тога поштанска управа закључила је уговор са друштвима „Империјал“ из Лондона и Компани „Дорџан“ из Париза. Ако се упореди брзина авијонског саобраћаја и брзина железничких транспората онда до-

бијемо ове податке. На линији Београд—Беч возом се иде 13 ч. док се авијоном иде 3 сата. На линији Београд—Пешта возом се иде 18 сати, авијоном 2 сата. На линији Београд—Лондон возом се иде 48 часова, авијон 18. Београд—Париз 38 сати, авијоном 11 сати. Београд—Стамбул 27 авијоном 20 итд. На већим растојањима много су веће користи. Тако за Аргентину пут траје 10 дана, за Бразилију седам дана, а за Индију 7 дана авијоном. То је разлог да се у последње време авијонски саобраћај нагло почео да развија. Тако је 1929 год. четири пута већи него 1928 год., 1930 већи је 57 пута него 1928 год. У последње време постављени су и нарочити сандучићи помоћу којих се олакшава транспорт пошљака за авијонски саобраћај.

Саобраћај поштанско-телеграфско-телефонски се лагано али континуелно побољшава, али да се то побољшање стабилизује и знатно коракне напред потребне су самосталне иницијативе за модернизирање, проширење и допуну уређаја, добра организација и персонал обучен, дисциплинован и школован.

После, господо, поште и телеграфа једно од већих државних предузећа, то је дирекција речне пловидбе. С обзиром на наш централни положај на Дунаву ми смо упућени да имамо извесан пловидбени парк који ће моћи да анорбује целокупни промет који се преко наших лука јавља, и да врши саобраћај који ће одговарати нашим потребама.

У 1929 године били смо у погледу саобраћаја најјачи на Дунаву. Данас тај положај не припада више нама и с обзиром на то да је Дунав једна врло важна комуникација, којој гравитира један велики део држава европских, води се једна сурова борба о престиж транспорта на Дунаву. Води се једна борба око тога да поједине прибрежне државе загосподаре Дунавом, у толико је и наш положај једне централне прибрежне државе нарочито деликатан.

Један велики део објеката наше државне речне пловидбе старог је датума и у сваком случају интерес је да се што пре ти објекти замене новим, да се модернизирају и да можемо у погледу пловног парка и његове старости да се упоредимо и да конкуришемо осталим друштвима на Дунаву. Путнички саобраћај речне пловидбе у опште на рекама је пасиван. Та пасивност долази с једне стране што је побољшање квалитета службе транспортне на железницама, а с друге стране што постоје паралелне аутобуске линије, и, најзад, у последње време та пасивност наступила је услед опште тешких економских прилика. Речна пловидба од 1927-28 године, од како је у експлоатацији државној, имала је свега две активне године. 1929/30 годину дала је дванаест милиона активе, а 1926/27 године свега 14.000.000. Остале осу године пасивне. Природно је да ће и ова година речне пловидбе да се заврши са извесним дефицитом. Теретни саобраћај, речна пловидба савлађивала је својим парком тако, да је у спољнем саобраћају шест десетина припадао Југословенској застави, а четири десетине страним заставама. У транзиту свега са 5% учествује Југословенска застава а 95% стране заставе. Однос речне

пловидбе према осталима је овај :80% спољнег саобраћаја је речне пловидбе, а 20% осталих бродова. У унутрашњем саобраћају, ако одбијемо пренос песка у 1931 године, речна пловидба долази са 40%, а остала друштва са 60%. У прошлој години поглавито теретни саобраћај речне пловидбе своди се на транспорт од стране привилегованог друштва. И све своје објекте речна пловидба ставила је на диспозицију Привилегованом друштву по веома повољним тарифама, ставила је како би за продукцију, издаци и трошкови били што мањи, и како би се што лакше наше цереалије могле да пласирају на инострана тржишта. Она према томе није могла да буде слободна у своме пословању, јер је готово целокупан њен парк био ангажован од стране Привилегованог друштва.

Последње предузеће које је у саставу Министарства саобраћаја, је Поштанска штеднионица. Она је као банкарска државна институција обављала нормално своје пословање. Делатност њена осећа се у свима врстама пословања. Повећан је нарочито број улагача готово у свима крајевима. Маркантни су извесни улози из иностранства. Број њачких улога износи 67.000 динара, а нарочито се осећа пораст у чековном промету, међу које нарочито долазе и државна надлештва. Број чековних рачуна у опште расте и депо штедних и чековних рачуна износи преко једне милиарде динара. Као администрација долази у састав Министарства саобраћаја дирекција или управа за речни саобраћај.

Њена функција поглавито се сводила на одржавање главних пловних путева, на навигациону безбедност, на одржавање пристаништа, на подизање зимовника, на одржавање сигналних постројења и на надзор и експлоатацију Сипске вуче.

Целокупно пословање администрације svelo се на оправку појединих пристаништа и ми смо за последње две до три године успели да бар донекле рестаурирамо извесна наша пристаништа на Дунаву, да их оспособимо донекле, да одговоре захтевима једног речног саобраћаја, али још нисмо успели да решимо проблем једног од највећих наших пристаништа, то јест Београдског пристаништа.

Ако упоредимо податке како стоји промет на Дунаву може се видети и констатовати да је Београд у погледу промета као пристаниште у сталном порасту и да је прошле године тај промет износио 1,100.000 тона. После Београда у погледу промета као пристаниште долази Нови Сад у обзир.

Врши се студиј у погледу Саве, да се Сава искористи за пловне циљве, бар за једно три четири године унапред и при најнижем водостању, и у томе погледу чине се напори да се та важна национална комуникација учини могућом за пловидбу и при најгорим временским условима.

Исто тако знатан напредак је учињен у погледу одржавања и у погледу рада на вучи сипској Ми смо до пре годину дана целокупне инсталације давали Дунавској комисији по цену од 12.000 швајцарских франака. Та цена ни у колико није одговарала ни оним основним режисијским институцијама ни вредности инсталација. Како је тај

систем вуче све више почео да се употребљава и да се на крају крајева као једини акцентира као користан, то смо сматрали за дужност да услове експлоатације изменимо и на једној конференцији, која се држала у Бечу, решено је да се од 12.000 швајцарских франака закуп подигне на 54.000 швајцарских франака и да се за протекло време даде извесна накнада од 50.000 швајцарских франака. На тај начин ми смо успели с једне стране да закуп подигнемо до висине оних стварних издатака, а с друге стране и да обезбедимо једно реално признање за рад наше администрације речног саобраћаја.

Сада долазимо, господо, такође на једну администрацију у надлежности Министарства саобраћаја, на поморску администрацију којој смо упућени да поклонимо нарочито пажњу с обзиром на то да се суверенитет наше државе протеже на један део обале на Јадрану, која је можда најважнија и најлепши један део обале која је најразгранатија, која има преко 60 великих острва и 540 острва, једне обале која има преко 380 лука и чија је несумњиво вредност са туристичког погледа врло велика, с обзиром на то да смо ми паритимна држава и да морамо питањима поморским и питањима Јадрана да поклањамо нарочиту пажњу.

Једна од наших најважнијих брига, господо сенатори, јесте, несумњиво наша трговачка морнарица. Од бивше Аустро-Угарске ми смо наследили морнарицу са 10 хиљада бруто тона, са 600 једрењача, 102 обална брода, — а за дугу пловидбу 96 хиљада тона. Ово је био најстарији и најслабији материјал бивше Аустроугарске морнарице. Ми смо успели за кратко време да у 1929 години имамо преко 926 бродова са 284 хиљада регистрованих тона, а да у 1930 години тај материјал подигнемо и да се наша морнарица подигне скоро на 500 хиљада тона носивости. На овим бродовима запослено је 4 хиљаде људи према 2.800 у 1921 години. Као нарочита брига Министарства саобраћаја и брига целокупне наше поморске политике била је то да се регулише обални саобраћај, — и тај обални саобраћај је регулисан 1929 године на тај начин што су склопљени дугорочни уговори са три предузећа која су имала да обаве извесне миље и одржавају извесне линије утврђене заједничким преговорима, с обзиром на културне и економске потребе тамошњих крајева. У исто време тим уговорима регулисано је да се једна трећина целокупног бродарског инвентара има обновити, — а регулисано је и то да трговачка морнарица истовремено има да врши и извештај поштански саобраћај, као и друге обавезе које проистичу из једног добро организованог саобраћаја. Субвенција у прошлој години, за тај саобраћај износила је 68 милиона динара, а ове године та сума није унета у буџет, јер се хтело да се санирају извесни заостаци из прошле године. С друге стране ми смо направили један заједнички споразум, да међусобне обавезе редуцирамо и извесне линије, које нису неопходно потребне нашој саобраћајној политици редуцирамо. То смо учинили у исто време, кад смо редуцирали дневно преко седам хиљада возних километара на нашим железницама. Спроводећи политику ште-

дње и на железницама, ми смо ту политику морали спровести и код осталих саобраћајних предузећа, па према томе и код поморског саобраћаја. Ми нисмо могли тај уговор да откажемо, нити нам је била намера да стварамо потресе у напретку и развиту наше младе трговачке морнарице, већ смо хтели да путем измена и путем заједничког споразума омогућимо да се заједничке обавезе донекле редуцирају, — и да се обзиром на — тешке прилике које преживљујемо, омогућимо да и они издаци на субвенције, које нису извршени од стране државе, буду донекле санирани.

Једну велику потребу нашег Приморја претставља изградња и одржавање наших лука и пристаништа. Ми смо за последње три године подigli у Дубровнику бр. 2 обалу нову 260 метара са оперативном површином од 17.000 кв. м. Довршили смо обалу у Зеленици са 140 метара и оперативном површином 3.900 кв. м., за коју је утрошено 3.000.000 дин. Извршени су неки радови на Сушаку, на Брајдици. Израђена је нова обала 208 метара, а добивена је нова оперативна површина од 2.200 кв. м. за укупну суму од 5.000.000 дин. Поред тога, ми смо у буџету за ову годину предвидели суму од 2.000.000 дин. за одржавање наших лука и пристаништа и 500.000 дин. за инвестиције. Несумњиво, господо, да је та сума врло скромна; да се с том сумом не би могли учинити велики резултати, али она има да послужи поглавито за задовољавање оних најосновнијих потреба нашег Приморја.

У погледу рибарства, Поморска управа се трудила да рибарство унапреди, као једну важну поморску грану. У том погледу, основана је једна нарочита станица за испитивање и прерађивање производа. Посвећена је рибарству нарочита пажња не само у погледу модернизовања рибарског материјала, него и у погледу конзервирања. Учињене су нарочите повластице у погледу транспорта тих рибарских производа у потрошачке центре. Даване су извесне одређене материјалне потпоре појединим задругама, што, у осталом, господо, сведочи како се наше рибарство развија стално и како бива све већа и већа вредност рибарских производа и све већа вредност рибарског материјала и лађа. У 1930 години било је 17.000 рибара, 11.000 рибарских лађа, 6,800.000 уловљене рибе, са вредношћу од преко 50.000.000 динара. Такође је напредак учињен и у погледу конзервирања рибе. У 1929 год. конзервирано је у уљу 356.000 кг. рибе, а у 1930 год. 540.000 кг. рибе.

Али не само да се у погледу Приморја чине напори, с обзиром на оно што се унесе у буџет за администрацију поморства, с обзиром на издатке који се дају на субвенције за нашу трговачку морнарицу, него исто тако и железничка администрација са своје стране чини напоре у погледу давања нарочитих тарифских повластица, с обзиром на развијање туризма на Приморју.

Док смо, господо сенатори, у 1929 год. имали свега 8 директних курсних кола, која су из централне Европе водила на наше Приморје, и то 5 за Сушак, а 3 за Сплит, којима се стиже за 17 часова из Беча, за 22 часа из Минхена, за 24 часа из Прага, за 14 часова из Пеште, дотле у 1931 год. имамо 18 курсних кола за наше Приморје.

рје, са директном везом из Чехословачке и Польске, тако да се из Варшаве стигне у Сушак за 30 часова, из Лазни на Сушак за 23 часа, из Берлина у Сплит за 30 часова; а у 1932 год. створили смо и директна кола са директном везом Букурешт—Сплит за 33 часа. У овој години имамо 19 директних курсних кола, која омогућавају брз, лак и директан силазак на наше Приморје.

Пре 1929 године било је свега 8 директних кола, а данас имамо 19 кола, што претставља побољшање два и по пута, независно од веза које су дате преко Београда са Дубровником узаном другом. Ми од ових директних веза, немамо велике приходе оне за државну железницу представљају терет у материјалном погледу, али су оне у интересу напредка приморских крајева подношење драговољно и подношене су свесно.

Али да би могао туризам на приморју да се развија, потребна је једна заједничка акција, шира акција морају и сви остали државни органи да буду упућени једном циљу, да се боравак странаца на приморју омогући да он буде пријатан, да се обезбеди удобност стана, солидне цене и безпрекорност услуге. И та само координирана акција и администрације железничке и администрације државне у опште и приватне иницијативе несумњиво мора дати добре резултате.

Остаје, господо, и последња администрација која је у надлежности Министарства саобраћаја, то је, господо, дирекција за грађење, односно управа за грађење нових железница. Управа за грађење нових железница посветила је своју пажњу поглавито испитивању и студирању програма приоритетног студирању траса и праваца, студирању и ликвидирању завршених радова, припремању материјала за закључење нових уговора и студирању услова за грађење. Приоритетни програм грађења је усвојен још у 1929 години, кад је управа за грађење нових железница била у надлежности ресора Министарства грађевина, тај приоритетни програм на бази великог програма и уредбе о грађењу нових железница био је дефинитивно утврђен од стране меродавних фактора. Тај приоритетни програм служио је као основа за лицитације за изграђивање нових пруга. Те су пруге биле на лицитацији: Велес—Прилеп, Глоговици—Пећ, Бихаћ—Зрмања, Вараждин—Копривница, Свети Јан—Севница, Приштина—Куршумлија—Пријепоље—Прибој—Бело Поље. Приликом те лицитације успело се да се ангажују извесни инострани капитали за један извештај део пруга, док су остале пруге остале неангажоване, и у последње време, у колико има интересовања иностраних озбиљних фирми, и те ће пруге несумњиво бити дате у изграђивање, а то нарочито захтева не само наша саобраћајна политика, јер на тај начин ми допуњујемо нашу изграђену државну мрежу гвоздених путева, него изграђивање ових пруга и ових грађевинских радова, с обзиром на данашње тешко економско стање, има врло важан социјалан карактер. Потпора посавних крајева и потпора социјална, не треба да буде ван снаге и средстава земље. Социјална подпора, она врло често у место да реши проблем, она компликује и на западу је код извесних земаља та социјална потпора донекле деморализирала радничку пијаци. Место то-

га, ми смо земља која има потребе за изграђивање пруга и путева, и ако успемо да ангажујемо данас у овим данима извештај број солидних иностраних кућа за изграђивање извесних важних објеката, ми смо, господо, успели да нађемо и употребимо једно ефикасно средство, да би донекле паралисали ове тешке последице економске кризе.

Упоредо са давањем на лицитацију ових објеката и закључењем појединих уговора са извесним фирмама ми смо, господо, продужили, да студирамо најважније правце са обзиром на онај приоритетни програм и са обзиром на програм и уредбу о грађењу нових железница.

У погледу пруге Прилеп—Велес учињене су, господо, примедбе од уваженог професора господ. Мровића, да је требало траса, место да иде на Велес, да иде на Градско, да је та траса краћа за 12 километара и да је уопште zgodнија и да се требало да исправи једно решење које је у погледу те трасе пало 1927 године. Међутим, господо, кад се то питање узело поново у претрес, ма да је оно дефинитивно ликвидирано 1927 године и та је траса дефинитивно утврђена, онда се може, господо, да констатује да није та траса за 50 милиона динара јефтинија, јер се доцније, детаљнијим студијама, установило, да је вододелница преко Плетвара за 135 метара виша него вододелница преко Богумила, да је са обзиром на то, да пруга Прилеп—Велес своје смерове, своје циљеве, свој правац транспорта упућује према Скопљу, краћа за 13 километара него пруга Градско—Прилеп. Поред тога на великој железничкој конференцији, којој је уважени професор председавао, на тој конференцији усвојен је баш од те конференције правац Велес—Прилеп а не Прилеп—Градско. Ја сам сматрао за потребно да не улазим у то питање, које је још 1927 године дефинитивно административно ликвидирано и да то питање не покрећем у толико пре кад су за решење овога питања и овакве трасе сви меродавни фактори у ондашње доба дали своје мишљење.

Што се тиче, господо, Унске пруге у погледу Унске пруге такође је та конференција, која је онда била, одлучила, да се Унска пруга гради искључиво Бихаћ—Кини а не Бихаћ—Зрмања и да иде долином реке Бутишнице:

Доцније извесним пројектима детаљнијим на терену било се изнело, да та пруга долином реке Бутишнице треба да кошта 170 милиона динара више. Несумњиво, кад се то испитало и кад су се та факта проверила, дошло је до једне одлуке, да се промени траса и да иде траса на Зрмању, јер се није имало разлога, да се изведе један тако скуп објекат и да се чине извесни издаци, који немају никаквих стварних оправдања. Међутим детаљнијим испитивањем констатовало се, да диференција не чини 170 милиона него свега 70 милиона динара и кад се упореди траса Бихаћ—Кини са трасом Бихаћ—Зрмања—Кини, онда се долази до закључка, да је Бихаћ—Кини много повољнија, да Бихаћ—Зрмања има извесних недостатака, који се састоје у томе што, ако хоћемо, господо, ми да везујемо једно пристаниште као Сплит на Средњем Јадрану с једном другом, која треба да има карактер једне транзитне интернационалне пруге, онда ту пругу морамо да градимо са извесним елементима пруга

првог реда. И никако ми не треба за ту пругу и за те инвестије, које износе преко неколико стотина милиона динара, да везујемо све оне недостатке пруге Зрмања—Книн и Книн—Сплит. У првом случају требало би изградити 111 км пруге Бихаћ—Книн, а у другом случају било би свега 88 км., Бихаћ—Зрмања, али би пут од Бихаћа до Книна износио 126 км., то значи за 15 км. дуже.

Поред тога у оцени извесне трасе не смеју да играју улогу искључиво инвестициони издаци. За изграђивање појединих пруга мора да се води рачуна и о условима експлоатације. Ако је једна пруга у погледу експлоатације много повољнија ако су трошкови и издаци за експлоатације много нижи, онда мора да се захтева од једне трасе, да буде тако рационално постављена, да она у исто време не само задовољава извесне техничке и извесне конструктивне услове, него у исто време та траса мора да задовољава и извесне услове економије и да задовољава и извесне услове неопходног саобраћаја. Кад је, господо, констатовано то и на бази свих тих чињеница, имајући у виду, колико је Зрмања један тежак део пруге, колико с обзиром на карактер и прилике тога краја, с обзиром на то да сваке године преко зиме ми имамо прекид саобраћаја, с обзиром на све те чињенице, кад су сви меродавни фактори дали своје мишљење, да треба да се иде на Книн, онда је донешена дефинитивна одлука да се та траса акцептира и усвоји и поред осталих мотива, који су служили за доношење једне такве одлуке.

Што се тиче пруге Куршумлија—Приштина, ту господо, још није донето дефинитивно решење и одлука, те унапред критиковати једну или другу трасу, сматрам, да не би могло да буде оправдано због тога, што је ту одређена једна специјална комисија, што се врши сондирање терена и на основу тих резултата и испитивања извесних објективних људи, који нису заинтересовани било за једну било за другу трасу, донеће се једна одлука, која ће задовољити оне најбитније интересе, о којима мора да се води рачуна.

Пруга Прибој—Пријепоље—Бјело Поље је ушла у изграђивање, а није склопљен уговор у погледу њеног извршења због тога, што на лицитацији нисмо добили ни једну повољну понуду за изграђивање те пруге. Не може се рећи, да је постојало неко нерасположење, да се та пруга изгради, него је она отпала као резултат лицитације јер нисмо добили ни једну повољну понуду, која би иоле могла да се акцептира.

Што се тиче саме трасе пруге Прибој—Пријепоље—Бјело Поље, она је несумњиво пројектована као пруга нормалног колосека, с обзиром на ону велику комуникацију, која треба да се подиже за везу са Боком Которском, али када су се упоредили извесни издаци у погледу инвестиције кад су се учинила извесна упоређења проучавања око тога, да ли да подижемо једну пругу нормалну и да ко зна после колико година њу као нормалну искористимо онда се донео закључак, да се подигне пруга узаног колосека, али са свима елементима пруге нормалног колосека како би доцније та пруга врло лако могла да се реконструир-

ше без великих издатака у пругу нормалног колосека.

Ја сам сматрао за потребно да овако поступим из тих разлога, јер смо мислили, да би било незгодно да вршимо велике инвестиције сада кад се та пруга као нормална не може да користи. Пруга Копривница—Вараждин и црногорске пруге нису ушле у прорачун из истих разлога, с којих није дошло ни до пруге Прибој—Пријепоље—Белопоље, јер на лицитацији нисмо имали повољне понуде. За остварење веза нарочито црногорских пруга постојала је једна фирма која је дала конкретну понуду, али нисмо могли да дођемо до дефинитивног уговора, јер је финансијска ситуација свега била такве природе, да ова фирма, која је имала чак и извесних ангажмана и у другим индустријским предузећима и ако је дала један реалан оферт, на основу кога бисмо могли да водимо преговоре, нисмо те преговоре у опште перфектирали.

Господо, једна је несумњива ствар, да пре него што је наступила ова привредна криза, да се на саобраћај почео постепено да сређује и стабилизује и да су то осећали сви они пословни људи, који су иоле имали каквих веза са нашим железницама. Али тешки потреси и тешке економске пертурбације нису остале без извесних последица на наша транспортна предузећа и, у колико су те економске недаће локалног карактера — а оне имају нечег локалног а и интернационалног — мора да се предузму извесне мере да се парализују са оним сретсвима која нам стоје на располагању. Али не треба да заборавите једно, да је један од најбољих лекова за парализање економске кризе и за лечење привредних недаћа добра државна и национална политика, једна проста и крупулозна администрација и једна строга јавна хигијена која указује путеве једино способне да се рестаурира поколебано здравље наше економије и у данима највећих потреса и невоља одољевају само политички и социјално сигурне структуре за то је и наша дужност да наш народ очувамо политички и морално здравим, и да буду што мање оштећене произвођачке снаге народне, како би и рестаурација била лакша.

Ја вас на крају молим да овај буџет примите овакав какав је поднет. (Бурно одобравање).

Потпретседник др. Фран Новак: Речима г. сенатор Влада Митровић, ради личног објашњења.

Влада Митровић: Господо сенатори, ја сам у начелној дебати изнео податке о томе колики је у годинама од 1926-1930 био дефицит на нашим државним железницама. Те цифре ја нисам износио на памет, него сам их узео из државне статистичке железница. Жалим што немам овде ту књигу, да бих вам то показао. Ви, сте, господо, чули говор г. Министра саобраћаја и он комбатира то мишљење да су наше железнице у том периоду биле у дефициту. Питам откуда то тврђење. Дозволите ми, да вам кажем да између једнога и другог мишљења има разлике.

Ја сам о томе размишљао, господо, и на сваки начин да је разлика између тврђења мога и тврђења г. Министра саобраћаја у томе, што он врло вероватно рачуна државну порезу која се на воза-

рину наплаћује, у железничке приходе, а ја не рачунам, господо, из неколико разлога. Не рачунам зато, што по утврђеној нормали железничке уније то ни једна држава не ради. Друго, што сматрам, да је железница само један посредник за наплаћивање тога прихода.

Господо, тај порез износи код нас просечно 10% (Министар саобраћаја: и 15%) то значи још већи је тај државни порез. У Чехословачкој он износи 16%, у Француској 13%. На пример у Француској где укупан број железница износи око 30.000 километара оне наплаћују државни порез у Француској и висина тога пореза износи 2 милијарде франака француских, а Француска не уноси тај приход као железнички приход. Тиме хоћу да објасним, од куда то да су наше железнице биле у дефициту и хтео сам овом коначном речи да покажем да је то разлика у мишљењу између мене и г. Министра. Друго, ја сам рачунао, и материјал који смо добили на име реперација, а г. Министар није то рачунао. Ја сам то рачунао стога што редовни возни парк не спада у инвестиције, то се има да подмири из редовних прихода. Возни парк, сигнали, телефони, телеграф итд., то има да се врши из редовних прихода и зато треба и рачунати целокупну вредност материјала, који смо добили од 1926 до 1930 год., као дефицит.

Још само једну напомену, која се тиче срачунавања и података које сам ја дао. То су издаци на персонал. Ја сам издате на персонал рачунао по возном километру, а г. Министар саобраћаја сада нам је изнео тај расход по километру дужине. Ја мислим, да је тачније рачунати по возном километру, него по 1 километру дужине пруге, из разлога, што није све једно да ли на извесној прузи има два пара возова или дваест пари возова за 24 сата. Без сумње да на тој прузи и персонал мора да буде већи.

Е, сад да Вам кажем, господо, две-три речи о новим трасама железничким. Ја сам, господо, тврдио да је боља траса од Градског за Прилеп, него од Велеса за Прилеп. Господо, стоји то што је рекао г. Министар, да је на тој железничкој конференцији усвојена траса Прилеп—Велес, а не Градско—Прилеп. Међутим, није то баш тако тачно. Напомињем г. Министру саобраћаја да сам ја био претседник те конференције и, господо, прво и прво, ја сам и онда осудно устао и био сам за трасу Градско—Прилеп и остао сам у мањини, и тражио сам да се то моје одвојено мишљење унесе у записник, јер сам био убеђен да је ова траса боља. Друго, господо, унето је изриком у законском пројекту да се има да простудира и варијанта од Градског за Прилеп детаљно, па да се реши онда то питање. Значи, да није баш тако дефинитивно решено да пруга железничка иде од Велеса за Прилеп. Међутим, колико је мени познато, детаљна студија трасе Градско—Прилеп није вршена.

Господо, пошто тај терен случајно добро познам ја сам дао своје мишљење како сам то малочас навео, јер пруга од Велеса за Прилеп има да прође три вододелнице, док ова друга од Градског пролази свега једну вододелницу.

Потпретседник др. Фран Новак: Молим

вас изволите завршити, јер је пет минута већ прошло.

Влада Митровић: Ја ћу бити врло брзо готов.

Господо, као што рекох, кад сам дао мишљење за ову трасу, имао сам зато разлога. Сем тога, и сами Немци кад су подизали пругу преко Претвара за Прилеп од 60 см. колосека, они су ударили од Градског. Па онда господо, још један разлог за ону трасу је и то, што је иначе кад пруга полази од Велеса остаје одцепљен један цео крај Морихово и Тиквеш, јер они не могу ту пругу да искористе.

Господо, још неколико речи о траси Бихаћ—Книп. Ја сам се у свом говору у начелној дебати изрично оградно, да ја тај терен не познајем, него сам само нагласно, да су у том питању стручњаци јако подељени, па сам онда молио г. Министра, ако је могуће да још једаред обратим пажњу на ту ствар, како не бисмо учинили неку грешку, јер се, како тврде неки стручњаци, ради о уштеди суме од 100 милиона динара, а тај износ је за нас врло осетан. Упозорио сам г. Министра да обрати пажњу на то, јер је то неслагање стручњака долазило до изражаја у штампи, а штампане су и брошуре. О том су изнели своје мишљење многи стручњаци, као проф. Техничког факултета Савић, затим Огићан Кузмановић, Миленковић, Здравко Васковић, Андра Ивановић, Сви су они зато, да пруга не иде преко Зрмање а помоћник Министра г. Сељановић издао је једну брошуру мислим 1920 г. и он је био зато да пруга иде на Зрмању. Дакле једина је моја тенденција била, да се ако има какве грешке у погледу трасирања ове пруге, та грешка на време и пре него што се почне пруга градити, поправи.

То је што сам имао на говор г. Министра да кажем.

Потпретседник др. Фран Новак: Дозволите да учиним Сенату једно саопштење. Финансијски одбор Сената упутно је Претседништву извештај о предлогу Закона о изменама и допунама Закона о таксама. Претрес тога законског предлога биће стављен на дневни ред, кад Сенат о томе одлучи.

Сада има реч г. сенатор др. Алекса Станишић.

Др. Алекса Станишић: Господо сенатори, после исцрпног експозеа г. Министара саобраћаја и после опширног говора г. сенатора Митровића у начелној буџетској дебати, мислим да ми у овоме Дому можемо бити задовољни са многобројношћу добивених обавештења и чињеница, које су овде пред нас изнете у питањима наших железница и свих осталих делова наше саобраћајне политике и оних администрација, које Министарство саобраћаја води. Мени као претставнику из краја у коме тако рећи уопште нема железница, могло би се замерити што хоћу да говорим о железницама. Мало пре ми је и казао један друг, кад ме је позивао у један одбор, у чијем сам раду требао да суделујем, а кад сам правдао немогућност суделовања, јер ме интересују питања саобраћаја и да каним узети учешћа у дебати, он ми рече: Шта се ти зато интересујеш, у твом крају нема железница. Међутим баш то што нема железница мени и даје повода да овде узмем реч и да скренем пажњу овога високога дома и наше

Краљевске владе на невоље, које због тога произилазе.

Она велика територија од преко 30.000 кв. к., ограничена реком Неретвом, па онда Дрином, западном Моравом, доњим Ибром и горњом Дрином, па све тамо до Јадранског мора, може се рећи да уопште нема никакве железнице. Нешто мало што их има, то је као што знате, онај део уских железница, које припадају територији Зетске бановине испод Стоца па идући у правцу ка Дубровнику и Зеленици, затим имамо уз Лим 5 км.; имамо последње време изграђену пругу уз долину Ибра. То су Вам, ако не урачунамо оно мало железнице од Бара ка Вир Пазару, све железнице на тој великој територији.

Господо, многи од Вас је сигурно у старије време, а ми већином припадамо томе времену, загледајући у понеке географске карте, често пута имао прилике да види оне велике бене неискртане површине у тим географским картама и ата имао прилике да види оне велике беле неискртане места. На тим местима могло се само видети да су ти простори означени као неискртани и непознати. Мени те успомене јачке још увек долазе у сећање, кад год погледам на карту железница Зетске бановине. И тамо, као што видите, врло је мало изграђених железница, па и то што је изграђено, то је периферно, те тако Зетска бановина у погледу на железничку мрежу претставља скоро потпуно празну зону наше државне територије. На ту празнину наше железничке карте место оног неискртаног или непознатог ми можемо да испишемо много од оних болних стихова, који се налазе у сјајном монологу у почетку Горског Вијенца, или на пример један само: „Моје племе сном мртвијем спава.“

Ово стање у толико је теже што територија Зетске бановине није у једном крају, који би и у погледу на саобраћај, како с обзиром на опште тако и с обзиром на његове локалне интересе, могао да изостаје из онога круга најинтензивнијих и најпреданијих брига и старања за што потпунији саобраћај. На против, једним великим делом та територија Зетске бановине претставља терен, преко кога је требало да иде железничка пруга онда, кад се уопште на Балканском полуострву тек почело са изградњом железница. То Вам је пруга, коју смо ми са ослобођењем Јужне Србије наследили, а која иде од Ђевђелије до Скопља па преко Косова до Косовске Митровице, а после уједињења и ослобођења по великом рату, онај део нормалне пруге, који нам долази до Бања Луке. Те две пруге, које спадају и по времену изградње међу најстарије у балканским железницама, требале су да се споје преко Босне и преко Зетске бановине. Политичке прилике и промене, које су после тога настале са окупацијом Босне и Херцеговине, промене окупаторских власти у гледишту како би требало водити железничку политику заузетих покрајина, осујетиле су извођење те првобитне замисли. И нема спора да наша национална политика има да буде захвална, што је дошла промена у схватању тих власти. Питање је да су ти планови, још седамдесетих година зачети, били provedени, како би се и наше национално питање од тога времена па на овамо развијало.

Ја нећу улазити даље у ове појединости, него ћу Вас потсетити само на то, да се те мисли о изградњи железничке пруге правцем Бања Лука—Косовска Митровица у времену анексионе кризе поново јављају и сетићете се и свих оних напора, које су Србија и Црна Гора морале чинити да се ти планови и, ако са великим задоцњењем не изводе.

Супротно тим тежњама како по правцу тако и по политици везаној за тај правац, политици заобилажења и издвајања онда слободних делова наше отаџбине, и у Србији и у Црној Гори жеља за изградњом пруга, које би пролазиле преко територија садање Зетске бановине и које би дејствовале на супрот политици заобилажења, а издвојене делове спајале, која су се јављала у дугом низу година као последица наше тежње за излазак на Јадранско море. Тај излазак за вели слободни део био је животни питање. За мањи пак део, који је имао свој и ако мали део Јадранског мора, веза са већим и економски снажнијим делом био је, па и данас остао такође животни питање. Немајући времена да у све те детаље улазимо и ако би то било веома корисно, ја ћу вас само потсетити на то, да онај позив трубача са бујне Дрине: „Ајд на море, на Адрију!“ није претстављао само једну националну романтику и један наш национални идеализам, него с обзиром на све те животне потребе и циљеве, који су нашу отаџбину у оно време водили, претстављао је и једну врло реалну и трезвену политику, коју је требао и морао водити наш народ, онда па и сада.

Међутим чудо је, да после срећно изведенога ослобођења и уједињења то питање тих пруга, које би требале да вежу скоро половину источнога дела наше земље са нашим јужним Јадраном, преживљује неку тешку судбину. Није недостајало ни на јасним схватањима потребе ни на жељама да се у том правцу и ради; није недостајало ни у плановима, који су у том правцу спремени и израђивани у већем и мањем обиму, па ипак стварних последица од свега тога није било скоро никаквих.

У време кад су наше железнице после ратова једва успеле, да задате им тешке ране у току ратова себи излече и да се баце на градњу нових пруга од 1922 године, наша је земља подигла скоро 1.000 км. нових железница и на то утрошила преко 2.000.000.000 динара. Од тога на онај део територије који припада Зетској бановини дошло је и по количини и по местима где је грађено тако мало, да се без зазора може рећи да није ништа скоро урађено. Од те сразмерно велике изградње наших железница, што иначе може нашој железничкој саобраћајној политици служити на похвалу, на територији Зетске бановине почета је изградња везе Требиња с Никшићем, односно преко Фоче с Устипрачом, изграђено 5 км. од Увца до Прибоја уз Лим и изграђен део Ибарске пруге, кроз Студенички и Звечански срез. Све то врло мало износи од онога, што би територији Зетске бановине као десетом делу наше отаџбине свакако и по самој просторности и по броју становника куд и камо више припадало. При том да не говоримо о свим осталим разлозима, који су од врло великог значаја, пошто та територија веже

најкраћим путем, као што истакох, источни део наше отаџбине са јужним Јадраном.

Крупна питања, куда се те железнице имају изградити, наметала су тешке проблеме које је требало решавати због теренских тешкоћа у овим крајевима. И сасвим је природно што су стручњаци, који су на претходним студијама и осталим радовима за изградњу тих пруга радили, долазили до разних решења па и до извесних великих, међусобних опрека. Довољно је споменути само разне правце који су досад проучавани и препоручивани: Дрина—Пива, Лим—Морача, горњи—Ибар, Чакор, разне комбинације тих праваца и разне варијанте на њима самим.

У начелној дебати лепо је истакнуто, да и железнички посао баш пројектовање и градња није само чиста техника, него је у исто време и наука и уметност. Ми смо имали срећу у људима, који су у те студије и решавање проблема уносили сву своју стручну спрему и сву своју душу. Али изгледа баш због тога стручњаци су упорни, да сваки своје решење и правац брани и због тога питање главног правца у свом већем делу стоји још нерешено.

Та опрека стручњака пренета је донекле и на наше крајеве и племена, јер је природно да они, и крајеви и племена нагињу на оним правцима и комбинацијама које су за њих погодније.

Тако се, господо сенатори, с нама десило од прилике оно, што се у познатој причи приповеда, кад је Бог у тренутку особито доброга расположења даривао народе с оним, шта је који народ тражио, Срби су били они који се нису могли договорити, што да потраже, кад е на њих Господ аишао

Наша државна администрација у питању ових железница узела је изгледа Божи став из те приче, па је и стручњаке и нас зећане оставила да се договарамо, а градњу железничких пруга изводила је по другим крајевима. Међутим како је изградња железнице кроз Зетску бановину неопходно потребна и државна и бановска, администрација се нема обазирати на жеље и прохтеве било овог или оног краја и племена, нити се и сувише задржавати на назорима овог или оног стручњака. Имају се прибрати сви потребни подаци и проучити сва питања, па их онда решити, како најбоље одговара општим интересима.

Од каквог је значаја за нас то питање железница можете појмити још и по томе, што нису само железнице којих немамо, него немамо ни обичних путева. Само једна трећина Зетске бановине има доста уређен друмски саобраћај, а све остало, т. ј. две трећине су с врло оскудним или уопште без саобраћаја. Чакорски пут, наша једина комуникација на источној страни, уопште је зими већином неупотребљива. Од Чакора појните целом границом предатне Црне Горе па ћете тек онда на путу Требнје—Никшић наићи на другу комуникацију, која везује периферне делове бановине са својим стожерним делом Црном Гором.

Три државна пута: Фоча—Гацко, Плевље—Шавник, Прије Поље—Бијело Поље с продужењем за Колашин нису израђене. Цела периферија ограничена линијом К. Митровица, Рожај, Колашин, Шавник Гацко, Калиновик, Фоча, Плевље,

Прије Поље, Н. Варош, Сјеница, Н. Пазар, К. Митровица скоро је без икаквих путева. Ту тако ограничену територију пресеца једино бановински пут Плевље—Беране. Тамо се и сад иде стазама и богазима исто онако како се нишло у средњем веку. Ако има какав професор, који би био у прилици како да објасни својим ученицима, шта су то „поносници“ из наших старих споменика, могао би да доведе своје ученике да виде у истини како су се у средњем веку вршили транспорт и да виде у том крају и сад живуће поноснике. Ако би опет неко од учених људи хтео да објасни како се врше транспорт на најпримитивнији и најнесавременији начин, довољно би било да наведе само који пример из тих крајева.

Услед тако злих саобраћајних прилика, наше и иначе тешке животне прилике много су отежане, и наравно живот лишен једног од битних услова за напредак и развијање. Ти наши крајеви и ако важни с обзиром на њихов значај у општем склопу нашег целокупног државног саобраћајног система, до сада су пренебрегавани; тим крајевима, како с обзиром на њихове потребе, тако и с обзиром на потребе целокупне наше државне територије, није до сад обраћана ни потребна ни довољна пажња. Неопходно је, да бар од сада у том погледу не будемо такве судбине, какве смо били од ослобођења до данас.

Г. Министар нам је овде изнео тешкоће, на које наилази Одељење његовог Министарства, које се бави изградњом железница. Али, сви напори за савлађивање тих тешкоћа свакако су несравњено мањи и лакши од напора, које је народ оних крајева кроз векове чинио у савлађивању оних тешкоћа, на које је наилазио у својој преданој служби нашој националној и државној мисли. С обзиром на те, као и на чињенице, које сам овде раније изнео, проблем изградње железничког саобраћаја у оним крајевима, намеће се као прворедан. Према томе, ми из тих крајева надамо се да ће и Краљевска влада узети то питање као првокласно. Ако смо у приликама да сад не можемо да градимо железнице, ми ћемо први рећи: чекаћемо и трпећемо; али, ако има срестава и начина, да се и у садашњим економским приликама може ипак да гради, налазим да се наши крајеви не могу ни у којем случају обилазити.

Према свему предњем, ја бих молио г. Министра, да се у овом смислу изволи заузети, како сам лично, тако да и изволи порадити код Краљевске владе, да се, с обзиром на истакнуте потребе, наје могућности и начина, те да се и преко ових територија ма како било тешко, саграде железничке пруге, на оној истој основи, на којој ће се вршити грађење других железничких пруга.

Друго питање, које такође долази у опсег надлежности Министарства саобраћаја, то је приморски саобраћај, на нашем јужном приморју.

На жалост, код нас ни то питање не стоји како би се могло желети, и како би требало да буде. И у том правцу потребно је учинити да се постојеће стање у смислу већ чињених корака од стране народних претставника Зетске бановине.

Исто тако, и у погледу рибарства на јужном Јадрану, најмање је чињено, премда Јужни Ја-

дран представља собом најбогатији део риболовства. Буду ли једнога дана отклоњене сметње и тешкоће у саобраћају, онда ће ти тако звану пасивни крајеви уз извођење потребних и врло нужних мелиорација: осушивања и наводњавања постати једна активна област наше Отаџбине. Онда ћемо ми моћи да накнадимо баш много штошта од онога, што је истицано у току ове дебате, а не да за те предмете морамо издавати свој новац туђину.

На пример, рибарство подигнуто на један виши ниво и стварање могућности да се једном рационалном комуникацијом брзо и лако дође до пијаца, учиниће да ће они крајеви давати много више, но што уопште могу сада да дају. Рано поврће и воће, цвеће, смокве, маслине, лимун, поморанџе, за које ми сваке године издамо иностранству по неколико десетина милиона динара, све то може успевати у довољној количини у тим сада пасивним крајевима. Услед недостатка комуникација, тешко је покренути ма кога у онамошњим приликама, да у том правцу ма шта инвестира.

И тако жупна долина наших река и водне снаге тих река стоје неискоришћене и не дају оно што би могле иначе давати. Наши планински крајеви с врло повољним и великим могућностима за напредно сточарство и остало што је с њим у вези, остављени забачени и заборављени, привређују и сад на прастари начин. Наше шуме и руде, знатан део нашег општег народног богатства, у нашем беспућу не представљају скоро никакву вредност. У свима наведеним правцима не може бити ни говора о неком побољшању, док се претходно не отклони оспавна сметња сваком напретку у оним крајевима: недостатак саобраћаја.

Даље би било питање туризма. Несумњиво је да туризам спада у једну од оних привредних грана, која ће, ако се буде развијала код нас како треба, чинити једну врло важну и уносну грану, како у нашем општем билансу, тако и посебно у приносу саобраћаја.

Мислим да није ни потребно, да нарочито наглашавам потребу развијања на о и ог не о а ња туризма, и на Јужном Приморју, са Боком нашим „Бисером Јадрана“ и осталим дивним деловима нашег Приморја, иза кога се у непосредној близини уздижу и наше најлепше планине Дурмитор и остале, на територији Зетске бановине. По уверењу не нас из тих крајева, који би били можда пристрасни, него по уверавању наше браће Хрвата и Словенаца, ти крајеви по својим раскошним лепотама спадају у најлепше у нашој лепој Домовини. И све те раскоши и сви њени контрасти од наранџе и палме до скоро вечног снега ретко су игде тако обилно поређане на сразмерно тако малом простору.

Али, које вајде од свега тога кад се на пример Дурмитору не може ни са које стране прићи ни с којим модерним стретством, него само са оним средње-вековним саобраћајним средствима.

Надам се да ће г. Министар саобраћаја учинити све да Краљевска влада проблему саобраћаја Зетске бановине, као најважнијем и за решење најпотребнијем, обрати сву своју пажњу, и у нади да ће бити потребно и извођено, гласају за бу-

џет Министарства саобраћаја. (Одобравање, плескање и узвици: Живео!)

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Има реч г. сенатор Паја Обрадовић.

Паја Обрадовић: Ја, господо сенатори, узимајући ријеч, да говорим о буџету овог ресора у главном дијелу његовом који спада строго на саобраћај немам шта да говорим, односно немам ништа да критикујем ни да кудим какве неправилности. Ја их не знам, можда их има, али ја их не видим јер сам у забитном селу. Нагласујем да онај сјајни и исцрпни експозе г. Министра саобраћаја документује једну јаку интелектуалну и моралну снагу која сажима и прозира све облике нашег народног и државног живота, па ми је драго, што ми имамо у том јаку гаранцију да је Министарство саобраћаја у јаким и компетентним рукама, па да ће услед тога знати, а према нашој финансијској снази и моћи, да достојно послужу интересима народа и интересима државе. А ако се од 6 јануара у изградњи наше железничке мреже како би нама и нашем привредном развоју конвертирало не кораца оном брзином какву ми тражили наши економски, комерцијални и стратегијски интереси, крива је наша сиротиња и тешко наслеђе од влада партизанских, а криво је и злочиничко махитање које је наш кредит у иностранству убијало. Сви смо ми сведоци оног пркоса који је поамно викао да нама нико не ће из иностранства кредит дати, јер да смо неваљалци и да нам нико не смије кредит давати, јер га народ неће признати.

То су биле безумне и крупне ријечи које су не само ишле у прилог туђем настојању да будемо за одбрану неспремни и да се привредно развијати не можемо, него су имале и сврху да у појединим и специјално пасивним крајевима народ остане без хлеба и без зараде, па да га револуционирају. Гладан је народ револуцији најближи. Све државе због помањкања посла за своје радништво оградиле су се и забраниле усељавање. Ако му се и код нас не да посла, онда се гладан и јадан мора бунити. Ја сам то код куће најбоље видео и најбоље осећао. Београд није могао дати посла и Личанима и Херцеговцима, Црногорцима и Јужно Србијанцима, па је већина тражећи узалуд посла по месец дана овамо, долазила натраг измрцварене и душе и тела и шкрипала зубима од муке и лутње зашто се Унска пруга не гради. Не знајући зашто се не гради, ова је сиротиња погрјешно пребацивала љутињу на врхове управне државе. А сада је за мој крај хвала Богу, драгом, дошао час и да се утјешу и одбровољу. Питање градње Унске железнице сад је коначно решено. Какав је уговор? Је ли створен са довољним опрезом и довољном гаранцијом за нашу државу и за њене финансије, ја не знам. То ће други боље знати. Али ја знам да ће ова градња Унске железнице за три године дана дати зараду за 8—10.000 радника и да ће им иза невоље, коју су им паметнуле слабе године и опћа економска криза спасити и њихове породице. Све је, господо сенатори, код нас било замрло и све је већ почело очајавати. Порези се нијесу могли плаћати, а прирези се нису могли подносити. Ова ће нам градња — што веле —

душу повратити, тим више што она према формацији терена, кроз који води, огромни дио грађевне главнице, има да троши на сирову радну снагу. Зато ја овдје захваљујем не само г. Министру саобраћаја што је тај посао до извршавања довео, него захваљујем у лицу његовом и свој Краљевској влади и честитам јој што је савладала све тешкоће и имала снаге и одлучности да пређе преко Рубинова, који јој је дефетизам био поставио, и довела ово важно питање до ријешења. А тим више захваљујем што ће овом пругом и наше Приморје добити сасвим други и повољнији изглед да се развија и да напредује и што ће ови богатији крајеви добити за своју привредну снагу краћи и бољи излаз на море. Жао ми је да правац не иде на Зрмању. Ја сад видим и уважајем разлоге, а слутим да стоји и тај да за сваку нежељену евентуалност даље одбаца чвор. Главно је да је ово питање већ једном ријешено. Бар је сад већ једном оцетомогућено да жалосне опћинске касе плаћају депутације кад год начелницима и њиховим кумовима треба да у Биограду свој посао свршавају.

Ја сам гледао нацрт до Кулен—Вакуфа на сам видео да је за моје Небљусе станица у нацрту код „Трослапа“.

Молио бих да г. Министар настане да се ако је могуће помакне од „Трослапа“ на „Лоскун“. На Лоскун слазе и Небљуси и Босански Дољани. А осим тога важан је разлог зато што је за будућу експлоатацију Пљешевнице далеко згоднији Лоскун од Трослана. Она је већ зрела и презрела и мора се експлоатисати, докле није пропала без користи. Ја добро познајем формацију Пљешевнице и знам да је за балване Лоскун сводница најзгоднија; а и за велику пилану је више Лоскуна згоднији терен.

Пут коју буде подузеће градио од Рипча до Трослапа односно Лоскуна ако се станица помакне, молио бих да г. Министар настоји да подузеће тако гради да доцније остане за колски промет за нас и за Дољане бос. према Бихаћу преко Рипча; јер је најкраћи и најекономичнији. Ми сад шест пута губимо страну идући из Бихаћа до садањом цестом дођемо више трослапа или Лоскуна. С овим бисмо имали само једну једину страну. Онда треба изградити бетонски мост. Остане ли правац за Книн онда бих молио господина Министра да настоји да станица буде на мјесту, где се од Уне отискује правац уз Крку према Дугопољу. Нека буде на увору Крке како би тим и Срб и Суваја имали најближу станицу.

Сад, господо сенатори, прилике су такве да кад се пољуби и нехотице се мора убости. Није зато крива Влада и господин Министар. Криви су они доље. И питома ружа има три а шипак дивљи као што сам ја по готову.

Под Министарство саобраћаја падају и поште и телефони. И колико знам Господин Министар се брине да у погледу пошта народ буде задовољан, али далеко од њега уплећу се неке друге силе које ову бригу ометају и не дају им да дођу правилно до израза. И мјесто да народ пошту благосиља он је мора проклињати. Од Бихаћа до Зрмањске станице иде љети аутобус од априла до конца новембра. Добро би било да иде

преко зиме али он преко зиме због снијега увјек није не може. Стога је увјек до сад био предвиђен кредит за пренос поште са колима или саоницама. Ове године није одређено да иде аутобус преко све зиме, па није предвиђен кредит за подвоз. Сад пошто не може аутобус ни плаћа општина довоз из Бихаћа, чини ми се, са 250 динара за одвоз из Лапца за Бихаћ и патраг. А све због аруме памети начелника Лапачког који не размишља хоће ли народу шкодити или не, него о том да му више путника сврате у биртију пред којом је аутобус стајао. Зајемчио је дирекцији да ће увјек зими бити отворен. Кукавини народ моје парохије дуби увјек на лопати кидајући пртину јер за аутобус пртина се мора и шире и боље чистити. И куд нема аутобуса, туд народ себи квари возник за саонице.

Али што је најгоре пошто ушљед тога није предвиђен кредит од стране дирекције, а аутобус не може, треба нашу пошту довозити на саоницама и тај сад довоз мора општина да плаћа а народ нема зашто ни соли куповати. Молим дакле да се за тај довоз редовно кредит предвиђа за оваке случајеве.

Онда још нешто, господо сенатори: Господине Министре, настојте да поштанске торбе по селима долазе у руке људи, који су најбоља гаранција да се оне неће израбљивати. Ја знам овај случај. У Дољанима Личким најпре је торбу имао један врло честит човек, који је толико честит да и данас пјева песме и себе назива пјесником. Невоља је што је он окренуо дио у радикале јер је више вјеровао Пашићу него Прибићевићу и мислио — куда Србија својом већином, туда и ја с њом. То је био израз његове бригае за јединство. Али начелник је био самостални демократа, а у Дољанима је имао своју десну руку неког Илију Медића, који је исто тако био самостални демократа. Није то главни разлог био него је њихов заједнички интерес да један другом помажу.

Али начелник је настојао са среским, који је исто тако био самостални демократа, да се овом Раји Радаковићу одузме поштанска торба и преда овом Илијци Медићу. Тај Илијца Медић израбљивао је ту пошту. На који начин? Ја ћу молити г. министра саобраћаја, да ми дозволи да буде добар и да прими једнога од подворника, кога имамо у Сенату, који је Дољанчанин, да чује, какав је Раја Радаковић, а какав је Илијца Медић. Он је злоупотребљавао ту пошту и ту торбу у много прилика а поготово приликом избора, страшно је с њом, натресао се над народом, а пошто су га људи пријавили, био је ту инспектор Бјондић, који је водио истрагу у Лапцу, па је и срески начелник ондашњи Хасанбеговић, казао, шта је на ствари, и инспектор је одузео од Илијце Медића и повратио торбу Раји Радаковићу. Некаким волшебним упливом опет је та торба дата Илијци и опет кука народ. А за што? — јер је дошао срески начелник који штити начелника општинског и Илијцу Медића.

Да видите, какав је овај Раја и какве има квалификације, ја ћу прочитати мало нешто да се разонодите, — није згорег да се разонодите! (Веселост). Он је упутио пјесму, овако адресану: „Народном претставништву, Сенату, Господину Па-

ји Обрадовићу, Отел Силендит“ (Смех) Та пјесма гласи „Пјесма која показује, како Њ. Вел. Александар I Краљ Југославије, правди врата отвара у Лишки среза Грачачкога и Доњолапачкога, иза 8 новембра 1931 и 8 децембра и 10 јануара 1932 године:

„Обрадовић поне Пајо, Небљушана својих,
 „Оживила срца радост пријатеља твојих,
 „Све помоћу драгог Бога и Великог Краља тога,
 „Будућност се с тобом нами врло љепа јавља.
 „Твој одлазак у Биоград са нас бригу сними,
 „Власт Краљева призивље те и у Сенат прими,
 „Твоја браћа тврде вјере веле: иди тамо,
 „И послужи Отаџбини, али вјерно само;
 „Тамо нема прошле мржње оне црне бјезде,
 „Већ поштена стара браћа која пуно врједи,
 „Кад окружен будеш друштвом честитије људи,
 „Видиће се твоја слика отклен зора руди;
 „Кукавице, неваљалци изгубиће своје сјеме,
 „И сви други што се плаше свете мисли душе наше,

„Водства нашег дичног Краља,
 „Коме давно на ум паде,
 „Да држави нашој мајци
 „Друго дјешше име даде;
 „С ње накиће старо скиде,
 „Нек пророци наши виде
 „Остварене жеље свију,
 „Нек играју нек се смију,
 „Нек пјевају пјесму ову,
 „Отаџбину' вако зову:
 „Ој Славијо роде мили
 „Правда ти се божја смили,
 „Ових дана сјајна зора
 „Диже сунце иза гора,
 „Што кроз свемир неба броди,
 „Да те мраза ослободи,
 „Ал те јаче друго грије,
 „Што с' у крилу нашем роди,
 „И сав народ срећи води,
 „Свјетлом снагом ума свога,
 „А с помоћу драгог Бога,
 „Кроз поноћну помрчину,
 „Сретно прође кроз њу мину,
 „И кроз душу нашег Краља,
 „Друго сунце нама сињу;
 „Суничанцом своје моћи,
 „Откупи нас пакла ноћи,
 „Разби облак густе тмине,
 „Што над нама дуго стаја,
 „Дојнесе нам братску слогу,
 „А с њом љубав слатког раја.
 „Па у сутон неба твога
 „Љуби жарко Краља свога,
 „Нека му је више воље.
 „У љубави све се диже,
 „А тиш доћи срећи ближе,
 „Утјешити све што плаче,
 „Постаће ти царство јаче,
 „Несвладаном јачом силом,
 „А удружен с браћом милом,
 „Предајем ти прими поздрав,
 „Од љубљене верне силе,
 „Загрљене браће миле.
 „Доста реко, идем даље'
 „У народ ме љубав шаље,
 „Кога стигнем и где сретнем,

„Вјенац слоге шњим да плетем,
 „И молим се драгом Богу,
 „Да сачува братску слогу.
 „Да сачува нашег Краља,
 „Који као сунце ваља,
 „Поживи га драги Боже,
 „Док год твоја снага може!“

Потпретседник Јован Алтипармаковић: И-ма реч г. сенатор др. Љубомир Томашић.

Др. Љубомир Томашић: Господо сенатори, у буџету Министарства саобраћаја, садржана је такође и у права поморства на ми дозволите да се мало задржим на тој грани наше управе. О самом нашем мору, о нашој морској обали и о нашем поморству не треба много да вам говорим; код нас се то већ мало изродило да ми пуно и лепо о томе говоримо, а помало занемарујемо да радимо смишљено и по једном одређеном програму.

Наша поморска управа има три главна своја степена; први степен њен је т. зв. лучка полиција, који је поверен поморцима од поморског капетана па на ниже. Та прва степеница обавља дакле лицајну службу. Друга степеница у њеној функцији је издржавање обале и свих оних објеката, који су потребни за поморски промет, за промет на мору. То су већ поморски техничари, то су већ специјално квалификовани људи и инжењери, а трећа и врховна степеница је та, где се и једна и друга нижа степеница употребљавају: сходно у једну јединствену сврху, а то је служба нашој трговини и унутрашњој и спољној. Ту врховну степену морају да воде искусни управници који познају прилике и промет на мору.

Господо, кад тако учимо задатак наше поморске управе, морамо са неугодношћу констатовати да у нашој поморској управи, коликогод је на замерној висини она прва степеница, друга малакала, а трећа је тако занемарена, да ми можемо лако доћи у положај кроз кратко време, да не будемо имали ни једног извезбаног правника за поморске ствари у поморској управи. То морам констатирати ради тога, јер сам уверен, да баш данашњи Министар саобраћаја, који има љубави, који има воље и смисла за нашу поморску трговину, знаће наћи на време лека, да не би имали од тога неприлика. Има још и једна друга мапа у организацији наше целокупне поморске управе, а то је та, што је она распарчана на Министарство саобраћаја, Министарство пољопривреде, Министарство трговине итд.

Господо сенатори, ја мислим да у данашње доба, које би радије захтевало да се све оно што спада у народну привреду, споји у једну руку, јер захтева један изричит и сталан колосек у тешким временима, да се у ова доба најбоље може видети од каквих штетних последица може бити кад једна грана као што је ова, доста јака грана привреде, остане распарчана.

Сама поморска управа, господо, има у главном два циља. Прво, да омогућује, унапређује и издржава саобраћај путни, поштански и робни на самој обали и између обале и унутрашњости, и друго, то исто између наше обале и вањског света.

Ону прву задаћу поверила је наша поморска управа трима нашим домаћим друштвима: Ја-

дранској пловидби, Дубровачкој пловидби и Дионичарском друштву Бока, уз један уговор из године 1929 по једној субвенцији, за коју видим да се у чл. 41 тач. 7 Финансијског закона наглашавају неке замене.

О висини те субвенције ја нећу да говорим; то није моја ствар, али ја хоћу овом приликом да упозорим на нешто друго. Из овога члана 41 Финансијског закона видите да се под именом субвенција разумева све оно што се томе друштву плаћа за превоз поште, као и за путнички и робни саобраћај. Друго, видимо, да се та тако звана субвенција има плаћати из редовних прихода Министарства саобраћаја. Господо сенатори, ја мислим да ту има неке грешке и у првом, и у другом делу. Пре свега, кад једно паробродарско друштво превози пошту и за то добије противуслугу, то се не може звати субвенција, то је плата за учињени посао. Ако се то назове субвенцијом, то је мало омаловажавање и довођење онога који тражи ту наплату у незгодан положај, да му онај који му исплаћује, каже: то је субвенција; даћу ти, али нећу ти дати данас, него сутра. Господо, овај посао превађања поште, по моме мишљењу, који не мора бити посве тачан, али износиће око 50% вредности од оне суме субвенције коју је г. Министар саобраћаја поменуо, а та износи за ова три паробродарска друштва укупно нешто испод 50.000.000.— динара (Министар саобраћаја Радивојевић 49.000.000.— дин.). Дакле 49.000.000.— дин. То је једно.

Друго, ми имамо овде у истом прорачуну Министарства саобраћаја и поштанску службу. Поштанска служба свршава се суфицитом од 210.000.000.— дин. али ту нема издатака за овај превоз поште по мору. То је неправедно јер ово плаћају такођер железнице из својих редовних прихода.

Ето, то доводи до незгодног односа између ових паробродарских друштава и Министарства саобраћаја. Једни који траже, уговором уговорену награду, плату, за свој обављени посао, а налазе се силом прилика у ставу једног молитеља који тражи субвенцију. Субвенција није милост. То је друга реч али у ствари морално изгледа скоро иста. Са друге стране Министарство саобраћаја плаћа из својих редовних средстава оно што са њим нема никаква посла; то није његова функција, нити је његова дужност. То би имало ићи на терет ерара поштанског.

Господо сенатори, кад би на тај начин правилно схватили ово питање субвенције, онда не би могли доћи до тога, да се бар за ових 50%, што износи награде за пренос поште, сваки час издају другачије одредбе, праве нове погодбе, "одгађа плаћање итд. Једном речи не би долазило до примена параграфа 41 Фин. закона. Осим превоза поште имају паробродарска друштва и једну другу дужност наметнуту од државе у јавном интересу, а та је дужност, да подражавају саобраћај са оним местима, са којима је иначе јако слабо развијен трговачки саобраћај. То су тзв. пасивне пруге, у места која ми не можемо занемарити као једну колонију из сто разлога националних и политичких, а нарочито и стога, што би се ако би та наша друштва обуставила провртбу, нашла већ

друга паробродарска друштва која би подржавала ту везу. Ова њихова дужност и функција јесте у нашем општем јавном интересу. Они врше ту један посао који је трговачки пасиван и ону разлику коју они губе мора да им даде јавност у чијем интересу они тај посао раде. Господо, нити за тих других 50% не ваља реч субвенција, јер то је једна одштета за учињени посао. Ја би желео да се ова реч субвенција макне из речника међусобних односа државе и паробродарских друштава, јер кад неко добије уговорену награду за учињену услугу, то не може бити субвенција. А ако останемо код речи субвенција, увек може доћи до неугодног одношаја, као да неко тражи нешто на што нема право, односно као да неко даје више од онога што би морао дати.

Господо сенатори, ја ћу настојати да будем врло кратак и зато нећу даље говорити о том питању, које је једно од најтежих за наш саобраћај. Тешко и за то, што н. пр. државне железнице које су у државној експлоатацији по цену највећих жртава не могу становите главне пруге напустити. То се може од колективности тражити, али од паробродарских друштава као од приватних предузећа не може се тражити да изгубе сву своју главницу, и да раде ма и с пасивом, само да уздрже декор. Има се право тражити од њих да не иду за обогаћењем акционара, него само за покрићем пасиве, или за наградом за учињени посао, а не и за ојачањем унутарње вредности поједине дioniце. Ја верујем да наша влада неће дозволити да до тога дође, да се извесне паробродарске линије обуставе. Кад гледам на онај други део, на накнаду за пасивне пруге, морам рећи једну другу ствар.

Мени је непознато да ли је обелодањена, али је потребно имати статистику промета између наших лука. Без те статистике тешко је израчунати пасивитет појединих пруга и ја би препоручио Министарству саобраћаја, у колико те статистике нема, да се она уведе, јер ова накнада пасивитета појединих пруга мора бити ригорозна и морамо пазити на то, да не би дошло до једне аномалије, да се субвенционишу, — да употребим још овај израз буџетски, — активне пруге, а да се оне пасивне, потребне пруге полагамо занемарују и обустављају.

Друга важна функција све поморске управе је, како сам рекао, веза са иностранством. То је она главна функција њена, у колико је та функција везана са вањском увозном и извозном трговином. У томе погледу има наша државна управа уговор од 1930 године са два наша паробродарска друштва Оцеанија и Југословенски Лојд, али изгледа, да политика наше поморске управе у томе правцу није увек сретна, па је чак можда и претешко рећи да није сретна, јер је са мало средстава тешко конкурисати вањ, — али факат је, господо, да од целог нашег увоза и извоза само 30% се увози и извози под нашом заставом, 60%, дапаче мислим 60.5% под талијанском заставом, а нешто преко 9% пада на заставе других народности. Господин Министар је право тврдио и то је сасвим тачно; да теретна носивост нашега бродовља износи 500.000 а наш увоз и извоз вањски износи нешто преко 23.000.000. Ми бисмо

имали права очекивати према томе једну већу перцентуалу у корист наше заставе, мислим да је ту нека погрешка, да ту има некаква разлога, нешто што не штима, нешто што не клапа, јер би перцентуала морала бити већа од 30%. Недостатци који се могу опазити и на првоме месту констатовати, не зависе нити од управе нашег поморства, нити од Министарства саобраћаја нити од Краљевске Владе. Има ту много тих чињеница, које на то делују. Али ја сам и другом згодом овде на једну такву важну чињеницу упозорно, а то је помањкање наших јавних складишта. Ми увозимо годишње 1000 тона колонијалне робе и та роба не може доћи директно нама, јер немамо царинских складишта, долази у Трст и Ријеку па долази полагамо нама. Ми извозимо дуван, али не директно јер немамо складишта. Ту имамо добар правилник, само немамо приватника нити општина, који би себи дали труда да по томе правилнику доскоче тој својој и нашој општој потреби. На жалост, код нас ту вреди правило, најприје се каже, дајте нам луку саградите, ми ћемо подићи складиште. Кад је лука готова, — каже се, дајте нам складиште, што ће нам лука без складишта. Ту фали прави морал. Не може се тражити, да нам само држава све даде. Ту постоју правилник и да се по том правилнику радило, већ би се било много израдило. Да се мислило од почетка онако како треба, могло се казати, саградите нам луку, ако се обвезете и осигурате да ћете израдити складиште.

Има и других недостатака, али ја мислим, да је један недостатак, који доприноси, томе, и који лежи и у самој поморској управи ово: Наша поморска управа нема контакта са нашом привредом. То је у три речи речено. Ми имамо један закон о трговачко-поморским вјешима, 1919 године именовани су чланови, али до данас нису се састали и то нити једанпут. Тко ће боље рећи управи поморској, куда има да иде једна вањска линија, у које луке ће бити најкорисније за наш увоз и извоз, ко ће боље рећи од наше привреде? Не, то се држи скривено. То је једна грешка, која не овиси о трећем, него о нама. Ја би молио госп. Министра, да у том правцу одреди, да се иде на боље.

Господо сенатори, нећу ни о тој дугој пловидби ствари да говорим. Али кад сам већ код поморства, поновићу опет ону жељу, коју сам на другом месту изјавио, т.ј. да би код нас морали бити установљени поморско-трговачки аташеи, али не само трговачки, него који се разуме и у поморску трговину. Наша конзуларна служба, наши трговачки конзулати, то су лучки уреди првога реда, али они не врше вазда ону велику функцију, која им припада не само по нашим позитивним законима, него и по интернационално признатим обичајима.

Још једну напомену о бродарству. Видите господо, вама ће изгледати необично, код нас је у моди данас, а и потреба је једна национална економска, да се виче против увоза угљена. Ко воли нашу морнарицу, тај мора бити против те вике. Од увезеног Енглеског угљена 90% остаје неопаришено и иде на бродове наше и туђе. Немојте господо заборавити, да је Енглески угљен неоп-

ходно потребан за сваку трговачку морнарицу, за сваки брод, који хоће да буде способан за конкуренцију.

Прво, јер за једнаки ефекат треба мање материјала, мање простора, а остаје им више простора за товар који плаћа подвоз. То је чиста добит. А друго, треба мање ложача и другог особља. То игра у данашњим приликама велику улогу, и, господо, ако би ми ишли тако далеко да забранимо сваки увоз Енглеског угља онда сви страни бродови биће присиљени ради тих двају елемената да иду преко на другу обалу и да тамо укрцавају угљем. Не можете ви њега присилити да се он веже за вас, он ће отићи преко и узће угљем, јер хоће да буде способан за конкуренцију. Господо, будимо опрезни са тим великим проблемом.

Господо, већ је време доста помакло и ја ћу свој говор да завршим овим: будимо свесни да мање говоримо за наше море, а више за њега да радимо. (Бурно одобравање и аплауз).

Претседник **Др. Анте Павелић**: Реч има г. сенатор др. Шиловић.

Др. Јосип Шиловић: Господо сенатори, када је прошле године г. Министар саобраћаја г. Лаза Радивојевић отварао пругу од станице Бакар до града Бакра, онда је и он, који познаје и море и приморје и оно обално пучанство и који зна важност мора за Југославију, видео како је преко потребно да се ова пруга од града Бакра што пре протегне до Краљевице.

Краљевица има, господо сенатори, бродоградилнице, једно од најстаријих бродоградилница у Југославији, и по моме мишљењу једно најважнијих у Југославији, јер је на најсевернијој тачци Јадрана. За моје младости пре 60 и толико година бродоградилнице у Краљевици радило је свом снагом и непрестано су се на њему градиле једна, две и три једрењаче. Ја сам као дјете — јер су из мога мјеста били калафати, то значи занатлије на бродовима, тесачи на бродовима — ја сам им носио ручак и ја, из властитога искуства знам какав је био рад бродоградилница и какав је био живот у Краљевици, и како је доцније, кад су настали пароброди, то бродоградилнице замрло. Тај наш сиромашни свет морао је да оде на свих пет страна света да као радник прехране себе и своју породицу. Сада би онај, који је био стручни радник на бродовима опет нашао посла код своје куће.

То бродоградилнице, господо сенатори, хвала Господу, опет је почело да ради и дужност је наша и Краљевске владе да се помогне томе бродоградилници да оно опет узради као што је радило у оно доба, кад су биле једрењаче — а то ће се и постићи ако се та пруга направи.

Други је предувјет да му се да прилика да ради бродове. Али је још један предувјет да се учини способним за конкуренцију са страним бродоградилницама. Кад имамо код куће бродоградилнице и способне раднике, онда је штета да се наша валута носи у Енглеску и да се тамо троше милиони, кад ти милиони могу остати код куће и њима се прехранити наш свет. Али је још томе предувјет још и то да бродоградилнице за сировине које набавља из иностранства не плаћа царину, јер иначе ми не можемо конкурисати са

страним бродоградилницима која сировине имају код своје властите куће.

Пошто је сенатор г. Томашић она друга питања, која сам ја хтео овде да разложим, већ разложно — на чему му захваљујем — то сад отпада и потреба да ја о тим питањима говорим. Само хоћу да истакнем једну чињеницу — на реч Г. Министра саобраћаја, који је говорио о редуцијама на железницама. Г. Министар саобраћаја рекао је да је редуцирао толико и толико возова, па је природно, вели он, да се редуцирају и поједине станице паробродарских друштава, јер је потребно да се дође до штедње. Ја бих упозорио Г. Министра саобраћаја, а и вас, господо сенатори, да постоји једна велика разлика између саобраћаја на копну и саобраћаја на мору. Јер, ако не можемо да дођемо кући железницом, ми ћемо доћи колима или пешке, али онај сиромашак, који живи на отоцима, ако нема пароброда, који општи са његовим местом, он не може доћи кући, а онај који је код куће, не може од куће. То је, дакле, велика разлика, и ја молим да се о овој разлици води рачуна приликом редуцирања пруга на мору — пруга које одржавају паробродска друштва на основу уговора са државом. Треба назити да наши отоци и поједина друга места на мору не остану без саобраћаја у најгоре доба године.

Конечно, господо, ја сам у неколико речи споменуо, кад сам говорио о трговичким-поморским академијама — о великом мањку код нас у погледу подуче морнара. Сви културни народи, који су на морима, не брину се само за изобразбу капетана и машиниста, већ још више за изобразбу морнара. Ја сам год. 1930. прошао, баш зато да проучим ово питање целим Средоземним морем, и проучио сам лађе у Италији и у Шпањолској. Исто овакве лађе — школе има и Немачка, и Енглеска, и све културне државе. У нашим лукама, деца, кад сврше основну школу, до 14 година скићу се, клатаре се, кваре се, не раде ништа, и не могу да раде ништа, јер у занат их неће, код куће немају шта да раде, а школу су свршила. У ово доба, сви културни народи дјецу морнара и лучких радника узимају на лађе-школе. Узму стару лађу, која већ није за пловљење по мору, и ту лађу удеде за интернат и за школу. И та дјеца се онда од 10 до 16 године своје, наобразују теоријски и практички, најпаче практички за морнаре. Њима управљају поморски капетани, а практичну обуку врше стари искусни морнари, који већ нису за путовање по мору, али су за ову обуку извршни. И да видите, господо сенатори, ту дјецу како вјешито обављају све морнарске послове; са коликом брзином и са коликом вештином она науче све морнарске послове, тако да постану извршни практични морнари. Последница је тога, да ове морнаре, који сврше ове школе-лађе, ванредно радо узимају сва паробродарска друштва, а и ратна морнарица их особито радо узима, јер у њима добија прворазредне подофицире за ратну морнарицу, пошто су они и теоријски а најпаче практички спремни за службу у морнарици.

Сасвим је природно, господо, да оно што имају сви поморски народи треба да има и народ Југословенски, који је такођер поморски народ; да и ми у нашој једној луци отворимо овакву лађу-

школу, и тако спасемо дјечицу наших морнара и лучких радника од улице, која их кваре и уништава, и да их за оно време спремимо за морнаре, да постану оно што је у крви њиховој, оно што су им били њихови оцеви, и дедови, и прадедови, и што хоће да и они буду.

Знате за ону кразну причу о морнару. Питали су младића који је ишао на море: „Где ти је отац умро?“ — „Утопио се“ — одговорно је он. „А где ти је дед умро?“ — „Утопио се“ — „Па, како да идеш и ти на море, кад су се утопили сви твоји: и отац, и дед и прадед.“ А младић је на то запитао: „А где је ваш отац умро?“ — „у кревету.“ „А где је дјед вам умро?“ — „И он у кревету.“ — „Па, како можете да идете у кревет, кад су вам сви у кревету помрли?“ Дакле, господо, то је у крви те дјеце и тих младића да се посвећују морнарској служби, и њих ништа не смета што су целога живота свога изложени погибели да се утопе у мору. Наш морнар, такмичи се, и то успешно, са морнарима целог света. (Одобравање). Наши морнари нису само у нашој југословенској трговачкој морнарици. Ја држим да нема морнарице на свету, где нећете наћи југословенског морнара; наћи ћете их и у морнарицама у Јужној и Северној Америци. Зашто? Јер су вјешти и способни. Уз душевну и тјелесну снагу, наш морнар има још и једну ванредну предност пред свим морнарима: он је трезвен, јер не пије, сваку пару, коју заради, шаље кући да издржава своју породицу.

Господо, овакве елементе ми морамо да подупиремо и да однегујемо што боље. Ово препоручам господину Министру, који има и срца и схватања, и душе за ову ствар и за наше море, и за наше приморје. Гласаћу за прорачун. (Одобравање).

Претседник Др. Анте Павелић: Реч има г. сенатор др. Хрибар. (Др. Иван Хрибар: Хвала лепо, ја се одричем речи.) Реч има сенатор г. др. Мића Мићих.

Др. Мића Мићих: Господо сенатори, наш народ вели: куд ће суза него ли на око, о чему ће Приморац него о мору! Зато ми Приморци кад је говор о саобраћају, не можемо а да не говоримо о саобраћају на нашим морским обалама.

На Јадранским обалама одвијала се наша прошлост. На овим обалама верујемо да је наша будућност. (Бурно одобравање.) Кроз векове на Јадрану стражу стражимо, на Јадрану браћу дочекасмо! Дубровник горео је луч слободе да Југовића мајци пут на Јадранско Море каже, да јој Јадран каже, где је Краљевићу Марко свој топуз утопио. Морамо да говоримо о нашем мору, кад видимо гђе похленне очи на наше обале зијају; морамо да говоримо о нашем мору, нека сваки зна и нека сваки чује да је Марко по свој топуз на море дошао, и да на нашим обалама ми јесмо и ту остајемо. (Бурно одобравање.)

Без мора нема слободе, без мора нема живота; Јадранске обале то су плућа југословенског тела.

Моћне нације дужне су развоју поморства своју власт, богатство и сјај. У осталом што да по туђем свету тражимо примере те велике истине, кад у нашој националној историји имамо најбољи пример у малој дубровачкој републици,

Стари Дубровник, једино хвалећи својој доброј развијеној поморској трговини, могао је да дође до оног великог економског благастаја, а да помоћу овога стекне и нашој нацији у аманет предаде оно културно богатство, којим се читава наша нација поноси.

И данас Дубровник и остало наше Приморје посвећује своја средства и своје напоре развоју поморства; иницијативе и одлучне добре воље има, а на нашој је народној држави да ту иницијативу довољно помаже; пут којим је ишла малена дубровачка република био је добар; велика Југославија у правцу поморства нема него да гази истим путем, а још већим полетом, још јачом снагом.

Истина је, данас поморство, као и разне друге гране привреде, проживљује тешке часове; али док буде поморства, ово ће имати своје скокове и падове; једнако као и брод на свом путу диже се и пада, да буде играчком валова и олуја; треба броду помоћи да не заглави, да се из моменталне невоље извуче, пак ће кад се спаси, онет да плови и богатство носи.

Поморство уз нашу обалу треба особито помагати. Наш поморски саобраћај на нашим обалама присиљен је да издржи ватру. Утакмица која долази с оне друге стране мора, утакмица немиле која је потпомагана богатим дапаче расипним субвенцијама са оне стране. Та утакмица не може да има други циљ до ли онај пропаганде, успоредо оној општој пропаганди: „про Далмациа“. Према томе, факат стоји да се у нашим територијалним водама, да нашим обалама и у нашим лукама, не желећи сретстава, па макар при томе настрадала и која наша лађа, која носи нама које свето име, — врши систематична и устрајна пропаганда, у циљу да се пред страним свијетом покаже како ово тобож нијесу Југословенске обале, тобеж нијесу Југословенске луке.

Новчане жртве, систем и устрајност којима се са туђе стране та акција проводи, доказују привредну и стратегиску знаменитост наших обала, доказују да о томе треба водити рачуна и за то да наше поморство треба помагати и уздржати у толикој и таковој мјери, да ово буде у стању не само издржати већ и сломити наметнуту му утакмицу. Ту приватна иницијатива није довољна ту треба да и држава прискочи свом снагом своје моћи. А кад би услед све јаче економске депресије разне ставке буџета морале остати неприведљиве, она која се односи на поморство у сваком случају нека се проведе, јер она важи једнако као и издатак за војску и ратну морнарицу, јер то је издатак на одбрану националних интереса, издатак на одбрану наше територије.

Ту је, господо, још један други економски и национални моменат.

Економски моменат у томе што би обуставом бродарења биле укинуте разне саобраћајне пруге, а лађе привезане за крај, те наши поморци остали без своје зараде, надаље интерес промицања туризма, који у главном са наших обала развија се у унутрашњост земље, те апсолутно тражи што већи и што бољи саобраћај на нашим обалама, јер баш завидна љепота наших обала је онај фактор који странца у нашу земљу привлачи.

Има још слиједећи важни национални моме-

нат југословенске трговачке лађе то су наша пловећа територија; то су широм свијета преставници југословенског карактера наших обала, наши прослављени поморци то су драгоцене резерва нашој ратној морнарици.

Наши поморци окорјели у борбама широким морем, људи су широких погледа и тврдог карактера, значајни патриоте. Уз нашу обалу гђегод у насељима има поморских капетана и помораца, ту живи здрава национална свијест.

На прошле скупштинске изборе као у Орелици и другђе, та насеља хриллила су на изборе до сто на сто. Сретна су она насеља у којима наши поморци претлађују и воде главну ријеч, све само људи искусни и практични. Ту је све сами здрави Југословен, који на темељу свог скупо стеченог искуства добро знаде да у часу невоље само заједничка пожртвовност и сарадња може спасити брод, пак и државни брод.

Господо сенатори, не може бити правога развоја ни напретка на нашој обали, ако обала са задељем и унутарњошћу земље није повезана природним железничким артеријама. Унска пруга од животне важности за далматинску обалу, дугогодишња оправдана жеља пучанства на тој обали, ђа задовољством чујемо да се оствараје те са овог мјеста г. Министру саобраћаја г. Радивојевићу изразујем захвалност и признање на напорима које је уложио да до тог остварења дође. Битићемо особито сретни ако му једнога дана ту захвалност будемо могли изразити за остварење јадранске пруге кроз осиромашену Зетску бановину на јужну нашу обалу.

Све што држава учини и жртвује на наше обале за поморство и поморски сталез, не смије се жалити; сигурно је да то није уложено непродуктивно, већ је уложено у сигуран напредак наших привредних и националних интереса.

Ја имам дубоки осећај да г. Министар саобраћаја чини што је могуће да помогне развоју наших обала; не можемо од њега захтевати оно што је немогуће, али познајући његову добру вољу, његове напоре и потпуно познавање предмета, ја ћу са правим задовољством да гласујем за буџет његовог ресора. (Одобравање).

Претседник Др. Анте Павелић: Има реч г. сенатор Павле Вујић.

Павле Вујић: Господо сенатори, господине министре. У почетку нисам имао намеру да говорим, али изазван говором мога пријатеља г. Др. Станишића, изазван говором који је лично не на говор већ на један песнички апел упућен на срца свију оних који треба да мисле о једном крају на који се често пута заборављало.

Заборавља се, можда, зато што се није стигло, да се и о тим питањима мисли, заборавља се на онај део наше отаџбине, који чини Зетска бановина у веза са Санцаком, који тангира мјој ужички крај. То је био разлог да и ја кажем неколико речи и да њега допуним а нарочито са обзиром на извесне потребе Санцака, који је некад припадао ужичкој области.

Може бити да г. Министар не зна, да је питање Лимске пруге једно од питања, којим се некада јавност занимала много више него данас и због кога су питања депутације долазиле, и ја сам у

тим депутацијама био. Пре седам до осам година сви ми из тих крајева били смо уверени, да ће се та велика потреба не само тога краја већ, по моме мишљењу, и потреба државе моћи ускоро остварити. Лимска пруга заслужује, господо, да се о њој две три речи више каже у толико пре, што сад видимо, да је из програма грађења Лимска пруга, стицајем прилика, изостала за идућу годину. Не знам дали се то може поправити, не знам дали се може наћи начина, да се бар извесан део радова на тој прузи у идућој години ради. Може бити да ће се то моћи остварити, што зависи од економских и финансијских прилика, у којима ће наша земља бити у идућој години, али ја морам да се одужим својој савести са ово неколико речи. Тај крај, господо, тај део Санџака као и цела Зетска бановина, бар онај горњи део, остављени су на милост природе, на милост Бога. Изгледа ми, да се свакодневно одлаже оно, чиме би се могло тим крајевима помоћи.

Господо, некад у старо доба, за време Немањина долина Лима и предели око те велике и лепе реке били су чувени и сливни, јер је то колевка старе културе за време Немањина. У тој долини у оно доба била су многа места чувена. У тој долини било је врло много манастира што сведоче рушевине, које је могао видети сваки, који је тим путем прошао. Данас је тај крај остао потпуно одвојен само зато, што нема могућности, да своје производе донесе или дотури до жељезничке пруге. Некада се много сањало, да се та жељезница уз Лим направи и мислило се, да ће ускоро бити тај план остварен. Али, господо, ето сада видим из експозе г. Министра, да је и то поново одложено, ко зна докле.

Господо, између Пријепоља и Бијелог-поља уз Лим има само једна стаза, којом могу ићи каравани са коњима али не целом дужином него на извесним местима товари се морају да скидају, те људи морају на леђима да преносе товари преко извесних места, па да их претоварују и једино на тај начин имају комуникацију између Пријепоља и Бијелог поља.

Истина постоји пут један од Пријепоља преко Јабуче за Пљевље и одатле за Бијело Поље, али је то много даље, не знам тачно, колико километара дуже, и тим путем не иде народ, он мора да иде уз Лим и тим путем, који је постојао пре неколико стотина година ма да је вероватно онда био бољи него што је данас. Још једанпут хоћу да нагласим, да ће тај крај имати користи од подизања те Лимске пруге, да би се онај народ колико толико оснажио, кад би могао да пласира своје производе, којих има у изобиљу барем у погледу воћарства, — то знају господа сенатори, који познају тај крај, али има још разлог чисто национални, по моме мишљењу и стратегијски. Али у то нећу да улазим, већ ћу рећи, да је та пруга потребна и због тога, да веже долину реке Дрине са Јадранском пругом, која ће ићи и која се већ у неколико гради, преко Пећи и Андријевице.

Већ неколико година — вама је господо познато — да се борба водила око тога, куда ће Јадранска пруга ићи. Господин Министар зна за ту ствар, зна да је било врло добрих стручњака ин-

жињера, који су заступали гледиште, да Јадранска пруга треба да иде овим правцем. Чак и закон је један био изашао, господа се можда и сећају закона, који је у скупштини донесен и према томе су утврђене три тачке Јадранске пруге: Београд Вишеград—Котор. Доцније се отступило од тога правца, — ја у то и не улазим, али барем када се отступило, да иде тим правцем Јадранска пруга, требало је подићи ову пругу тим пре, и ако има друго степени значај, зато што је врло важна не само за онај народ, него и за саму државу нашу.

Ја желим да топло препоручим господину Министру, да тај проблем не заборави, да покуша не би ли нашао неку другу фирму, или неко друго предузеће, које би могло да ту пругу ради, барем ако не са чега другог, а оно са овога економског гледишта, јер је народ тамо у великој невољи, и тамо је пасиван крај. Радећи ту пругу, дао би се посао народу, да лакше ове тешке дане преко главе претури.

Господо, у вези с тиме поменућу само још две ствари.

Господо, ви знате, да постоји пруга уског колосека, која припада бановини од Шапца до Ковиљаче. Та је пруга некада имала своју улогу више локалну. Да би та пруга имала већи значај, да би користила и другим крајевима, требало би да се продужи уз Дрину до Вишеграда, те би на тај начин везала градове у исто време омогућила нову једну комуникациону везу.

Исто тако хоћу да поменем једну жељезницу, о којој смо ми у Банском већу много говорили, а то је жељезница Тузла—Брчко. Важност те жељезнице нећу овде да износим, јер је она довољно позната. Ту би моји другови сенатор господин Шола и остали могли више рећи, да је та пруга толико важна, зато што су тамо крајеви, у којима има врло много разнолики руда и ради експлоатације тих руда та је жељезница врло потребна, и верујем, да би она сигурно била активна, не би била пасивна. Да је та пруга важна, доказ је, да је Бановинско веће решило, да се бановина задужи и да се та пруга направи, али моје је мишљење било и онда и сада да је природно и да је боље да ту потребу држава задовољи, да држава сама направи ту пругу а не бановина. Ту жељу исказујем са своје стране налазећи да би право било кад држава већ прави жељезнице по целој земљи да и ту пругу прави она а не бановина, нарочито пругу која је од првокласног значаја. На завршетку молим г. Министра да ову моју жељу прими к срцу и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање).

Претседник др. Анте Павелић: Реч има г. Министар саобраћаја.

Министар саобраћаја Лазар Радивџић: Господо сенатори, из говора г. претговорника несумњиво изражене су извесне жеље у погледу обраћања пажње на поједине проблеме саобраћајне, на поједине проблеме грађевинске које су већ од стране администрације студирани и који су проблеми на дневном реду. Питање везивања Црне Горе и извесних наших крајева предмет је посебних студија и администрације и једне грађевинске политике. Није ту, господо, у питању лич-

ност овога или онога Министра, није ту у питању расположење или нерасположење према извесним крајевима нашим, него се ту проводи једна национална грађевинска политика, која ће да произлази из једног националног државног програма, која ће да води рачуна о свим крајевима и који ће да значи да се држава има да осети у свим деловима њене територије. (Бурно одобравање). Нека ми је дозвољено да кажем, да некада изолована Црна Гора почиње све више да се осваја путем комуникација. Она се осваја са три правца: прво, са пругом Прибој-Пријеноље-Бедопоље, осваја се са продужењем пруге узаног колосека према Никшићу и Подгорици и осваја се на тај начин што се изграђује и пруга која има да иде од Приштина за Пећ. Упоредо са грађевинском политиком у погледу грађења путева иде и политика државна у погледу грађења гвоздених путева, тако да једнога дана у будућности — јер зато треба времена и материјалних сретстава, моћи ћемо да решимо проблем мрежа наших железница и путева тако, да с обзиром на циљеве те наше грађевинске политике једнога дана будемо у положају, да се не може ни с које стране да пребацн да су занемарени интереси појединог краја.

Што се тиче пруге Тузла-Брчко, да та пруга није била предмет интересовања Банске управе, сигурно и свакако та би пруга била једна од оних о којима би морала да води рачуна држава. Свакако та пруга има ту вредност, што се том пругом улази у извесне индустријске базене Босне и што се том пругом нормалног колосека почиње да замењује систем узаног колосека. Узани колосек 76 см. и 0,60, то је свакако један систем железнички који ми морамо да чувамо све дотле, док не будемо имали материјалних сретстава да оне територије, на којима тај систем данас функционише, запоседне нормална пруга. У том погледу морамо целу нашу акцију да упутимо према нашим средствима.

И онда тек кад са нормалним пругама будемо освојили целокупну територију узаног колосека, можемо дефинитивно напуштати систем узаних пруга.

Господо, нека ми је дозвољено да се само за моменат позабавим и питањем поморства нарочито због тога, што су тројица од господе предговорника то питање покренули. Прво уважена г. др. Томашић говорио је о томе, да између Управе поморства и привреде нема контакта и да је потребно да се тај контакт створи, затим да је поморство распарчано на неколико министарстава, на неколико надлежности, а када се сви о нечем старају, и када има много администрација, онда се готово нико не стара за тај посао. Тако од прилике излази из говора г. др. Томашића. Међутим, господо, једно је основно начело у саобраћају да се саобраћајна политика мора дириговати са једног места, и поморски саобраћај мора да буде у надлежности Министарства саобраћаја као и сви они атрибути, и све оне форме које отуда произлазе, морају да буду вођени само са једног места. Када се решавало у погледу пруга слободне пловитбе, онда смо ми имали контакта са Министарством трговине, а ја мислим, да је Министарство трговине једно од оних надлежних

Министарстава баш за сва та питања из области привреде.

Несумњиво је да је Министарство трговине овлашћено да решава о циљевима и задацима спољне трговине, као и то да питање субвенција појединих пруга треба да је у складу са интересима наше спољне трговине. Субвенцијом ја сам у своме говору назвао допринос државе паробродарским друштвима због тога, што је тај израз у погледу терминологије унесен у уговоре, и тако су се те субвенције од почетка називале и третиране. Те субвенције створили су ти уговори закључени у атмосфери из год. 1929, када су привредне и економске прилике у нашој земљи биле сасвим друге, у једној атмосфери, кад су све ствари сасвим другачије изгледале, и када су државни приходи сасвим другачији били. Најзад када се на оваква питања могло са једног либералнијег гледишта гледати. Међутим ми се данас налазимо у једној специјалној ситуацији, ми данас преживљујемо тешке дане и ми морамо бити свесни положаја у коме се налазимо, свесни да чинимо довољне жртве које неће имати тешких последица на оне хитне интересе. И због тога господо, ми морамо говорити о мору и о нашем поморству, ми морамо о том отворено расправљати и само на тај начин, ми ћемо моћи да ствари поставимо на одређено место, да говоримо и мислимо и да радимо за море.

Господо, што се тиче школовања подмлатка и на то је обраћена специјална пажња и ја сам благодаран уваженом сенатору г. др. Шиловићу, што је то питање поменуо, јер је поморска управа несумњиво заинтересована у том, да има један добар и стручан подмладак. Стога смо се и ми господо бавили с тим питањем у погледу организовања једног школског брода, на коме ће се формирати једна школа за наш поморски подмладак, па да у тој школи изградимо и одатле да формирамо будуће пионире нашег поморства. (Узвици: Живео).

Господо, ја вас молим да верујете, да су у Министарству саобраћаја чинјени искрени напори, да се наш саобраћај унапреди и развије и да у то име можемо да се меримо са осталим народима у Европи. Само не треба заборавити то, да смо располагали ограниченим средствима, као и то, да је један период времена од 10 година сувише мали, да се сви проблеми ликвидирају и реше. Потребно је и више времена и више материјалних средстава, али добре воље и разумевања мислим да никада није недостајало. Зато Вас молим да изволите примити овај буџет. (Буран плесак).

Претседник др. Анте Павелић: Претрес је завршен. Прелазимо на решавање. Молим г. известноца да чита поједине партије буџета Министарства саобраћаја.

Ивестилац др. Владимир Андрић чита партију 621.

Претседник др. Анте Павелић: Господа која примају ову партију, нека изволе седети, а која су против нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи. Ogлашћујем да је партија 621 примљена.

(За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл.

102 устава и чл. 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела XI Министарства саобраћаја, и то од партије 622 до закључно партије 661, а такође и цео буџет расхода и прихода саобраћајних привредних предузећа у ресору Министарства саобраћаја.)

Претседник Др. Анте Павелић: Објављујем да је тиме предлог буџета Министарства саобраћаја прихваћен у потпуности. Ако је са вољом Сената, сада можемо прећи на расправу наредног предмета буџета, а то је предлог буџета Министарства социјалне политике и народног здравља. (Чује се: Да се ради!) Реч има г. Министар социјалне политике и народног здравља.

Министар социјалне политике и народног здравља **Иван Пуцел:** Министарство социјалне политике и народног здравља је у свакој држави мерило културне зрелости и напретка једне земље. Његов задатак јесте у главном тај, да изравни супротивности између интереса појединих друштвених слојева, оно је отворено за то да анархију друштвених сукоба замени смишљеношћу државне интервенције. У том правцу је наше Министарство извршило у историји нашег народа једно важно и корисно дело, које ће тек касне генерације моћи да оцене.

У овоме Министарству било је јаким иницијатива, које су дале значајна дела, за која је наша држава убрала признање иностранства и постављена другим државама за пример. Ради тога могу примити приговоре на рад Министарства једино као критику недостатака социјалне администрације, као једног дела опште државне администрације. Критиковати тежње самог Министарства значило би неразумевати дужности друштвене заједнице да ради на спасу народног здравља и социјалне будућности целе државе, не само рада већ у првом реду капитала. Не могу примити нападаје на осигурање радника, као система збрињавања најсиромашнијих друштвених класа, ићи на хигијенске заводе као расаднике здравствене културе, поготово кад критике одавају често само непознате материје. Ако неко устврди да социјално осигурање гомила капитала и то на стотине милиона и на милијарде динара у садашње критично доба, а зна се да је грана осигурања за случај болести пасивна услед тешке незапослености, рђавих станбених и прехранбених прилика народа и ниског стандарда живота, — ту нема више ни разговора ни дискусије. Цела готовина осигурања радника износи нормално 30—50 милијона динара.

Нема сумње, да су социјални терети осетљиви. Међутим у једној примитивној и ратом изнуреној земљи и ови терети нису довољни за лечење тешких социјалних болести. Поготово морају ови терети бити тешки, ако се зна, да држава са најбољом вољом не може више да одвоји од 240.000 динара. За решавање својих социјалних и здравствених проблема заједно са инвалидским пензијама. Нећу да повлачим упоређење са социјалним буџетима много мањих држава. Ја хоћу само да напоменем, да се за незапослене раднике предвиђа у буџету 130.000 динара и за репатрирање исељеника 400.000 динара. То је мало, то је много премало. У таковој ситуацији не

може Министарство друго да ради, него да спасава највише државне интересе оптерећењем самих интересената, радника, послодавца, исељеника и тд. У неким питањима, као на пр. у питањима заштите деце, мораћу и падаље да апелирам на јавну добротворност и ако је спасавање будућих генерација здравствено и морално, без сумње највиши постулат дужности чувања народне будућности.

Интервенција у свим друштвеним споровима је незахвалан посао. Средња линија компромиса, као логична консеквенција, незадовољава никога. Таква једна неблагодарна али ипак нужна мера биће интервенција државе по интересном сукобу између станара и кућевласника. Неопходно је потребно обезбедити државним службеницима, радницима, малим трговцима и занатлијама станове и локале по спошљивим ценама. Ово питање је у Југославији тим компликованије, што у главним центрима, који пате од станбене кризе, зграде нису већ амортизоване и отплаћене. Велики део грађевина подигнут је после рата, често без капитала и под најнеповољнијим условима, знатним делом зајмовима са високом каматном стопом. Крајна обзривост је у том погледу потребна а то тим више, што су прилике у појединим местима дијаметрално опречне. Биће дакле упутно прописати оквирни закон, са овлашћењима, како би поједине бановине могле да си кроје станбене прописе према локалним приликама и потребама и да се нађе ефикасна заштита станара са што мањом употребом апарата државне власти.

У погледу осталог законодавног рада подручног ми Министарства, стојим на становишту, да се доносе само закони који су неопходно потребни и да ови закони буду кратки језговити и јасни. Хипертрофија законских норми велика је мана нашег времена и доводи администрацију ад абсурдум — до немогућности познавања законских прописа од стране извршне власти. Овако стварамо рђаве чиновнике, а познато је, да добри чиновници стварају и са рђавим законима добру администрацију. Зато сматрам да не треба доносити нове законе, где већ такви постоје — већ да се новелирају, ако су се у пракси показали недовољнима. Јер нови закони значе за хиљаде и за милионе лица губитак скупоценог времена за њихово поновно проучавање и стварају неспоразуме и нетачна тумачења — а тиме за дуге године правцу несигурност. Ради тога помишљам само на новелирање Закона о осигурању радника, Уредбе о посредовању рада, Закона о исељавању, како не би ресор социјалне политике створио непотребне забуне у администрацији. У колико ћу бити присиљен, да у неким питањима, као на пример у питању помораца, предложим нове законске предлоге, настојаћу да закон буде што више лапидаран, сажет и кратак. —

Нова буџетска година значиће за мој ресор годину тешког искушења. Са недовољним апаратом и са недовољним сретствима изгледамо готово наоружани за борбу са привредном кризом. Само ако ће јавност добровољном сарађом и жртвама осигурати држави несребичну помоћ, одолећемо тешком судару, који сад очекујемо готово голоруки. Бићу сретан, ако садашња несрећа прође мимо

нас без већег зла, а бићу још срећнији, ако ће искуство садашњице упутити нас да се благовремено спремимо за слична искушења са што бољим и сигурнијим превентивним мерама. У тим мерама мораће да иду ради капитал руку под руку. Криза незапослености може се лечити једино јаким кредитима за помагање здраве индустрије и јавним радовима, који могу на тај начин да радницима обезбеде ухлебље и рад. Давања помоћи треба нарочито код нас, у земљи наупера и просијака, избегавати. Али за такав векопотезан рад потребни су велики капитали. Зато су радници и послодавци дужни да спремају за такве случајеве благовремене резерве, које би им данас могле обезбедити рад и опстанак, а не да у доба просперитета отклањају социјалне терете. Сматрам, да ће и индустрија, занатство и трговина увидети да је неопходно створити кроз фондове за незапосленост причуве за помоћ привреди за случај привредне кризе и да ће бити за то у њиховом властитом интересу да ове фондове дотирају са што већим приносима. У таквом случају неће бити више потребно да се за помоћ незапосленим радницима мора у последњем часу, у моменту непосредне опасности тражити спас у амандманима Финансијског закона.

Исто тако сматрам, да су неопходно потребне превентивне мере за лечење периодичких криза пасивних крајева. Ове године држава је под најтежим околностима морала да обезбеди бесплатну храну готово свима бановинама. За те крајеве дато је у првој квоти: За Љубљану 0 вагона пшенице, за Загреб 80 вагона, за Бањалуку 107 вагона, за Сплит 223 вагона, за Цетиње 340 вагона, за Сарајево 0, за Нови Сад 0, за Ниш 0 и за Скопље 0, укупно у првој квоти издато је 750 вагона пшенице.

У другој квоти издато је у вагонима пшенице: Љубљани 20, Загребу 80, Бања Луци 70, Сплиту 150, Цетињу 100, Сарајеву 44, Новом Саду 6, Нишу 15, и Скопљу 15. Према томе у другој квоти издато је свега 500 вагона пшенице.

У трећој квоти издато је укупно 255 вагона пшенице и то све Бања Луци.

У четвртој квоти раздат је кукуруз и то следећим местима у вагонима: Љубљана 20, Загребу 80, Бања Луци 125, Сплиту 85, Цетињу 130, Сарајеву 60, Новом Саду 20, Нишу 40, Скопљу 25 и остало је 15 вагона резерве који ће се употребити за најихтнију потребу. Укупно издато је у четвртој квоти 600 вагона кукуруза.

Осим тога раздавања је помоћ Црвеног крста у људској и сточној храни, и она је раздавана после већим местима овако: Љубљана није добила ништа, Загребу 49,35 вагона људске хране и 17 вагона сточне, Бања Луци 72,8 људске, 4 сточне; Сплиту 78,5 људске 2 вагона сточне, Цетињу 114 вагона људске, 17 вагона сточне; Сарајево 25,5 вагона људске, 1 вагон сточне; Новом Саду 3 вагона само људске хране, Нишу 1 вагон људске хране и Скопљу 1,3 вагона људске хране. Према томе помоћ Црвеног крста износила је 345,45 вагона, људске хране и 30 вагона сточне хране.

Држава је одобрила укупно: 1505 вагона пшенице и 600 вагона кукуруза или 2105 вагона људске хране, које је распоредила: Љубљана 40, За-

греб 240, Бања Лука 557, Сплит 458, Цетиње 570, Сарајево 104, Нови Сад 26, Ниш 55 и Скопље 40, а 15 вагона остаје у резерви. Уједно са Црвеним крстом издато је људске хране: Љубљани 40, Загребу 289,35, Бања Луци 629,8, Сплиту 566,5, Цетињу 684, Сарајеву 129,5, Новом Саду 29, Нишу 56, Скопљу 41,3 или укупно 2450,45 вагона људске хране. Са сточном храном издато је 30 вагона више дакле 2480,45 вагона људске и сточне хране. Поред тога одобрила је и војска и Министарство пољопривреде извесне квантуме сточне хране за поједине пасивне крајеве

Осим тога са стране Црвеног Крста дато је за исхрану стоке, а и министарство пољопривреде за исхрану стоке одобрило је кредит од 3 милиона динара. Поред тога дате су и упутнице, као што су и бановине дале много. Поред ове бесплатне хране у пшеници и кукурузу држава је дала и упутнице. Те упутнице су одобрене овако: Љубљана 379 бесплатних, а 200 упола цене; Загреб 1188 бесплатних, 85 упола цене; Бања Лука 350 бесплатних а 45 упола цене; Сплит 1005 бесплатних а 75 упола цене; Цетиње 717 бесплатних а 30 упола цене; Сарајево 650 бесплатних, а 521 упола цене; Нови Сад 368 бесплатних, а 35 упола цене; Ниш 301 бесплатно, а 20 упола цене; Скопље 260 бесплатних, а 10 упола цене; Црвеном Крсту 653; Призиду 2505, — укупно упутница бесплатних 8386, а упола цене 1021.

Господе, ја мислим да је држава у времену овог тешког економског и финансијског стања учинила много више него што би то ико могао очекивати. Разуме се да их има много који мисле да је то неки фонд за привредне радове и да држава располаже са кредитима за привредне радове, али ја морам учинити констатацију да то није никакав фонд, за привредне радове, већ је то дато у овим тешким приликама из разлога да се не приговори, како се држава не брине за сиромашне крајеве и да се не приговори да је неко умро од глади у нашој држави. Ја могу тврдити да је најпотребније учињено. Разуме се да та помоћ није довољна, али ипак дато је више него што се то могло очекивати. Ја вас могу уверити да сам ја тражио више него шт осам добио, али због финансијски тешког положаја није се могло више добити.

Проблем хиперпопулације села је један од најважнијих проблема социјалне политике и њему ће моје министарство морати да посвети нарочиту бригу у вези са рационализацијом пољопривреде, колонизацијом и континенталном и прекоморском емиграцијом. Ми ове проблеме нисмо још научно ни начели. Биће задатак једног социјалног научног института да прикупи потребни статистички материјал за решење овог проблема. За овај рад треба године систематских и стрпљивих студија у сарадњи са хигијенским заводима, који су до сада већ дали одличне резултате на пољу хигијенског испитивања земље, али тај посао треба ипак једном отпочети.

Ја нисам био, на жалост, присутан, али сам читао да се овде, за време начелне дебате, много нападао досадањи рад Министарства социјалне политике са стране једног г. сенатора. Мене је то пребацивање много заболело, ма да ја нисам тада био Министар социјалне политике, али већ по

дужности својој морам да браним рад и својих претходника. Како рекох, то пребацивање заболело ме је, што значи да ову одбрану врло радо примам, јер ја сам уверен да је то Министарство много учинило, нарочито кад се има на уму да му није стајало на расположењу довољно сретстава.

На пољу хигијене извршен је значајан рад сретствима државе и помоћима примљеним од иностранства, у првом реду од Рокфелерове фондације. Са сретствима Рокфелерове фондације подигнута је школа народног здравља у Загребу, с основним задатком: да усавршава лекаре у питањима хигијене, да их спрема за ту службу и да врши хигијенску пропаганду у селима. Санитетско-техничко одељење израђује стандард-планове за хигијенске објекте у селима и изводи их. Одељење за ципива и серуме производи ове важне продукте за спречавање и лечење заразних болести за целу земљу, а особито за потребе војске. Производи су тако доброг квалитета, да их и иностранство купује. Исто одељење израђује ципива и серуме за болести животиња и даје их уз цену коштања сељацима, што је од огромног значаја за унапређење сточарства. Школа се издржава највећим делом од својих прихода, а у краће време издржаваће се потпуно из тих прихода. Фондација је одобрила за 4—5 година помоћи за усавршавање стручњака за решавање привредних питања у вези са здравственим. Тако ће фондација дати прилике да се велики број наших ветеринара, агронома и социолога спреми за тај део рада на селу, јер без привредне обнове не може бити ни здравствене обнове. Почетак сарадње пада у годину 1923, кад су претставници фондације посетили нашу земљу. Фондација помаже само превентивну и социјалну медицину. Стипендије су се давале лекарима, ветеринарима, санитетским инжењерима и нудиљама, и то на страни за усавршавање у струци. Већина стипендиста упућена је у Северну Америку, Енглеску, Немачку и Данску. До сада је овакве стипендије добило 46 лица. Домаће стипендије давале су лекарима, ветеринарима, инжењерима за усавршавање у служби у хигијенској струци. Ову помоћ је до сада уживало 120 лица. Специјалне стипендије добивали су статистичари за рад на медицинској статистици код куће.

Поред тога је фондација помогла: уређење централног хигијенског завода, оснивање домова народног здравља и здравствених станица у Босни, Херцеговини и у Јужној Србији; издржавање и уређење школе нудиља у Београду и у Загребу; набавку научних књига у хигијенским заводима у Београду и у Скопљу, набавку специјалних машина за медицинску статистику у Централном хигијенском заводу, путне трошкове референту за нудиље при Министарству, сталне стипендије двојици директора хигијенских завода сваке године за путовање и усавршавање на страни, сарадња са медицинским факултетом ради практичног образовања студената медицине за хигијенски рад по селима, стално испитивање и сузбијање маларије у Јужној Србији.

Помоћ, коју је дала фондација нашој земљи, износи 40 милиона динара. Велику благодарност дугује наша земља овој фондацији, која је нашу земљу у свом настојању за напретком тако обил-

но помогла. Али, наша земља може да прими са задовољством к знању признање за наш рад, које изриче сама фондација. Претставник фондације изјавио ми је: да је: са добивеним новцем учињено више него што се је очекивало, и да је новац употребљен занста правилно и у корисне сврхе, што произлази и из обрачуна и признаница, које чува фондација у Паризу.

Рад је контролисан не само у погледу издатака већ и погледу извршених радова. Данас сматра фондација да је главни посао завршен и завршен на начин, да може служити за углед другим државама. Др. Штампар, који је руководно пословима око хигијенског дизања народа у Југославији и стварања хигијенских установа, уложио је своје силе, да фондација и даље потпомаже нашу Краљевину, како би она постала центар хигијенског рада и расадник хигијенске културе на Балкану.

Овај озбиљан научни рад наишао је на опште признање у иностранству што је најбоље доказано тиме, да инострани лекари долазе у нашу земљу на проучавање наше хигијенске службе, и да је хигијенска секција Друштва народа ангажовала директора наше школе народног здравља на две године, да изврши реорганизацију хигијенске службе у Кини.

Господо, разуме се да обично бива у животу када је неки појединац нарочито загрејан за неку идеју, да он поштује ту идеју и постаје по мало фанатичар. Господо, поготову ми политичари бивши сигурно смо то на нама самима осетили. Ако волиш један програм, ако га поштујеш, не можеш другојаче да га браниш, него фанатично. Тако исто ја мислим и држим то о г. Штампару. Он је претставник превентивне медицине, и као такав загрејан је за ту добру ствар, постао је све фанатичнији и фанатичнији у своме послу и својој струци, па је сасвим природно да је био онда мало омрзнут код оне друге медицине, да га они, претставници куративне медицине, мало замрзну. (Веселост у сали.) Ја сам истина ланк, али, могу вам рећи, да је и једна и друга струка потребна, да је то тако као код човека руке, да несме да занемари леву ако ради много десном. Ја сам нагласно да не треба да буде даље свађе, него да се покуша као и у политици, златна средина, да се нађе хармонија, сматрајући са своје стране да је потребна и куративна и превентивна медицина.

У недељу мене је посетио др. Калос, амерички заступник Рокфелерове фондације за нашу земљу, Бугарску и Турску.

Мени је било мало чудно када је дошао стран човек који је пратио и назрео рад једног нашег човека, који је говорно са похвалом о томе раду, ма да неки наши људи томе човеку замарају. Мени је било мало тешко да ми наше људе потцењујемо, а да их странци цене. Напоменуо ми је да је г. Штампар и онда, када су га наши послали у иностранство, показао се велики човек. Он је онда молио поново Рокфелерову фондацију да помогне нашој земљи и да нам се прискочи баш у тешким данима. Ја морам то овде да констатујем, јер је мени тешко кад се удара по једном раднику, па макар био и мало фанатик у своме послу.

Жалим, да не могу поднети Сенату програм радова које би подручно Министарство требало у идућој години да изврши и којима се једино могу радикално решавати социјални проблеми. Врло мало моћи ће се учинити за уређење болничког питања. Питање станова, нарочито чиновничких и радничких станова, остаје и даље нерешено. Само у неким местима у Новом Саду, у Сплиту, у Загребу, у Љубљани, у Бањој Луци, моћи ће се приступити решавању питања радничких склоништа.

Жалим, да нисам имао учешћа у изради буџета, који сам затекао готов и који сам морао као таквог — већ смањеног примити. Буџет једног Министарства, који је са неком пасијом редуциран кроз 12 година наше државне егзистенције, а доживео у Финансијском одбору Народне скупштине још једно смањење, тако да је сведен на целих 160 милиона динара, не може даље да се смањује.

Сматрам, с тога, да га не треба више бранити и да могу мирном савешћу, као могући минимум, препоручити га господи сенаторима, да га приме без промене. (Бурно одобравање и узвици: Живо!)

Претседник Др. Анте Павелић: Пре но што отворим претрес, дозволите ми да учиним једно саопштење. Одбор који је проучавао законски предлог о промету пшенице поднео је Скупштини свој извештај. Овај ће се извештај штампати, и доставити господи сенаторима и ставити на дневни ред кад Сенат то одлучи.

Отварам претрес о буџету расхода Министарства Социјалне Политике и народног здравља, и молим г. сенатора Бањанина да изволи узети реч.

Јово Бањанин: Господо сенатори, код буџета Министарства социјалне политике расходи државне администрације смањени су за идућу буџетску годину за 66,347.141 динар, а за установе смањени су издаци за 10,665,811 динара, — у свему је смањено 77,012,950 динара. Господо, у доба штедње у коме живимо, имала би управа функција Министарства Соц. Политике да буде најјача. Кроз буџет државни, кроз све самоуправне буџете и бановске и општинске спроведена је ригурозна штедња. Не само у буџету државном него и у свима самоуправним буџетима. Министарство финансија брисало је готово све што је личило на инвестицију. И, господо, природно је да у овакој тешкој кризи која влада у јавној и приватној привреди и кад се обустављају све инвестиције, природно је да би управо у томе часу функција Мин. Соц. Политике морала бити најјача. Место тога Мин. Соц. Политике иде у ред оних Министарства која су доживела највећу рестрикцију свога буџета. Мени изгледа да се у састављању овога буџета од г. Министра очекивало неко чудотворство, а ја сумњам, ма да бих желео, ако може да буде, али сумњам да ће г. Министар бити чудотворац. Колико се чудотворство од њега очекивало, ја ћу показати само на једној малој ставки, где се г. Министру оставља дотација за издавање стручних публикација у износу од 10.000 динара. Ја сам збиља радознао на те стручне публикације које ће г. Министар моћи да изда. Мо-

жда ће моћи да штампа молитве које ће послати у пасивне крајеве да се моле Богу да их сачува од глади.

Господо, ја ћу се у своме говору у главном бавити питањем незапослености радника. Министарство Соц. Политике сазвало је једну анкету послодаваца, радника и стручњака, која се бавила питањем незапослености и та је анкета радила 15 и 16 јануара под врло тактичким вођством г. Јермића. На овој анкети, уза све невоље у којима живимо, могла се опазити једна утешна појава, да су и претставници радника и претставници послодаваца говорили о потреби солидарности у решавању свих социјалних питања.

Господо, ја понављам, то је утешна појава кад се од стране претставника радника чују речи о потреби солидарности.

И ту појаву, тај психолошки моменат требало би ухватити, Мин. соц. пол. требало би да у томе психолошком моменту настоји, да многа спорна питања између радника и послодаваца реши.

На овој анкети, господо, највише се опајало и са стране послодаваца и са стране радника велико неповерење према бурзама рада. Како знате, господо, бурзе рада основане су по закону о заштити радника од 28 фебруара 1922 године и по уредби о организацији и посредовању рада од 26 новембра 1927 године. И на овој анкети видело се, да ни радници ни послодавци немају никакво поверење у бурзе рада. Ја нисам упућен и не знам какав је томе узрок, констатујем само чињеницу. На тој анкети се утврдило, да се ни послодавци не обраћају на бурзе рада, да тамо траже радну снагу, нити квалификовани радници преко берзе рада траже зараду. Ја не знам где је томе узрок, али понављам да би овај психолошки моменат, где су и послодавци и радници приправни да у солидарности реше своја социјална питања, требало искористити и потражити узроке и настојати, да се ово питање берзе рада реши. Ја не знам, господо, јели томе узрок у организацији бурза рада или у систему њиховог пословања или је може бити превелик бирократизам крив, што оне немају успеха, или, може бити, и вође синдикалних радничких организација настоје да ослабе ауторитет бурза рад. Ја мислим да ће ово последње бити један велики разлог, али је неповерење ту, и то неповерење треба да се уклони у интересу рада и у интересу послодаваца и радника. А да бурзе рада, господо, не функционирају потпуно како треба, доказ је чињеница, најосетљивија и најтежа у овоме питању, да ми немамо тачне статистике о броју незапослених радника у Југославији и бројеви се страховито разликују они, које дају радници и они, које дају послодавци и бурзе рада и уред за осигурање. Према тврђи претставника уреда за осигурање радника ми имамо око 30.000 квалификованих радника незапослених данас. Толико је на име мање радника уведено у осигурање. На овој анкети претставници радничтва тврдили су, да тих незапослених радника има код нас око 200.000, а, господо сенатори, — ја сам то добио, а мислим да су и сви др. г. добили, — разаслат је један мемоар уједињених радничких синдиката Југославије и главног секретаријата радничких комора, у коме се тврди, да има

182.124 незапослених радника. Ја, господо, верујем, да су ове бројке од 180.000 и од 200.000 нешто претеране, и да ће ту бити сигурно урачунати и сезонски радници и служничад, која се не може сматрати квалификованим индустријским радницима. Али, господо, ако имаде код нас и 30.000 квалификованих радника без посла, онда је то за нас већ један велики проблем. И ја се не могу сложити с оним, што је овде речено, ако се не варама са стране господина Франгеша, да то питање незапослених радника није код нас тако тешко. Господо, то не стоји, јер нисмо ми велика индустријска држава или уопште велика држава, да бисмо могли имати милијоне незапослених радника. Читава наша држава је мала и наша индустрија је још мања него ли држава, и 30.000 квалификованих радника, који су остали изван индустријске продукције, много је и то значи да је ударено у темељ целог система наше индустријске производње.

И господо, то што је ових 30.000.— динара незапослених радника постало за нас проблем, доказује, колико је непромишљено и несмотрено, када се у Народној скупштини толико наглашавало, како читаве гране наше индустрије треба уништити, не мислећи да би се на тај начин још више повећао број незапослених и присилило Министарство социјалне политике, и држава и бановине, и општине да се брину за ове незапослене људе. Први би задатак био, и прва би потреба била, да се настоји добити што тачнија статистика о незапосленим радницима, јер се тек на основу те статистике о незапосленим радницима може провести један систематски рад и може се учинити оно што је потребно, да се ова беда уклони.

Али кад је већ ових 30.000 незапослених радника који су нам остали од прошле године, један проблем за нас, и кад се сада обустављају све иницијативе, а видимо, да беда не попушта. Ми господо, морамо рачунати да ће број незапослених радника бити у нашој држави још већи, и зато очекујем, да ће први ванредни кредити, који се буду одобравали у овом Народном претставништву требати да буду кредити, одобрени за Министарство социјалне политике (Одобравање).

Господин Министар у невољи што не може у буџету наћи покриће за помоћ за сузбијање незапослености и помоћ незапосленим радницима, морао се у финансијском закону утећи једној установи, по којој послодавци и радници имају плаћати двоструки недељни прирез од 3,6% на једну дневну осигурању надницу у смислу Закона о осигурању радника.

Господо, то је принос који дају послодавци и радници. То није принос, који даје држава. И од послодавца, и од радника мора се тражити, да сарађују на овоме осигурању, али се ни од њих не може тражити све. И држава, господо, и бановине и општине дужне су заједно с њима да сарађују, јер ово није проблем само оних послодавца и радника, већ је — може се рећи слободно — и проблем државни.

Можда би стајала она теза, др. Франгеша, да ово није тако тежак проблем, кад би тај број тих најмање рецимо 30.000 незапослених радника био једнако подељен на целу државу. Али, го-

сподо, тај број најтеже притискује само неколико места, и у томе лежи његова тежина. Ти незапослени радници су, господо, у средиштима нашег националног живота, у средиштима наше индустрије и наше привреде. И кад у оваком једном месту, а ми имамо, господо, доста великих градова — има пет до шест хиљада незапослених радника, онда је то врло озбиљан проблем, о коме се мора озбиљно мислити. А, господо, ови градови осим тога имају још и других бедника, за које се без обзира на незапосленост, морају стално бринути. Ја вам овде морам казати, да на пример град Загреб у картотеци социјалне скрби има пописано шест хиљада породица, за које се стално социјална помоћ града Загреба мора бринути. И кад уз ове беднике дође пет до шест хиљада незапослених радника, онда за један град од 180.000 душа то је један озбиљан проблем.

Ја сам споменуо Загреб, јер у овим западним крајевима, који иду увек у ред најпасивнијих крајева, особито кад настане овако неродна година кад дођу такви тешки дани, у тим крајевима, не само што у градовима има незапослених радника, него се гладује и иначе. Читави крајеви гладују, господо, и то је један проблем, који захвата огромне просторе наше државе.

Ту су милиони народа који је тангиран овом бедом; и ту су стотине хиљада деце која треба да се одгајају, и кад та деца у својој најнежнијој младости остану недохрањена, онда неће моћи да дају једанпут генерацију здраву морално, духовно и физички. И на ту децу треба да се мисли највише при томе, кад треба помагати незапослене раднике и ове пасивне крајеве. Господо, на анкети која је одржана у Министарству просвете, набачено је са стране претставника Радничког осигурања, како би сада било потребно да се уведе осигурање за случај изнемоглости, старости и смрти и незапослености. Г. Министар социјалне политике, налазећи се са овако малим буџетом у тешком положају, осигурао је у Финансијском закону параграф 52 овлашћење да у изузетно од прошиса другог става параграфа 209. Закона о осигурању радника може за провођење осигурања у случају изнемоглости, старости и смрти одредити каснији рок. Закон о осигурању радника у параграфу 209 каже — а то је закон од 14 маја 1922 године — да се осигурање у случају изнемоглости старости и смрти може спровести кад то одреди Министарски савет, а најкасније до 1. јула 1925. Тај је рок пропуштен, и 1929 г. дато је опет Министру социјалне политике овлашћење да се ово осигурање има оставити за каснији рок. У овај Финансијски закон поново је унето то овлашћење Министру да се то осигурање може одложити. Ја мислим да би осигурање против изнемоглости и старости могло помоћи уклањању незапослености, јер нарочито старија предузећа сигурно имају добар број радника изнемоглих и старих, које они, из обзира на њих, што су у том предузећу толике године радили, не могу да отпусте. Кад би они били осигурани за случај изнемоглости и старости, они би се уклонили и направили би места млађим радницима. Ја сам понешто упућен у комуналне послове града Загреба, и знам да град Загреб сам има 100—200 радника које

држи само зато да их не мора пребацити на терет социјалне помоћи; и кад немају осигурања, град их држи тек зато да их не отпусти. А кад би се они уклонили, уклонили би се кад би биле осигурани, могли би да добију упослења млађи радници. Како су сретства градског буџета ограничена, наравно, да се уз ове прилике не могу постављати нови радници. Ја мислим, господо, да ово питање осигурања у случају изнемоглости и старости не би требало сувише одлагати. Друга је ствар питање осигурања за случај незапослености. То је питање од велике осетљивости и ја мислим, да се данас не може приступити осигурању против незапослености. Постојала је незапосленост радника у индустријским предузећима и пре рата. Постојала је и брига за незапосленост радника на пример у Великој Британији и Немачкој где су већ 1911 године донели Закон о осигурању незапослених радника.

Али, онда је, господо, та незапосленост према просперитету који је тамо владао у индустрији и у држави, била минимална и онда се и лако могло приступити осигурању за случај незапослености, јер се знало да тај терет незапослености не може за једну овакву индустрију и оваку државу бити тежак. За нормалне прилике то је било могуће, за прилике када су могли да се саберу фондови који су давали средства за осигурање радника. То осигуравање почињати у доба најтеже кризе, када су већ десетине хиљада радника на улици, када се од тих радника никакав принос не може очекивати за осигурање — почињати у томе часу осигурање противу незапослености, то би значило читав тај терет осигурања бацити на државни буџет, а то држава у овом часу није кадра да поднесе. У овоме часу мора се тим радницима помагати како се може, и морају се отворити могућности рада и мора се онима који немају рада дати помоћи да живе и да не умиру од глади, али самом осигурању радника у овом критичном часу не може се приступити. Господо, чак и случај држава великих и јаких и врло моћних, које су имале моћну индустрију и увеле још пре рата осигурање радника и које су доживеле велико и тешко искуство са осигурањем радника противу незапослености, као што су на пример Немачка и Велика Британија, одвратиће нас да ми не уводимо у овом часу осигурање против незапослености. Велика Британија имала је осигурање радника против незапослености 1911 године, али када су последњих година дошли милиони незапослених радника, онда смо видели да је тај систем незапослености довео моћну Британију готово до финансијске катастрофе. Ни Немачка није боље прошла. Као што знате у Немачкој је брига за незапослене раднике подељена у три категорије: у првој је осигурање незапослених за које се брине завој за целу државу; у другу категорију долази помагање у доба кризе, а у трећу категорију долазе они који су пали на терет социјалне помоћи општина. И данас када има преко пет милиона незапослених радника у Немачкој, показује се да је највећи терет тога осигурања пао на општине, нарочито на општине великих индустријских градова. Јер у првој категорији остају данас радници на терет осигурања за незапослене двадесет недеља, у дру-

гој категорији остају 36 недеља, а после тога предају се социјалном старању градских општина, тако да је дошло дотле, да су на пример 1931 год. индустријски немачки градови морали платити једну милијарду и сто хиљада милиона марака а ове раднике који су пали на терет социјалног старања. И како су велики градови њемачки дошли били готово до финансијског слома, морала је држава са неких 300 милиона марака кредитима да их помогне и да их извуче из финансијске пропасти.

Кад овако искуство имамо са осигурањем против незапослености у државама индустријским и моћним, онда је тај проблем и сувише осетљив, а да би се њему могло олако приступити.

Господо, рекао сам већ да је потребна брига за незапослене раднике, док им се не буде могао наћи посао. Али би право било да се радницима најде посла, јер они не требају милости. Само ни држава, ни бановине, ни општине не могу данас дати много тих послова, јер је кроз све буџете спроведен систем најстрожије штедње. Ради тога би требало по моме мишљењу уклонити све могуће препреке које стоје на путу томе да развој и радности даде што више запослености радницима. А ја ћу овде бити слободан, да упозорим г. Министра на установе у неким законима, који до душе нису под његовим ресором, на установе које спречавају да развој радности може дати радницима посла.

Један је од тих закона наш нови грађевински закон, закон модеран и добар за нормалне прилике, али има установе које за овако тешка времена спречавају могућност радности. § 8. тога закона одређује рокове колико регулаторни план једног града мора да буде изложен и каква све процедура мора да прође да се може приступити раду на основу тога регулаторног плана. Ти су рокови нормално 8 месеци. За генерални регулаторни план једнога града потпуно оправдана мера, јер ту има толико разних интереса, ту има толико проблема да се реши, да је потребно да сви грађани сарађују на том послу, да не би после дошло евентуално до неугодности. Према § 12., када се ради само о изменама и допунама регулаторне основе, рокови се додуше донекле смањују, али само толико, да док се стварно може доћи до градње, прође рок од 5 месеци кад једна најмања парцелација једног можда забаченог земљишта на периферији града треба да се изврши, и када човек одлучи да гради и када хоће да уложи свој капитал у нову грађевину, треба да чека 5 месеци, док може приступити раду. И ако данас на пр. у Загребу постоји цео покрет, да се приватна радност ангажује у подизању нових зграда, ови рокови спречавају да до грађења не може да дође у току ове године.

Господо, ми имамо и у Закону о непосредним порезима једну установу која спречава нарочито обртницима да могу узети већи број радника. Како је познато, ради се у Америци и Европи, у читавом свету, па се је и код нас покушавало да се постигне споразум између послодаваца и радника, да радници раде мањи број дана или сати, да би се могло већем броју радника наћи посла. Међутим према § 59. Закона о непосредним порезима, обртник који има у послу 4 или више радника, о-

порезује се са 8% од чистог прихода, а онај који има испод 4 радника, са 6%. Ради се само о броју радника, а не пита се ни за квалификације, ни за искуство радника, дакле не пита се да ли је то почетник или стари искусни радник. Ова је установа и за нормалне прилике врло тешка, и обртник ће свакако с обзиром на пропис §59. радије узети старог искусног радника, чији је ефект рада три пута већи, него почетника. Он ће узети 3 стара радника уместо 6—7 почетника да би био опорезован са 6%. То и у нормалним приликама спречава младим радницима да дођу до посла, а у овим тешким приликама када би се требало помоћи незапосленим црадницима да дођу до посла, овом одредбом Закона то се онемогућава, јер обртник, који би узео више радника, сам себе сврстава у тежу категорију опорезовања.

Ја мислим да би г. Министар социјалне политике могао у овоме погледу интервенирати да се у овим законима учине измене у томе смислу, бар за ово абнормално време у коме данас живимо.

Говорио сам, господо, о сметњама, које чини грађевински закон у убрзању грађевне радности. Али има још једна ствар, која је овде већ спомињана у генералној дебати, а коју сам и ја дужан да споменем, а то је поскупљивање грађевинског материјала, и овде нарочито морам да истакнем скупљу цемент. Колики је проценат тога поскупљања? Да ли постоји само споразум или читав картел индустријалаца цемента, ја то не знам, али је чињеница да је цемент без икаквог оправдања поскупно у нашој земљи преко мере, а ми знамо да је индустрија цемента у огромној већини у рукама страног капитала, и то повећање је трибут у овим тешким данима, који дајемо страном капиталу по цену тога да се код нас не може развијати грађевинска радност.

Ја сам ради незапослених радника, ради бедника, који живе по градовима, и због тешкоћа у којима живи наш народ у пасивним крајевима, ја сам истакао колико опасности то носи у себи ако читаве генерације нашега народа, младе генерације, остану недохрањене у овој беди. Јер у основи својој проблем незапослености је са социјалног гледишта проблем исхране и по моме мишљењу, господо, треба и Министарство саобраћаја, — а мени је жао што г. Министар није више овде — да бар великим градовима прискочи у помоћ, да ову исхрану, нарочито у доба беде, олаша спровести.

Господо, негда је и у Маџарској постојала тако звапа апровизација градова. Омогућивало се већим градовима, сразмерно према њиховој величини, да из шире околине могу довозити уз ниже тарифе животне намирнице у градове и то је функционирало врло корисно и врло добро. Ја мислим да би се овај систем могао увести и код нас и да тиме можда не би жељезнице много штетовале, а помогло би се и градовима и подизању пољопривреде, јер наша пољопривреда у многим крајевима страдава ради своје једностраности, без могућности да на тржишта у градовима може донети своје производе. Ми, господо, снизујемо чиновничке плате. Ми онемогућујемо сваку радњу. Ми имамо десетине хиљада незапослених радника

у градовима, а имамо поред незапослених радника толико исто бедног света. Ако не можемо друкчије помоћи, помогнемо да тај свет дође лакше до животних намирница, те ћемо тако ублажити социјалну беду и помоћи и општинама градским да могу лакше бринути бригу за незапослене раднике којима не могу да нађу посла.

Господин Министар напоменуо нам је овде да се спрема један закон о регулирању станарине.

Ја мислим, господо, да би требало с великом опрезношћу и са великим либерализмом приступати овом питању. Истина је, господо, да постоји велики сукоб између кућевласника и станара, и тако исто да су у многим градовима власници кућа безобзирни према својим станарима и исцрпљују их до изнемоглости, узимајући им не трећину него и половину а можда и више од свију њихових прихода. То стање је несносно, и оно захтева да се изврши неки притисак на кућевласнике да попусте.

Они се, господо, позивају на то — и ја сам био на анкети у питању станарине у име градске општине загребачке — они се позивају, да њихова рента није већа од 5 или 6%. Е, па, господо, ко данас, господо, кад су се замрзли кредити, кад своје подузеће. Ко ће осигурати индустријалцу, коме стоје стројеви, хоће ли имати ренту, и не може ни да покрива своје трошкове, а камо ли да пита за ренту. Ко осигурава сељаку, који продаје своју краву за 200 динара, да ли ће имати ренту? Кућевласници немају права да се стављају само на становиште ренте, него морају мислити и на социјалну правду, о којој мора водити рачуна сваки у овим тешким приликама. (Пљесак.) Али ја бих ипак молио, да се дубоко и добро размисли о том, баш са гледишта грађевне радности и са гледишта рада незапослених радника, докле ће се ићи са законским уређивањем овога питања. Јер данас, господо, кад су се замрзли кредити, кад су се замрзле инвестиције, када се ништа не ради, ако овај закон спречи сваку радност, биће незапосленост и беда још већа и неће се моћи да се помогне онима, којима би се требало помоћи. И зато би ја молио много опрезности, много размисљања, и много студирања прије него се приступи доношењу закона о станарини.

Господо сенатори, још једно питање врло важно са гледишта незапослености наших радника. То је питање странаца у нашој земљи, питање страних квалификованих и неквалификованих радника, страних интелектуалаца, који су дошли у разна наша предузећа. Ја мислим да тих странаца, који немају права у нашој земљи, има толико, да би врло велики број наших незапослених радника могао добити посла, кад би ови странци били уклоњени из земље. Ја не тражим никакву ксенофобију. Ја допуштам, да нама може користити и интелектуални и раднички свет са стране, ако нама доноси у нашу земљу оно што ми немамо. Али да странци у нашој земљи потискују домаћег човека са рада, то се не може допустити и не може се трпети.

Господин Министар социјалне политике добио је овлашћење по § 52 финансијског закона, да може нарочитом Уредбом регулисати питање издавања дозволе за стране раднике намештене у Краљевини Југославији и прописати специјалне

таксе, које ће се обратити од послодавца при издавању дозвола за стране раднике.

Ја молим господина Министра, да ова уредба буде, у колико немамо посебних обзира међународних, да буде што строжа и да што већи број страних радника уклони са рада из наше земље. Нису само наши радници мануелни, квалификовани ти који су остали незапослени, него је остало и маса интелектуалаца без икаквога посла у нашој земљи. Маса инжењера је без посла, имамо банкарских чиновника, књиговођа и других, који су на улици, а има предузећа, која се не служе нашим инжењерима, него која доводе странце, да код нас раде. А ми имамо довољно инжењера, сигурно имамо довољно и књиговођа и благајника, који могу испунити сва места, која су на располагању. Ја молим, да се овакви странци, који одузимају нашим интелектуалним радницима рад, уклоне из наше земље и упуте, нека траже код својих кућа посла.

Господо, из § 17 Фин. закона видимо да је сигурано да ће два страна предузећа градити извесне железничке пруге код нас. Мени је врло драго, што долази страни капитал, да оплоди нашу радност, само бих желео, да донста дође страни капитал, а не да дођу страна предузећа, која ће код нас тражити капитала, да раде те послове. А драго ми је и то, што је у § 17. утврђено, да се без царине не може увозити никакав никакав материјал за ове радње, који се може добити у нашој земљи. Ја бих молио г. Министра социјалне политике, да на то питање строго пази и он са своје стране, јер, ако тај материјал буде набављен у нашој земљи, биће довољно зараде за наш радни свет. А друго, да строго пази и на то, да ова предузећа осим неколико стручњака који им требају, не уводе радну снагу, ни мануелну, ни интелектуалну у те послове, јер ми дајемо страноме капиталу рада и зараде, али не можемо дати да доводи странце у нашу земљу, те да они одузимају хлеб нашим људима. (Потпредседник Ј. Алтипармаковић: Молим Вас г. говорнице да завршите!) Ја ћу сада завршити.

У вези са питањем незапослености споменуо бих још једну ствар која је за нас необично тешка и болна. Положај и беда наших исељеника, нарочито у Сједињеним Америчким Државама мора привући нашу најозбиљнију пажњу. Према тим људима има наша Отаџбина велике обвезе. Они су док је било у Америци просперитета, слали у нашу земљу огромне суме новаца, и ми смо видели, из експозеа г. Министра финансија колику важност он даје у нашем билансу плаћења овоме новцу, који су наши исељеници шиљали. Они су давали нашој земљи оно што није могла дати ни домаћа индустрија, ни домаћа привреда. (Мин. Соц. Политике И. Пуцељ: десет милијадри!) Да, десет милијарди. Тај новац, који су ови исељеници слали у здраву валути у нашу земљу, тај новац задужно је нашу Отаџбину да их помогне у њиховој данашњој тешкој невољи. Осим тога што су слали новац има још нешто, а то је ово: Ми толику бригу бринемо око пасивних крајева, које треба да исхранимо, а док су они слали новац из Америке, држава није требала да се брине за пасивне крајеве, јер су они помагали ту сиротињу шиљањем новаца из Америке. Тим начином ски-

дали су један велики терет са леђа државе. И данас, када су они у очајној беди, и скапавају по улицама Чикага и Њујорка, данас је Отаџбина дужна да се побрине да се ти људи врате на своја домаћа огњишта. Ми видимо да је Министар обезбедио једну дотацију од 400.000 динара за читав тај посао, и тај новац треба да се да исељеничком фонду да се изврши репатриција. Исељенички фонд, господо, има истина извесних средстава, али ако се буде тако радило, да Исељенички фонд утроши за једну до две године дана за репатрицију, онда ће и он убрзо пропасти. Не може, господо, репатриција пасти само на терет Исељеничког фонда, и мора се наћи средстава да се ови људи доведу својим кућама. А морам рећи да сам у извештају, који сам читао са скорашње Анкете, неугодно био дирнут, кад је баш са стране представника радника била набачена мисао да се не треба бринути за репатрицију исељеника, јер се каже нека остану где су, јер ако се врате, још ће више повећати незапосленост и снизити радничке наднице.

Господо, ако се о оваквој беди ради; ако су ти људи у овако тешком положају, онда ми не можемо да се обзиремо на наше квалификоване раднике и да се старамо да они по ту цену сачувају свој животни стандард и своје данашње наднице. Јер, животи тих наших емиграната пречи су нама него висине надница наших квалификованих радника. Ја мислим да је питање репатрицијe једно од врло важних питања и да оно мора остати велика брига Министра социјалне политике, — а он који је и сам провео две године међу емигрантима знаће да води бригу о тим људима и о њиховим интересима. Са овим сам свршио. Ја нећу дирати у други део титуле Министра социјалне политике, нећу говорити о народном здрављу, јер знам да је у томе погледу систем рада на народној хигијени подигао углед нашој држави, — и ја сам свестан тога да се ми сви можемо поносити с оним што је у тој области учињено. При крају хоћу још да споменем једино питање закладне болнице града Загреба. Држава се раније обавезала Законом из 1929. године да ће за подизање Закладне болнице у Загребу дати 10 милиона динара и то у четири рате, свака рата од 2 и по милиона динара. Мени се чини да је до сада дата једна рата. Лањске године та је рата од два и по милиона динара била ушла у државни буџет, али није исплаћена, — а ове године није она ни унета. Ја мислим, ако овако буде остало, онда ће положај града Загреба у погледу болница бити врло тежак. Због тога, ако Министар буде икако могао наћи изворе и средства, за подизање те закладне болнице у Загребу, ја бих га молио да пастане свим силама да државни дуг који је она за копом на себе примила, буде што пре исплаћен, Верујући, господо, да Министру социјалне политике и народног здравља лежи на срцу ово што ја говорим, ја изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства социјалне политике. (Аплауз).

Потпредседник Јован Алтипармаковић: Има реч г. сенатор Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, ја сам имао намеру да говорим о истим стварима, само не

овако елоквентно као што је говорио мој поштовани предговорник г. Бањанин. Али, пошто је он тако лепо обрадио свој говор, ја мислим да ви не ћете имати ништа против што ћу ја због тога, а и из обзира на касне сате — одустати од свога говора. Задржаћу се само на неким стварима и онајма која сам чуо овде и онде, приликом разних дискусија, — и изнећу извесна расположења неких наших народних слојева. На пример, често се каже — а ја мислим да не би требало да се каже — да је систем радничког осигурања, код нас, једна врста луксуза. Обично се потеже парола: „кад уђете у радничке домове ту су вам канцеларије као министарске; ту су фотеље и фињи столови, купатила са плочицама, топла вода и друго“. — Е па молим вас, господо, није ни наш радник парија; није ни он некакав бедник, — и он је члан овог друштва и ове државе. Ако хоћемо да нам радник буде здрав и напредан; ако хоћемо радничко осигурање, — онда треба створити све услове које имају и радници у Европи.

Нећемо ми ваљда захтевати да радник и сада скапава по баракама, кад иде да се лечи, доста је можда што у своје стану скапава, јер станује у некој јазбини. Али, кад иде да тражи заштиту за себе, онда му дајте оно што један Европејац треба до добије; дајте му не само оно што хуманост диктује и праведност захтева, него дајте му и оно што нам намећу наши политички обзир. Јер, како је ласкаво за нашу државу, кад дође један Алберт Тома, па каже: „Ваше су институције у реду“. Па како је ласкаво за нас, када је, као што мало час рече Г. Министар, дошао онај Американац, па казао: „Савршено је то“. Има, дакле, ту и један политички моменат, али на првом месту је хумани. Не могу ја разумети како се неки интелектуалци буне против таквих уређаја. Ја морам поновити: ја не могу замислити да ти уређаји буду смештени у дрвене бараке, са неким расклиматаним столом од чамовине, па да се ту пише, као да смо у ратном логору. Мора да буде реда, и кад једна институција постоји, она треба европски да постоји. Не само у тим предузећима, или у тим институцијама, него свуда, ако се нешто прави, треба да се направи људски, лепо, умивено, европски. То је једна слика и једна илустрација како се често пута наопако мисли о неким стварима.

Друга је замерка да су терети тешки и да се то не може подносити. Истина је, али те терете ко сноси? Сноси их заправо онај радник. Каже се: „Па, плаћа и онај послодавац“. Послодавац то калкулише. ад погађа радника, он већ рачуна с тим да мора дати тај принос за болесничку благајну и онда је радник већ тиме окриен. Не само што му послодавац одбија половину, него и ону другу половину, коју он мора платити, он меће на леђа раднику. Дакле, фактички радник сноси све то, и зато му не дирајте оно што је његово. Нека ради како зна. Нека има своју аутономију. Нека бира старатеље по тим стварима. Зато није умесна и није праведна оваква критика. Додуше, ја сам чуо и из редова радника: да она главна сврха, којој су овакве институције намењене, не постизава се увек лако, правовремено, без тешкоћа и т. д. Наиме, кад некеме треба лекар — прет-

поставимо случај да се неко разболи код куће — док му дође лекар прође по 3—4 дана. Ја сам имао масу тужби и осведочено сам се да је то тако. Ту се већ изазива један револт, једна праведна побуна код радника, јер они кажу: Да нисам у благајни, већ да му ја плаћам, он би дошао првог сата, а не првог дана; али, пошто сам у благајни, а он има тамо месечни хонорар — нека ме извине господо лекари — лекар неће да дође одмах, него тек онда кад му дође под руку или под ногу, тек другог, трећег или четвртог дана, а болесник дотле лежи без лекарске помоћи.

Затим се каже: да су лекари груби код прегледа. Ово су слике из живота, господо, онакве као што их је наводио овде и г. Пајо Обрадовић.

Ја верујем да има радника који су несавесни па желе да проширидују да добију потпору и ако нису болесни. Али верујем да има и болесних. Чини ми се да та страна није довољно контролисана. Можда би се нашла каква мера, рецимо за посед код куће могла би да буде нека премија, а не месечни хонорар. Ја истина не знам то уређење, него што сам чуо то вам кажем.

У погледу странаца поштовани предговорник је добро уочио једно велико зло од кога ми страдавамо овде у нашој земљи, односно од кога радници мануелни и интелектуални пате, има их још много странаца и они запремају места нашим домаћим синовима. Ја бих вас, господо, питао сад, када се редуцира радништво и иначе особље у страним предузећима, колико је тих страних радника а колико наших редуцирано? Ја мислим гро је био од нашег живља састављен, а странци су остали и даље, можда су им плате мало редуциране, али они седе за својим столом и раде. Ето то је та једна неправда, коју ми чинимо према нашем радничком становништву интелектуалном и мануелном. Ту би Г. Министра молио да води строгу контролу јер, господо, како год нема хлеба нашем човеку у туђини тако Бога ми не можемо ни ми бити толико милосрдни да дајемо хлеба туђину, кад наши морају да гладују. Ја ћу вам поменути пример у месту Теслић. То је поменуо и поштовани друг г. Матија Поповић. Тамо постоји један књиговођа, и тај се случај препричава као класичан случај, јер бар ми имамо довољно књиговођа у земљи, тај књиговођа сваких шест месеци продужава себи боравак у земљи и остаје у том предузећу. Кажу да је плаћен преко 10.000 динара. То је један обичан књиговођа. Оваких примера имамо много.

Толико о томе питању. А сад прелазим на народно здравље. Ја имам једну незавидну улогу, имам да кажем две три речи у виду апела, у виду молбе, на г. Министра за оне који су искључени из нашег друштва, за оне који су заправо умрли за друштво, за губавце. Сарајево има једну врло неугодну хаману мисију, задаћу да те губавце одржава у својој средини и за њих се побринуло да у једној бараци доста примитивној, у дворништу државне болнице одржавају се у животу до смрти. Сад, ко зна каква је та страшна болест и каква је опасност за околину разумеш да је разумљиво и да ја морам да подигнем овде свој глас и замолити г. Министра, да, или у виду зајма, који би се могао амортизовати од доприноса или бано-

вине или државе, или како на други начин, тек тај дом да се подигне.

Дом за губавце смештен је данас у једној сасма дерутној дрвеној бараци у средини болничкога дворишта у Сарајеву. Барака је апсолутно неподесна за становање а у њој се не може сместити ни из далека потребан број губавих. А што је главно ти болесници, који би морали бити потпуно изолирани од осталог пучанства, долазе у могућност да се са здравима састану, јер је изолација под данашњим приликама апсолутно непроедива.

Безувјетно је потребан дом за губавце, у који би се могло сместити барем 200 болесних са територије целе државе а морао би се сместити тамо, где би дотицај оболелих са здравима био онемогућен. Сарајево би се радовало, кад би то отишло далеко, али ако треба, оно ће допринети жртве.

Друга ствар. На територију Дринске бановине туберкулоза захваћа све већи замах а борба је без изолирања болесника илузорна, јер нема ни једног санаторија за грудоболне. Одељења у болницама не могу примити ни 10% таквих сушничавих који угрожавају своју околину. Банска управа имала је у виду, да отвори санаториј за грудоболне, те је у ту сврху пронашла у околини Олова подесно место и некоје предрадње већ и обавила. Скраћивањем буџета одузета јој је могућност, да сама такав санаториј изведе а потреба је пак толика да би подизање таквог санаторија била једна од најпречих брига државе. Увиђам да од овога не може бити ништа, али ја учиних своју дужност.

Дом народнога здравља у Ужицу смештен је данас у трошиној дрвеној бараци, у којој нема ни довољно места за сва потребна одељења. Поправак те бараке тражи годишње толико поправке, да би ти издаци за пар година амортизирали трошак новоградње. Дом народног здравља крив овако као данас нема ни правога резон д'естр, а потреба потпунога дома здравља у овоме крају је неминовна. И заиста је потребан у Ужицу један дом народног здравља, јер је Ужице напредно место и врло важно и многољудно, и то један дом, који би одговарао својој сврси у пуном смислу те речи, који би имао јавна купатила, јер и то недостаје, био би потребан и пожељан.

На крају имам једну немилу дужност, једну малу ситну замерку да учиним г. Министру. Пре једно четири до пет недеља с неколико својих другова — све имена, изузев моју маленкост, врло познатих, који су значили у нашем народу много и који данас преставаљају једну вредност, — себе изузимам, — поднели смо једну скромну представку г. Министру социјалне политике и народног здравља и препоручили једног кандидата, једног бившег ратника, за једно место, где је био расписан конкурс. Рекли смо ту: ми смо сазнали да се са извесне стране по методама пре шестог јануара хоће да то место запоседне на известан начин онај, који не одговара условима конкурса, а ми смо замолити да се уваже само услови конкурса, јер смо се надали и били уверени, да је наш кандидат, за кога смо јемчили, у сваком погледу потпуно спреман и да одговара тим условима конкурса. Осим тога има једну одлику, што је ратник, што је један познати национални радник,

осим онога што је имао квалификације за то место и десетогодишњу праксу. Моје изненађење било је велико и свих мојих другова, кад нам је господин Министар упутно једно љубазно писмо и рекао, да није могао поставити тога господина него једнога другог лекара, који је имао своје место врло zgodно, а који је наводно, то нисам проверио, казне ради био премештен.

Овај наш кандидат у томе месту где је компетовао имао је жену која ради као лекар у Уреду за Осигурање радника, па је природно било да он из удаљеног места добије место где му и жена ради, чини ми се да је и Законом предвиђено кад су муж и жена сличне професије, да се саставе да станују заједно. Мени је жао и молим г. Министара ако може да поправи ову ствар, јер где смо ми дали потписе, онда јамчимо да је све у реду. Друго немам ништа да приметим, и изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства социјалне политике и народног здравља.

Потпредседник **Јован Алтипармаковић**: Има реч г. сенатор Паја Обрадовић.

Паја Обрадовић: Господо сенатори, ја сам прегледајући ове књиге које садржавају буџет видно да је ова књига што се тиче Министарства Соц. Политике и Народног здравља најдебља. Гледао сам шта је у тој најдебљој књизи и видно сам сјајних и врло лијепих институција, и како је све то финансирано. Мада по моме схватању није довољно финансирано опет мислим како смо ми на врховима развијени и лијепи, а доле на дно не вриједимо ни по шупља боба. И овдје сам стекао уверење да је истина оно што се каже, да мали вршу а велики зобљу. Ми мали дајемо порезу а кад онамо све што имамо ви велики уживате. Градови имају дистракције, имају бноскопе, позоришта и казалишта, велике болнице, санаторије, опоравилишта итд. Имају све а код нас нема ништа. Ја сам се сјетио на онај наш покрет кад је требало да се наш капитал отме из туђинских руку, кад је тај покрет пошао најприје озго са оснутком Српске банке, која је имала дизати мале штеднионице, да оне с подругом добре добити привуку неповјерљиве мале капитале. Штеднионице су пошље гулиле народ и касније је наступио покрет за земљорадничке задруге. Надам се истом процесу и мислим: велики бого, кад смо у врху оваки можда ћемо се развити и доље и ваљда ће настати да и нама љекари ваљају и да ми доље постанемо сретнији бригом Министарства за Народно здравље. Јер до сада господо, ми не осјећамо да се неко за нас брине. Као што сам код Министарства пољопривреде казао, као год што не осјећа наша марва да се за њу неко брине тако и ми не осјећамо да се и за нас неко брине. Сваки љекар, који се узда у своју снагу, остаје у граду да ту зарађује; а онај који је слабији долази нами на село, онај дакле који је најгори. Бар да и онај који је најгори, кад дође осјећа бар неку љубав према нама, па би опет било опет неког ефекта. Али овако нема ништа. Као год што сваки други интелегент на селу пази, тако и он пази на километражу и наплаћује по скупој тарифи која је одређена да ју могу поднијети градови, тако исто и он пази. Ја не могу појмити како могу људи

који имају сваког дана додира са народом, да немају душе за тај народ.

Данас када питате некога младог доктора, хоће ли остати на селу и да би добро било да остане, он поднесе одмах рачун, да неможе живети без 12.000 па да га враг однесе. Ја сам ишао 16 година у школу и ево од чега ја живим, ево моје плаће јунаци Божији! (показује неку цедуљницу. — Сенатори питају: А, колико?) 1511 динара, то миј е све, колико је овде написано. Што сам могао, ја сам штедно, и наопако оно што сам био заштедно, дао сам у банку, јер сам мислио, да ће богати знати сачувати и мој новац са својим. Објесио сам вуцима цигерницу на врат (смех). Они су себе сачували и осигурали и поградили куће а ја остах сиромаш. Мислио сам, да ће ми школа нешто дати, кад сам за њу трошио, јер у школу нијесам ишао на државни трошак него на властину. И кад ја, јунаци божији, могу и морам бити задовољан, са ово жалосне плаће а ни врага другог немам, Боже ме не покарај, како не би био задовољан тај млади доктор са четири до пет хиљада динара мјесечне плате и дохотка?

Господо сенатори, ја сам видно драстичне примере на селу. Нећу о њима говорити, само кажем: тешко народу при оваквој бризи за народно здравље тамо на селу! Кад дође зараза, апсолутно онај народ нико не обилази, него тек да нешто скине с врата. 1918 године кад је била она грипа, ја сам ишао по кућама као свштеник — јер је народ имао једино уздање, да ће му Бог помоћи — да му читам молитве, а Бога ми све могућег, могао сам се и ја инфиритрати. Али сам се молио Богу, у свакој кући болесничкој да народ има вјеру у Бога, не би ли га она сачувала и дала му снаге да болу пренесе. А ниједног доктора нема! Пре неколико година владао је шарлах и био је један доктор са Широког бријега, који је доносио неку штрцалицу, и народ га је назвао: „дезинфектор“ и ако је долазио. Али није имунизирао, па је болест прелазила из села у село. У варошима се свака зараза брзо угуши, јер ју сретају, на селу је нико не срета па дави страховито. С тога би код зараза на селу требало брзо слати и лијечнике и серум за имунизацију.

Ја сам још 1902 године видећи да народ нема вјере у медицину, износио предлог у бившој партијској скупштини, да се извјесни паушал даде за љекаре, који ће им омогућити да свакога мјесеца бар једанпут изађу у сваку парохију, да држе предавања, да обиђу болеснике и да оне болеснике који су сиромашни, бесплатно прегледају па кад дођу касније да могу опет контролисати, каква је болест. За успех медицине најважнија је дијагноза. Ако се дијагноза не утврди тачно, с успјехом се не може лијечити. Треба да љукар дође у село, да прегледа болеснике да му се каже за времена од чега се болује, док није ватра узела мах. Јер једанпут кад кућа изгори, не требају ватрогасци, онда је готова ствар. Други пут кад би доктор дошао, онда би контролисао развој те болести и тако би се медицина популарисала. Овако народ нема вјере у медицину, а могао би је имати. Био је у Лапачком срезу још пред 36 година неки др. Ђурић, „чича“ зна га г. Јово Бањанин. Био је у Араду, као велеиздајник. Видите тога је ле-

кара народ волио и памти га и данас. Он и данас чисто држи да је Ђурићу сам Бог помогао. А ево зашто.

Кад је дифтерија владала — није онда још било серума — и он морао пелцовати грло болесној дјеци па је за своје новце куповао земичке и носио собом пуне цепове, обилазећи тако од куће до куће и давао дјеци само да би дјеца отварала уста. Али ми немамо таквих Ђурића много, имамо истина честитих лекара али их је мало на селу. Тако је био неки Модерчин који је лијечио трахом. Он је једног мог парохијанина лијечио годину дана, који му је долазио свакодневно и наплатио му је само 30 форинти. Народ стиче веру на овај начин у лекара и то је главно. Знам какву је јаку вјеру имао народ у Грачацу у др. Ману Трбојевића. Ја сам зимус по међави морао два сата ићи на коњу два коњичка сата далеко да једном парохијанишу очитам молитву, јер га боли. Покаже ми испод покривача, отеку ногу. И ако се је медицина развила за операције и флегмоне он је звао мене мјесто да тражи лекара. Кад сам га питао зашто није звао лекара, одговори ми да нема чиме да га плати. Зато бих молио г. Министра народног здравља да се побрине да у будућем барем прорачуну нађе могућност па да се нађу сретства и да се стави ставка за љечнике за излазак у села да пропагирају медицину и подижу у народу веру у медицину. Болнички трошкови тешко падају на терет народу, јер ако их сиромаш народ не може да плати, они падају на терет општине. Ту би требало више обзира узети на сиротињу. У Лапцу би требала болница, јер су друга мјеста далеко, а нарочито Бихаћ гдје ако болесник дође може већ бити и касно за њега, нарочито код тако наглих болести. Прелазећ на социалну скрб молим г. Министра социјалне политике да се побрине за прехрану народа. Ја сам чуо што је г. Министар у своме експозеу казао и видео сам да су ту велике своте дозначене. Али замаха је одавдје крупан, а док дође до нас, нема ефекта, јер те послове проводе они, који немају срца за народ. Код мене су у суботу увече по оној највећој међави дошла три човјека и то: Јово Милеуснић, претседник Земљорадничке задруге у Србу, Милан Јованић, један од најодличнијих сељака узорни ратар и дошао је прота Рус. Све оно што су ми казивали ја сам писао.

И шта су ми наказивали, ја сам написао — и ево то што су ми казали. Ево да видите шта се догађа ма да ја познам добро г. бана и госп. банског савјетника који управља с одељењем социјалним. Др. Гојко Стојановић врло је честит и дорастао човјек а воли сиромашни народ. И ево да видите како они даље раде и како напосто изврћу оно што се хоће да ради:

Јово Милеуснић, претседник земљорадничке задруге у Србу предложно је још некако концем октобра као општински одборник у сједници општинског одбора да ће задруга преузети у своје руке добаву и диобу жита, јер задруга има довољно кредита.

Општински одбор на предлог Стеве Рађеновића, Јове Кече и другова није то хтио примити, него да ће добаву преузети општина, ма да општина нема ни новаца ни кредита.

Задруга је онда тражила од савеза, филијале у Загребу, да јој даде информације, на којима би се начин задруга могла користити са повлашћеном на железницу. Савез их је упутио да оснују мјесни одбор црвеног крста, преко кога ће моћи добивати возњу уз по цијене.

29/XI. 1931. основала је задруга мјесни одбор црвеног крста.

11/XII. 1931. на молбу овога одбора црвеног крста који су задругари основали 29/XI, дао је Црвени крст 2 товарна листа за возњу уз пола цијене савезу, а савез је послао товарне листове за утовар кукуруза. За оба наручена вагона савез је исплатио 20.235. — динара по 100. — дин., јер је био стари кукуруз товарен у Пожаревцу.

Оснивачи задругари према упуству савеза мјесног одбора црвеног крста тражили су уједно и правила, да знаду како ће овај одбор црвеног крста моћи правилно функционисати.

Савез је онда послао ову молбу црвеном крсту, а Црвени крст је товарне листове послао савезу, а њима упуства и правила. Та правила дошла су у руке — како они мисле — Толубу Мијовићу, учитељу, који је претседник школског дјечијег Одбора црвеног крста. Он их — сумњају они — није дао овом задружном одбору, него их је саопштио повјерљиво оном друштву које општински израбљује, па су и они основали Мјесни одбор црвеног крста. Наравно пошто су имали правила у руци, онако како је формално исправно, и то 23 и 24/XII., а већ два дана пошље тога стигао је онај кукуруз — први вагон — на железничку станицу Зрмања са адресом на Мјесни црвени крст — Срб.

И ма да они нијесу били послали никакове ни наруџбе ни новца, десила су се на станици њихова два човјека. Чувши да је кукуруз стигао, ујагмили су авизу и товарни лист и доијели њима. Док задружни одбор о томе ништа није знао, они су кукуруз и преузели и довели са станице у Срб, у општински магазин. Задружни одбор је мислио да је то какав други кукуруз и очекивао је свој, за који им је у том стигао рачун од Савеза и саопштење да је кукуруз послат. Међутим је стигао и други вагон. Тек онда је задружни одбор сазнао да је онај кукуруз његов, па је претседник задружни Јово Милеусић отишао у општину и пред среским начелником, који се је ту десно са благајником другог одбора Црвеног крста савезно рачуне и товарне листове и утврдио да је то кукуруз задружног одбора и тражио да се кукуруз изручи задружном одбору црвеног крста.

Они су рекли да је кукуруз њихов, а задружни одбор да је спекулантски и да уопште не може добити кукуруз уз погодовну цијену.

Претседник задружног одбора Црвеног крста и задруге Јово Милеусић морао је отићи у Загреб обласном одбору црвеног крста и савезу задруга да им ствар пријави и ургира да се узурпаторски одбор упути да кукуруз изручи. Обласни одбор послао је и брзојавни допис, да кукуруз спада задружном Црвеном крсту, а не овом и да се кукуруз има изручити претседнику Јови Милеусићу.

Нијесу опет дали.

Задружни одбор замолио је савез за интервенцију и савез је преко обласног одбора саопштио среском начелству да је кукуруз задружни и да изда налог да се кукуруз изда.

Срески начелник долази у Срб и у мјесто да преда кукуруз задружном одбору, он се позвао на правилник о диоби жита и рекао да кукуруз неће дијелити ни један од два паралелна одбора, него да ће га он дијелити и заплијенио је кукуруз и ставио на њ печат, ставивши у дужност општинском поглаварству да кукуруз чува. Пошље тога одлази опет Јово Милеусић у Загреб и иде и Обласном одбору и Савезу и Банској управи да интервенира, и онда Банска управа, управо Др. Гојко Стаменовић, бански саветник, иначе врло честит човек, који има срца за народ и за сиротињу, издаје брзојавно наређење од 13/II 1932 под бр. VI.4043 среском начелнику, да се кукуруз преда Српској земљорадничкој задрузи, уз нужне опрезе да се с њим не спекулира односно да се не рачуна цијела подвозна цијена жељезничка код наплате него половина.

Среско начелство 14/II 1932 год. под бр. 1074 доставља општини горњи налог Банске управе са наређењем да се кукуруз изда задрузи.

Општинско поглаварство у Србу под бр. 672 од 22/II 1932, саопштавајући препис овог наређења задрузи, тражи да задруга плати сврх трошкова подвоза жељезничког, преузимања са станице и кирије до Срба које су прије тражили а који су били превелики — још и да се плати среском начелнику и среском чиновнику, као одборнику за преузимање жита у овој години, 1.000. — дин. који трошак да је „предујмљен на рачун горњег кукуруза из ово — општинске благајне, па се пре уручења кукуруза имаде ово општинској благајни рефундирати.“

Видјевши ове огромне трошкове, и чак и овај среском начелнику, који сви скупа износе око 9.500. — дин., задруга није могла на ово пристати, него је понова тражила од среског начелника да јој се кукуруз преда.

Срески начелник 25/II 1932 под бр. 1303 налаже под претњом суспензије за начелника, да општина поступи према пређашњем наређењу бр. 1074.

Општина опет не да кукуруза и на поновну молбу задруге од 26 фебруара, срески начелник издаје треће ријешење од 26 фебруара 1932 Бр. 1303, у коме каже да је издао двократно наређење да се кукуруз изда, али да је испитујући стање ствари установио да се општина не крати предати кукуруз, него да је настао спор око накнаде трошкова. У том ријешењу се каже и ово: „Ово начелство сматра да је право власништва несумњиво изведено на чистац и да је по среди приватноправни препор, па вам се препоручује, да своје право потражите путем редовне грађанске парнице.“ (Буран смех. Узвици: Ово је класично!)

Господо, ту се види да је то споразум између среског начелника и оне банде, која се окупила око општинског начелника. Они су само правили финту да се срески с налозима покрије а хтјели су да тај кукуруз грдно поскупи или да се уплјесниви, па да онај народ, који га је плаћао купе све оне који су га наручили јер је то моја група.

Господо, задруга није хтјела преузимати кукуруз без ових трошкова, па јер је видјела, да јој се кукуруз без уплате тих трошкова не да, брзојавила је 5 марта Савезу за интервенцију: „Наш кукуруз још данас под печатом среског начелника упркос двократног наређења Банске управе. Положај очајан. Хране нестало у читавој срп. долини, не може се ни купити ни добити. Молите г. Бана да не дозволи да морамо умирати од глади гледајући наш кукуруз неоправдано заплешен. Немар или освета среског начелника прешла све границе. Задруга Срб.“

Господо, када ни то није помогло, они су упутили кабинетској канцеларији брзојав у коме су се жалили због оваквог поступка. Ја сам се згрануо због тога и рекао им што нијесте кад већ идете к мени дочекали да ме питате па да не брзојављете кабинетској канцеларији, а људи ми кажу: Ми се бојимо да народ не навали на магацине, па да буде крви до кољена. Пробали смо све, али кад видимо да се они хајдуци ничега не боје, морали смо овако да поступимо, јер ако дође до зла они би рекли да смо ми народ напутили да чини зло.

Ево ја вас господине министре упозоружем на ове прилике, а додајем и то да у срезу Грачачком и Лапачком мојим присталицама, који су на овим изборима за мене гласали, када траже да им се да жито, ови о којима сам говорио кажу: иди попу Паји, нека ти он да!

Сад ћу бити готов.

Пошто су овако тешке прилике, пошто постоји велико зло у томе што нема хране за стоку нити за прехрану народа, а народ нема новца, те је препуштен на милост и немилост судбине, ја молим господина Министра а препоручио сам то и Министру пољопривреде гледајте да се сазове хитна седница Министарског Савета, поднесите хитан предлог и тражите хитну одлуку да се народу позајми новац. Он ће дати камате, не тражи кабе и вратиће га, јер ће се помоћу тог новца спасти из очајне ситуације у коју је зашао. А ако до тога не дође поскапаће и он од глади и сво благо, а таквим начином може да се спасе. Градиће се железница па ће народ моћи вратити. Не дајте да скапава и он и благо му.

Гласам за овај прорачун, јер имам повјерење да ће г. Министар социјалне политике и ове моје примедбе уважити.

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. др. Шиловић.

Др. Јосиф Шиловић: Господо сенатори, време је ванредно одмакло, што ми је врло жао, јер предмет о коме бих радо рекао неколико речи, веома је важан.

Већ је сенатор г. Јово Бањанин истакао чињеницу како је сада најпреча дужност Југославије да поврати кући оне наше бедне исељенике, који су настрадали у свету, јер немају посла, гладују и радо би се вратили домовима својим, а не могу, јер немају чиме. И ми имадемо срећу да је данас Министар социјалне политике г. Пучељ, који је кроз две године боравио међу нашим исељеницима, те су му прилике онамошњег света ван-

редно познате, и ја знам да он ради све што је у његовим силама да ови наши бедници, гладни исељеници из северне и јужне Америке могу да се врате властитим кућама.

Каквих ту има случајева, господо, управо је трагично. Како долази свет овамо без и једне паре на трошак наше државе, дужност нам је да их помогнемо, господо, да се узмогну вратити кући, јер су они то заслужили, како је врло добро разложио г. сенатор Бањанин и ја нећу о томе да губим ријечи.

Него на једну другу ствар радо бих упозорити и г. Министра социјалне политике а и вас господо сенатори и сву нашу јавност. Шта су вредили, шта су завредили кроз 50 година наши исељеници, то вам је већ казао г. Министар, колико су новаца послали кући, а не смемо заборавити да од Карловца даље па готово све до јужне границе наше домовине, Црну Гору и Херцеговину нарочито спомињем, све оне куће што их ви видите, сви они домови, стотине и стотине крајних домова, — све је то саграђено са новцем наших Америкаца.

Не само да су они кроз 50 година уздржавали своје породице, него су саградили и домове, где су биле прије само потлеушнице. То су све они својим жуљевима зарадили у свијету и послали својој кући. Али нису наши исељеници сви сиротиња, која данас нема зараде и хоће да дође кући. Ми имамо стотине хиљада наших исељеника, који су амерички држављани, који су тамо нашли своју зараду, који су тамо нашли свој дом, који су се оженили од куће и пошли са женама и са децом у Америку, или су се оженили у Америци и тамо имају дјеце, или су се оженили у Америци и тамо имаду дјеце. Имамо већ две до три генерације наших исељеника, који су Амерички држављани, који тамо нађоше зараде, тамо су обртиници и трговци, имамо и лекара и адвоката, апотекара итд. Имамо немара и у сјеверној и у јужној Америци.

Господо, сви културни народи, и ту се морамо на њих угледати, најпаче на нашу браћу Чехе, траже и нађоше пута и начина, да буде душевна веза што ужа између исељеника, који постадоше амерички држављани и њихове дјеце, која се родише и одгојише у Америци, и домовине. Јер иначе већ у другој генерацији они нашега језика не знају, а знаду врло мало о домовини родитеља и дједова својих, и ништа их не веже са домовином његових родитеља. А како је, господо, данас емиграција у Сјеверну Америку немогућа, то престаје онај прилив наших људи у Сјеверну Америку, да би се елемент наш, који осјећа југословенски и говори југословенским језиком, оиће уздржао на истој висини. Данас се, господо сенатори, догађа, да дјеца наших исељеника најпаче унучад рођена онамо већ не знаде нашега језика. То видите код Хрватске братске заједнице. Организације млађих у Хрватској братској заједници, који су рођени онамо, већ међу собом расправљају у самој организацији енглеским језиком, и Заједничар доноси извештаје из ових организација млађих на енглеском језику. Последница ће бити, да ће ове наше установе као што је Хрватска братска заједница, какве установе имаду и браћа Срби, какве установе имаду и браћа Словенци, и ове

установе имаду велике капитале, јер то је једина потпора, коју има за случај остарелости, болести и незапослености наш човјек, да ће тај капитал бити за нас изгубљен, да ће доћи у стране руке, не будемо ли ми направили оно што раде и други културни народи и створили душевну заједницу између Југославије и ове дјецe наше крви, наше кости, која су рођена у Америци и која су амерички држављани.

Жеља је свих наших исељеника да ови млади људи, а тих има много, који полазе средње и више школе и наша су деца, да добију стипендије да дођу на науку у Југославију да се овде науче и језику нашем, да науче љубити Отаџбину родитеља својих и да науче историју нашу, јер само на тај начин отићиће они патраг у Америку са љубављу за Југославију. Настаће љубав и духовна веза између наших људи у Америци и нас у Југославији. А ова веза није само душевна веза него је то и у привредном погледу веза од велике важности, ако будемо имали кроз генерације хиљаде и хиљаде људи који ће држати ту везу са Југославијом.

Господо сенатори, ја држим да је ово задаћа не само Г. Министра социјалне политике и народног здравља, него да је то задаћа и Г. Министра просвете. Нашто ми да шаљемо нашу омладину на универзитете у страним државама? Кад дођу наше свршене универзитетлије из Лондона, Прага, Беча, Берлина и Париза, и онда буду намештени у наше паланке, сматрају се најисрећнијим људима на свету, а да су свршили код нас наш домаћи универзитет, они би били задовољни да бу-ну у последњој паланци у домовини, а сигуран сам, да би били много више спремни него ли што су се спремиле у страном свету, јер док се тамо привикну, док се привикну тамошњим приликама дотле могу код куће на своме универзитету да науче оне науке којима се посветише. Место тога што шаљемо љаке на страну да тамо уче, требало је да пошаљемо најбоље свршене академске грађане да се иду специјализовати, ми би онда имали прворазредне стручњаке. Да онај новац, који данас трошимо на наше љаке, после свршене средње школе да иду на стране универзитете Г. Министар просвете употреби на то, да младиће из Северне и Јужне Америке доведе на наше средње школе и на наше домаће универзитете, получили би и душевно зближење народа са ове и оне стране оцјана, и била би економска и привредна веза сасвим друкчија, јер кад ове старе генерације изумру престаће свака веза између нас и њих.

Ово сам имао да кажем и да замолим Г. Министра социјалне политике и народног здравља, коме су те прилике боље познате него свима нама, да на то упозорим Краљевску Владу — јер је то жеља свих исељеника из Северне и Јужне Америке. Изјављујем да ћу гласати за прорачун Министарства социјалне политике и народног здравља (Одобравање).

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. др. Исак Алкалај.

Др. Исак Алкалај: Господо сенатори, ја бих имао много да говорим о Министарству Социјалне политике и народног здравља, али, пошто је време прилично поодмакло и с обзиром на оно

што су господа предговорници већ истакли у својим говорима, ја ћу, господо сенатори, тежити да будем сасвим кратак.

Уважавајући и одајући признање г. Министру социјалне политике и народног здравља на раду и одајући му хвалу на томе послу, ја сам слободан да г. Министру учиним само неколико сугестија.

Ми имамо пуно социјалних и хуманих организација у нашој земљи које пердано, вољно и идеално раде, у најлепшој тежњи да помогну ближњем. Министарство социјалне политике, у колико је то мени познато, помаже такве установе и таква удружења материјално, — али је моје мишљење да би Министарство социјалне политике требало да обрати највећу пажњу на моралну страну и да у томе погледу те организације потпомаже. Министарство социјалне политике требало би да буде регулатор тих удружења, да им даје инпуле, да она раде још јаче на помоћи ближњем. У Јужној Србији, нарочито у Битољу, влада велика беда. Тамо постоји једна заједница која броје три хиљаде душа, од којих преко две хиљаде живе у највећој беди. Они немају школа за васпитање, нису обучени у занатима нису спремни ни за какав рад и просто су један баласт за друштво. Ја мислим да би Министарство социјалне политике требало да се позабави овим питањем и евентуелно дослоцира овај свет по покрајинама где би они могли да живе и колико толико буду корисни друштву. Међу њима има и вртара и баштована који би могли да обрађују земљу и производе поврће, ако би им се дало погодна место за рад у томе правцу. У Финансијском закону постоји одредба по којој контрактални чиновници, наши поданици, морају бити отпуштени два месеца после ступања на снагу овога Закона... (Министар социјалне политике Иван Пуцељ: Та је одредба престилизована. Ја сам увидео да би многе установе морале престати да живе, те сам молио да се та одредба престилизује, па је то и учињено)... Хвала г. Министре, али мислим да би било незгодно да је то остало, јер би то погодило многе људе, а међу њима и неке инвалиде.

Само још нешто г. Министре. Наш колега г. Бањанин говорио је са правом да странце, у нашој држави, треба уклопити и дати места нашим синовима, нашим радницима мануелним и интелектуалним, те да они могу да зараде комад хлеба. Али, господо, појам странаца јесте један растегљив појам. Ми имамо у нашој држави грађана који су рођени овде, који овде живе од памтивека, али који, стицајем прилика, за време прелазне Аустро-Угарске нису имали припадништво у местима у којима су рођени и у којима су живели, — и сад по нашем новом Закону о држављанству они се сматрају као странци. Било би незгодно, а била би и неправда, да сад ти грађани који су овде рођени и који овде живе и имају децу, буду онемогућени да и даље овде остану. Ја бих молио г. министра социјалне политике да приликом спровођења у живот овога буџета води рачуна о овом врло важном питању, питању одстрањења странаца, и да то погоди само оне праве странце који су дошли у нашу државу а не и оне који овде живе и овде су рођени.

Али, они су или рођени, или природени, или од дугог времена живе у нашој држави, и, према томе, не би требало на њих применити ове строге санкције за стране држављане, као према другим странцима, који су од јуче или од прекјуче у нашој држави.

Иначе, ја потпуно, разуме се, усвајам цео предлог буџета Министарства социјалне политике и народног здравља, и гласаћу за њега. (Аплауз и узвици: Живео!)

Претседник др. Анте Павелић: Реч има г. сенатор др. Љубомир Томашић.

Др. Љубомир Томашић: Господо сенатори, данас је један од наших другова из Сената споменуо: како би била дужност државне управе, ако се не вaram баш Министарства саобраћаја, да посвети пажњу и репатрирању наших исељеника. Ја сматрам својом дужношћу, да с овог места са задовољством квитирам настојања нашег Министарства социјалне политике, које је узело у руке и тај социјално-национално-политички проблем. И дозволите ми да само напоменем једно: да је тај проблем тако јак, тако актуелан и тако акутан, да се пред тим проблемом не сме Министарство зауставити, па макар му бране чиниле којекакве формалности у законодавству и у прописима у вођњама.

Сем тога, господо сенатори, ја са задовољством подвлачим и ону одрешитост и одлучност, којом је Г. Министар социјалне политике одбранио једну велику нашу националну институцију, а то је институција радничког осигурања, од разних приговора који су надали. Та његова одбрана била је детаљнија у Народној скупштини, јер је тамо више приговора пало, али није она била мање одлучна и мање социјална и национална и у овом нашем дому. Господо, дозволите ми само једно да речем. Погрешно је мишљење у јавности, да је то за нас нека нова, модерна институција. То није код нас само један социјално-национално-политички постулат. Ми радничким осигурањем удовољујемо само једној међународно преузетој обавези. Јер сви народи, све државе — чланице Друштва Народа, обавезне су да уведу и да се брину за радничко осигурање. Сем тога, радничко осигурање није код нас нити једна нова ствар. Оно је прије рата било код нас уведено. У Далмацији и Словенији је оно било још од 1887 год., у Хрватској, Славонији и Војводини од 1891 године, у Босни и Херцеговини од 1910 год.

Најмодернији закон у томе погледу био је одељак четврти закона о радњама у Краљевини Србији, који је услед насталих ратних заплетаја остао неprovedен. Дакле, наш закон о социјалном осигурању, о социјалној заштити, о радничком осигурању од 1922 год. није ништа друго него унификација ранијег законодавства, уз примену оних обавеза које смо примили као чланови Друштва народа. Господо сенатори, ја сматрам потребним да то нагласим, да се види двоје: да то није код нас новотарија, и да то није један непотребан луксуз, јер то је унификација бившег постојећег законодавства, и то је једна међународна преузета обавеза, коју смо ми само искупили.

Ја поздрављам данашњу изјаву г. Министра социјалне политике, у којој назревам да ће §3 зак. од 1922 год. доћи, по могућности, до потпуног свог изражаја. Ја ћу се осврнути само на један приговор, јер је разне друге приговоре томе радничком осигурању већ оповргао г. Министар социјалне политике у Народној скупштини. Ја бих хтео да само говорим о једном приговору, а то је приговор скупоће. Господо, ја не мислим устврдити да је допринос за радничко осигурање пренизак, или уопште низак. Али мени је до тога да установим само неке чињенице. Код нас се плаћа за радничко осигурање 8% обезбеђене наднице, од кога плаћа 50% радник, посло-примац, а 50% послодавац. Како је попречно обезбеђена надница код нас још увек 25,50 динара, то значи да послодавца кошта то радничко осигурање попречно 1 динар по раднику на дан. То је цело то поскупљење. Осим тога треба нагласити да за раднике доприноси онај послодавац који ради, јер само он има раднике за које плаћа, а не онај који не ради, јер нема оног, рецимо, порезног објекта, а то је радника, који би код њега био запослен. Но, господо сенатори, за ту чинидбу послодавац несме заборавити да он добија велику против чинидбу, т. ј. он је решен оне законске одговорности, у коју би иначе упао кад би се код радника догодила једна несрећа, или болест на послу. Господо, омет кажем, нећу подценити и тај терет у данашњем времену. Било би добро кад би се могао и тај терет у данашњем времену. Било би добро кад би се могао тај терет снизити, али да ефекат остане исти. Ефекат да остане исти, а да се то снизи по могућности на минимум, на задовољство и послодавца и послопримца, то се може постићи само једним јединим путем.

А то је да се уведе самоуправа. По закону о заштити радника у самоуправи налази се половина послодавца а половина послопримца. Они унутра на послу најбоље ће се сложити, сложити ће у једну хармонију и интересе послодавца, и интересе осигураних радника. Треба им дати начина, треба им дати прилике да се они у томе сложе. Овако са комесаријатима увек то изгледа незгодно, јер изгледа наметнуто и без контроле куда се то троши, а ово је друго најтеже, што погађа и послодавце и послопримце. Није никакво чудо да у данашње доба опште кризе, да је и криза поверења претрпела своје. Не може се од њих захтевати да имају пуно поверења у те комесаре, који управљају до сада код тих радничких осигурања. Г. Министар социјалне политике изјавио је у Народној скупштини да има и данас осигураних око 600.000, ако се не вaram, радника. Ако је томе тако и узмемо и њихове фамилије, а радничке фамилије, са једне стране ако није жељен, они су на другој страни са обитељима, које су бројне више него код других сталеза, и онда можемо рачунати, да је сваки десети члан наше државе овисан о томе осигурању.

И то најмање сваки десети члан. На тај начин увиђамо и важност тога осигурања. Господо, иза свега тога морам ипак направити једну опаску у овом буџетирању што се тиче социјалне скрби. Ми смо видели у нашем буџету да је крижена ставка

за припомоћ радничком осигурању. Према закону из 1922 год. ми би по данашњем опсегу нашег радничког осигурања као држава били обавезни законом на један допринос бар од један милион динара. То се смањивало и задњих година било је само 50.000 динара, а данас је и та помоћ брисана. У ово доба где се и друге важне потребе народног живота сужавају, не може се приговарати томе, јер на концу конца морамо се држати онога начела: не тражи се малом него кривом делу. Њима не би било криво, јер су као аутономно тело осигурани, али док се са једне стране брисало тих 50.000 динара, ми налазимо у § 53 тач. 5 Финансијског закона, који продужује опет за годину дана једну установу, по моме уверењу против законску.

У смислу § 172 закона о осигурању радника, спорове из овога осигурања решава један једини врховни суд у другој и задњој молби, који има седиште онде, где је седиште централе, према томе у Загребу, и то Загребачки сто седморице. Касније, пре пар година, нашло се је, да се у финансијски закон унесе да ту функцију врше сви врховни судови у земљи. То значи не један суд него 6 судишта у другој и задњој молби. Од тога може трпети јудикатура, од тога може трпети и појединац услед разних јудикатура, и то може бити зло, али једно је веће зло у нечему другом: постоји једна одредба Министарства социјалне политике, ако се не варам, из године 1929, која налаже социјалном осигурању да члановима свих судишта, свих сената од свих 6 судишта има плаћати становити хонорар, фиксни месечни хонорар. Господо, тај хонорар за чланове тих сената код свих ових судова износи годишње око пола милијона динара. Ето у томе је тај диспарат. С једне стране брише се из разумљивих разлога 50.000 динара задње припомоћи државе а с друге стране налаже се један издатак од пола милијона динара, на који издатак нису дужни, јер ни један грађанин није дужан да плаћа редовном суду хонорар за судиште на ни за радничко осигурање. Е, господине Министре, ја не могу тражити и не тражим за сада, можда су други разлози опортунитета, који су довели до овога параграфа 53 тач. 5 финансијског закона, његово брисање, али барем нека се опозове она наредба о овоме хонорару. Јер ако се диже педесет тисућа, да се не навали с друге стране трошак од пола милијона динара. Иначе ја других примедба, напомињем, у овој ствари немам, него бих желео завршити само с једном напоменом. Кад је 1924 године Чехословачки министар др. Винтер предложио закон о социјалном осигурању законодавном телу своје земље, онда је казао, да социјално осигурање не представља само користи и заштиту социјално слабијих елемената народа него да је то уједно једно унутрашње осигурање саме државе. Са овим изразом др. Винтера мислим да би могли и данашњу расправу о данашњем социјалном осигурању завршити. (Пљескање с узвицима: Живео!)

Потпредседник Јован Алтијаммаковић : Има реч г. Министар социјалне политике и народног здравља.

Министар социјалне политике и народног здравља **Иван Пуцељ**: Господо сенатори, пошто је већ касно, мислим да ћете се и ви задовољити, ако будем врло кратак, али морам, ипак, на неке замјерке нешто мало да одговорим. Разуме се да сам ја пажљиво бележио све примедбе, које су пале, као и господо референти, и да ћу све оно, што је оправдано, у вашој критици, узети у обзир, и да ћу вам у свима оправданим захтевима изаћи у сусрет.

Дакле, што се тиче страних радника запослених у нашој земљи, могу рећи да је и закон много строг.

И ја то врло пажљиво сам надзирам, и где год ми се достави каква жалба, да су моји органи можда негде по покрајинама погрешили, ја одмах поведем истрагу и обично сам расправљам и решим те ствари. Али, господо сенатори, ви знате, да смо по закону и по међународним уговорима обавезни, и ми морамо, ако је страни капитал код нас запослен, заштити толики и толики број страних радника. Ми то радимо сагласно са радничким коморама, које нису богзна како сентименталне, и ја мислим, да ће у томе погледу бити све боље и боље.

Било је, затим, говора, приликом дискусије о буџету мога ресора, и о скупим лековима и лекарима. Ми смо већ ове године једанпут апотекарску тарифу смањили, и опет се ради на томе, и мислим, да ћемо иза 1 маја бити готови са новом тарифом, а сад се већ спрема реформа тарифа за лекаре.

Што се тиче питања исхране, исхрана пасивних крајева је тек од 16 јануара дошла потпуно у моје руке. Ви знате, да се раније око исхране поступало тако, да се у почетку веровало, да неће бити великих потреба за исхрану становништва у пасивним крајевима, и због тога се покушавало да се та исхрана врши само преко Црвеног крста. Међутим, доцније кад се увидело, да је беда све већа и већа, и да је катастрофа близу, онда је решено, да Министарство социјалне политике преузме на себе један део тога посла, унутрашњих послова, док је Министарство саобраћаја вршило тај посао на своју руку. Због тога тај рад није био уједначен, није био у једној руци, и није се знало ни ко одговара, ни шта ко ради? Зато није било реда, и због тога је и тај несретни кукуруз г. Паје Обрадовића (Смех) доживео то, да би могао постати колосална садржина за фељтон Антона Чехова, кад би он живео. И ја ћу повести истрагу, и тај чиновник има да искуси казну, ако је скривно.

Уважени сенатор г. Атанасије Шола жалио се због неке интервенције на мене зато што нисам изашао у сусрет, и ако сам добио једну претставку са толико и толико потписа. Господо сенатори, мени је врло мило и драго, да се то питање овде покренуло. Ја г. Атанасији Шоли нисам могао изаћи у сусрет по његовој интервенцији, а знате зашто? Због те саме интервенције! Јер свака интервенција изазива другу интервенцију. И ако г. сенатор Шола и његови другови интервенишу за једнога, исто тако ће и други да интервенишу за другога, и наћиће се толико министара, народних посланика и сенатора, који ће такођер интервенисати и тражити за онога другога.

Ја вам, господе сенатори, морам рећи ово: верујте, да сваки министар жели и једва чека, да ми сви заједно и у Народној скупштини и у Сенату будемо толико увиђавни и толико паметни и да оставимо министра, да ради сам на администрацији, а да се не мешамо у његове послове, а нарочито не у његову персоналну политику. Дешавало се, да сам се ја ике пута запитао: зашто ја седим у кабинету? Зар не би било јефтиније и једноставније, да оставим неколико хартија на столу, да странке забележе шта хоће, и да онај мој момак Алекса, који чува као Кербер пред вратима, да он то сврши. Зашто се не даје слобода Министру, да може самостално те послове да ради? Јер чим се учини некоме нешто на жао, одмах долази до интервенције, па макар тај и не ваљао. Долазе одмах и интервенцију: овај не ваља, и треба да се макне! Ја, ако нећу да пристанем, онда долази њих петнаест тако да ја морам да пристанем. Једино учитељско удружење обратило се једном представком, у којој је нагласило, да неће допустити интервенције и да ће дозволити министрима да раде, како они нађу за сходно. Јер ипр. тај други, који је фаворизирао и потпомагао своје кандидате, рекао је: шта има г. Шола у моме срезу да се меша: ту сам ја, добио народно поверење! Јер кадгод треба да некога слушамо, мислимо, да има онај право, који је изабран у дотичном срезу и који има народно поверење.

Али, ја вам кажем, кака је пракса. Ја бих био најсрећнији човек, кад бих могао у свим тим случајевима придржавати се закона и послужити вашим оправданим захтевима.

Да вас не бих даље замарао, кажем, како сам већ поменуо, да је за губаве унета нова партија од 550.000 динара, и та ствар биће уређена. Кад сам био у Врбаској бановини, видео сам да на жалост имамо лепрозних болесника, и то од 70 до 80 болесника, али боље би било, да о том и не говоримо, јер нам то не служи баш за рекламу. На послетку, част ми је одговорити г. сенатору Томашићу, да ја мислим да су ти комесари престали у своје доба и да треба да се што пре врате самоуправи, и могу рећи да сам у том погледу припремио све што треба и да ћу код Средишњег уреда за осигурање радника успоставити равнање тељство, као и код окружних уреда.

На крају, вас, молим, да овај мој буџет изволите примити, како је поднесен. (Одобравање).

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господе сенатори, акцептујући мишљење г. Министра, морам рећи, да би био први који би био најзадовољнији. И сам г. Министар је рекао како је и она друга страна интервенисала и како је морао концедирати, јер је онај дотични изабран у срезу. Ја сам ту ствар сматрао да је ситница међутим, данас ја не сматрам да је ситница, него ствар од мало већег

значаја; и како сам нагласно да се упореди овај или онај кандидат, свакако би имао више предности овај и као човек и као ратник. Он се одужио отаџбини, а онај други био је кажњен премештањем. Квалитет обојице кандидата се разликује: онај мој имао је свакако предност и мени је жао што се ти моменти не уважавају. Кад се већ толерише нека далека интервенција, зашта се овога пута није толерисана. Треба дати баш оном срезу могућности да добије један пристојан проценат а то је са 15%.

Претседник др. Анте Павелић: Завршен је претрес буџета расхода Министарства социјалне политике и народног здравља. Молим г. известноца да чита ставку по ставку.

Известилац др. Владимир Андрић: чита партију 902.

Претседник др. Анте Павелић: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је партија 902 примљена.

(За овим је Сенат гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 76 Закона о Пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела XV Министарства социјалне политике и народног здравља, и то од партије 903 до закључно партије 977, а такође и буџете расхода и прихода свих државних установа у ресору Министарства социјалне политике и народног здравља).

Претседник др. Анте Павелић: Господе сенатори, тиме је примљен предлог целокупног буџета Министарства социјалне политике и народног здравља.

Пристанком Сената, закључићу данашњу седницу.

Предлажем за сутрашњу седницу овај дневни ред:

1) Наставак претреса у појединостима предлога буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за буџетску 1932-33 год.;

2) Претрес извештаја Финансијског одбора о предлогу Закона о изменама и допунама Закона о непосредним порезима и Закона о порезу на нежењена лица и пореском ослобођењу лица са деветоро или више деце;

3) Претрес извештаја Финансијског одбора о предлогу Закона о изменама и допунама у Закону о таксама;

4) Претрес извештаја Одбора о предлогу Закона о промету пшенице; и

5) Избор одбора за проучавање законског предлога сенатора г. др. Валентина Рожића и другова о музејима и чувању старина и споменика.

Прима ли Сенат овај дневни ред? (Прима). Објављујем да је примљено.

Закључујем данашњу седницу, а наредну заказујем за сутра у 9 часова.

Седница је закључена у 23.30 часова.